

Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș

Studii literare

Vol. 3

Teologie pentru azi
București
2017

© Teologie pentru azi
<https://www.teologiepentruazi.ro/>
2017

Această carte este proprietatea Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș. Ea nu poate fi tipărită și comercializată fără acordul direct al editorului ei, Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș.

Ediția de față este o ediție online gratuită.

Sursa imaginii
de pe coperta primă¹

¹ Aici:
<http://www.allwhitebackground.com/images/1/Feather-Pen-14.jpg>.

Expresii cu substrat biblic la Grigore Ureche²

Cronicile noastre vechi sunt pline de *reflecții morale* care au la bază *Scriptura*. Ne-am oprit pentru moment la câteva cugetări din *Letopisețul* lui Ureche:

„Dumnezeu cel dreptu, Cela ce ceartă [pedepsește]³ nedreptatea și înalță dreptatea, cu câtă certare pedepsește pre ceia ce calcă jurământul”⁴.

„Celui fricos și înspăimant, știindu-și moartea de-a pururea înaintea ochilor, niciun loc de odihnă nu-i”...⁵.

„Ci Dumnezeu, Cela ce-i otcârmuitoriu tuturor celora ce I se roagă cu credință, au acoperitu pe Pătru vodă și i-au datu cale deșchisă”⁶.

„Ci Dumnezeu cel dreptu, carile știe inimile tuturor, știut-au și acesta sfat (de care lucru niminea fără voia lui Dumnezeu nimic nu poate face)”...⁷.

² Articol publicat mai întâi aici:

<http://www.teologiepentruazi.ro/2017/06/06/expresii-cu-substrat-biblic-la-grigore-ureche/>.

³ Sensul vechi al lui *a certa* era: *a pedepsi*. Eminescu a folosit acest arhaism semantic în scrierile sale, ca spre exemplu în *Scrisoarea III*: „Dar acu vei vrea cu oaste și război ca să ne cerți”.

⁴ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediție îngrijită de P. P. Panaitescu, repere istorico-literare alcătuite de Mircea Scarlat, Ed. Minerva, București, 1987, p. 58.

⁵ Idem, p. 88.

⁶ Idem, p. 98.

⁷ Idem, p. 100.

„Iani socotește cum plătește Dumnezeu celora ce fac rău”⁸.

„Acestea de la Dumnezeu sântu tocmite, ca nimic să nu fie stătătoare pre lume, ci toate de răsipă [spre ruină] și trecătoare: pre cei de jos îi suie și pre cei suiți îi pogoară, ca să fie de pildă și de învățătură noao, să cunoaștem că nu avem nimic pre lume, fără numai lucruri [faptele noastre] bune”⁹.

„Dumnezeu încă nu-Și umplusă certarea Sa deplin”...¹⁰.

⁸ Idem, p. 105.

⁹ Idem. p. 115-116.

¹⁰ Idem, p. 165.

Citate din Sfânta Scriptură la Grigore Ureche, Miron Costin și Ion Neculce¹¹

„După izbândă cu noroc ce făcuse Bogdan vodă în Țara Leșască, iată-i veni de la Dumnezeu osânda asupra, cum grăiește și prorocul David, psalm 7: *Lac sapă și-l scurmă și căzu în groapa care au făcut...*”¹².

„Neștiutoare fire omenească și de primejdiile sale [...]. Bine dzice Sfânta Evanghelie: *Cu ce măsură măsură, măsura-ți-să-va*”¹³.

„Și așa s-au aședzat Constantin-vodă, feciorul lui Ieremie-vodă cel mai mare, la domnie, cu bucuria țărâi, avându țara nedejdea că va urma pre tată-său. Ce departe au fostu Constantin-vodă de acéie fericiie. Ce precum dzice Iisus-Sirah: *Vai de acéie cetate, unde este domnul tânăr*”¹⁴.

„Domnul, ori bun, ori rău, la toate primejdiile ferit trebuiește, că oricum este, de la Dumnedzău este. Precum dzice Svinta Scriptură: [...] *Nu-i niceo putere, fără de la Dumnedzău dată*”¹⁵.

¹¹ Articol publicat mai întâi aici:

<http://www.teologiepentruazi.ro/2017/06/02/citate-din-sfanta-scriptura-la-grigore-ureche-miron-costin-si-ion-neculce/>.

¹² Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediție îngrijită de P. P. Panaitescu, repere istorico-literare alcătuite de Mircea Scarlat, Ed. Minerva, București, 1987, p. 82.

¹³ Miron Costin, *Letopisețul Țărâi Moldovei. De neamul moldovenilor*, ediție îngrijită de P. P. Panaitescu, Ed. Minerva, București, 1979, p. 20.

¹⁴ Idem, p. 30.

¹⁵ Idem, p. 45.

„Iară cuvântul și sfat înțeleptu den singură hirea izvorêște, până în cât ieste, precum dzice și Înțelepciunea lui Solomon: [...] *Den rostul dreptului izbucnêște înțelepciunea*”¹⁶.

„Ce turcii cu săgeți de bumbacū ucig pre oameni și lor pot să slujască acêle cuvante a Sfintei Scripturi: [...] *Muiatus-au cuvantele lor mai mult decât untū-de-lemn și acele sânt săgeți*”¹⁷.

„Iară nu omul, ce Dumnedzău sfărâmă războaiele, precum dzice Scriptura: Господь сбкруша брани”¹⁸.

„...fugindū den târgoviște Mihnea-vodă și simțindu-se în faptele sale céle mai multū decât păgânéști, cu furiș de Racoșii, în Ardeal, unde-și ș-au borât curând și sufletul în prăpăștile iadului. Și cum scrie Sfânta Scriptură: [...] *Perit-au pomenirea lui cu sunet*”¹⁹.

„Sângur [Însuși] Mântuitorul nostru, Domnul și Dumnezeu Hristos, ne învață, zicândū: [...] *Cercați Scripturile*”²⁰.

„Și-n scurtă vreme cădzu blăstămul mai degrabă pe Dumitrașco Ceaurul vel-logofătū, fiind sfetnic, că-i scută Dumnedzău viața. [...] Să stinsă pomenirea lui cu sunet, și moșăile lui cădzură la mâni streine. [...] Că lacrâmile săracilor nice soareli, nice vântul nu le poate usca. După cum dzice și Iisus Sirah, că ruga smeritului nuori în cer pătrunde”²¹.

¹⁶ Idem, p. 64.

¹⁷ Idem, p. 77.

¹⁸ Idem, p. 127.

¹⁹ Idem, p. 177.

²⁰ Idem, p. 192.

²¹ Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediție îngrijită și glosar de Iorgu Iordan, Ed. Minerva, București, 1980, p. 109.

„Precum dzice Scriptura: *Nu va folosi averea în dzioa urgii*”²².

„Dzice Hristos la Evanghelii că, dacă s-ar împuți sarea, bucatile cu ce s-or săra [?]”²³.

²² Idem, p. 245.

²³ Idem, p. 299.

Cugetări duhovnicești ale lui Miron Costin²⁴

„Singur [însuși] Ieremia-vodă fiindu în Besérecă la Sfânta Leturghie, i-au dat știre, cum oștile lui Răzvan amu să vād și să apropiie de oștile țărâi. Ce n-au vrut să iasă din Besérecă pân nu s-au săvârșit Sfânta Slujbă. Și să agiungea amu hărății lui Răzvan cu oștile țărâi, cându au ieșit Ieremia-vodă la oști den Besérecă. S-au tâmpinat oștile de îmbe părțile și după câtăva luptă între oști, au lovit lésii pe oastea ungurească din aripa despre Șcheia. Îndată îmbărbătându-să și fruntea oștilor, unde era Ieremia-vodă, au înfrântu pe unguri. [...]

Ieremie vodă [...] era om întreg la toate, nerăpitor, nemândru, nevărsătoriu de sânge, blându, dumnădzărescū, pe cum mărturisește războiul lui cu Răzvanu-vodă, cum n-au vrut să iasă din Beserică, până n-au săvârșit Sfânta Leturghie, măcaru că-i spunè că să agiungu oștile”²⁵.

„Neștiutoare [este] firea omenească de lucruri ce vor să fie pre urmă. Ce pentru un lucru sau doaă pre voie ce i se prilejescū, bietul om purcede desfrânatu și începe lucruri peste puterea sa și apoi acolo găsește perirea”²⁶.

„De laudă este hie la care domnū să hie spre partea creștinească, ca această țară, căci trăiește așa în statul său până acmu, pentru țări creștine stă până astădzi în rândurile

²⁴ Articol publicat, în două părți, mai întâi aici:

<https://www.teologiepentruazi.ro/2017/06/21/cugetari-duhovnicesti-ale-lui-miron-costin-1/>;

<https://www.teologiepentruazi.ro/2017/06/24/cugetari-duhovnicesti-ale-lui-miron-costin-2/>.

²⁵ Miron Costin, *Letopisețul Țărâi Moldovei. De neamul moldovenilor*, ediție îngrijită de P. P. Panaitescu, Ed. Minerva, București, 1979, p. 16-17, 37.

²⁶ Idem, p. 19.

sale, însă cu înțelepciune, nu fără socoteală și fără temei, în loc de folosul țării să-i aducă perire, cum s-au prilejit amu și în vrémile noastre în câteva rânduri, de adusésă a mulți nesocoteala și nebunia, mare cumpănă acestui pă-mânt. Dumnedzău mai bine știe, că de nu s-ar hi prilejit o samă de capete să cerce mijloace și să nu alerge la împărăție, ar hi fost de perire de istov țara aceasta în câteva rânduri”²⁷.

„Gașpar-vodă vădzându mare turburare și fugă în oastea lășască, părăsit și de oștenii săi, au purces și el noaptea și au trecut Prutul bine. Numai, amu la braniște fiind cu puținei de ai săi și den boieri, Șepteliciu hatmanul și Goia postelnicul, pe lângă dânsul, l-au omorât[, ei,] ceia ce era cu dânsul. Scârnă și groadznică fapta și neaudzită în toate țări[le] creștine. Domnul, ori bun, ori rău, la toate primejdiile ferit trebuiește, că oricum este, de la Dumnedzău este. [...] Plătit-au apoi cu capetele sale această faptă și Șepteliciu și Goia, de la Alexandru-vodă, pre lege direaptă de le-au tăiet capetele și trupurile le-au aruncat în ieșitoare. Și cu cale le-au făcut, că după scârnave fapte, scârnave morți vin. [...] Acestu domn, Gașpar-vodă, niceodată post n-au avut, ce pre ascuns în toate posturile mânca carne”²⁸.

„Iară ce ieste să nu treacă și orânduiala lui Dumnădzău nu poate să să amistuiască”²⁹.

„Milele domnilor pot aședza țările, nemila și lăcomia fac răsipă [ruină] țărilor”³⁰.

²⁷ Idem, p. 40.

²⁸ Idem, p. 45-46.

²⁹ Idem, p. 47-48.

³⁰ Idem, p. 69.

„Binele pururea este gingaș și, pentru păcatele oamenilor, nu în multă vreme stătătoriu”³¹.

„O! nestătătoare și niceodată încredințate lucrurile lumii, cum vâstează toate și turbură și face lucruri împotrivă! Cândă cu cale [este] să fie frică celor mai mici de cei mai mari, iară cursul lumii aduce de este de multe ori celui mai mare de cei mici grije.

Fericiți sântă împărații, craii, domnii, carii domnesc așa, să nu le hie de cei mai mici niciodată siială. [...] Domnii cei buni și dirépti fără grije și desfătați stăpânesc, iară cei răi tot cu siială”³².

„Neștiur gândul omenesc, singur de sine, la ce merge și la ce tâmplări apoi sosește”³³.

„O, îndrăcite a voitorului de rău veninuri, ce nu scornește limba amară a nepriietinului!”³⁴.

„Nu putem să trecem cu pomenirea niște tâmplări ce s-au prilejit în Țarigrad, după perirea cestui domnă [...]. De un cal al lui Barnovschii-vodă, ducându-l la grajduri împărătești, după perirea lui, în căieș dzi s-au trântit calul gios și au murit în loc. Și a doa dzi noaptea au ars și Țarigradul până <câteva> mii de case. Acestea [ori] că s-au tâmplat, [...] ori că au arătat Dumnedzău singe nevinovat, că era Barnovschii om dumnădzăieresc și mare rugători spre Dumnedzău. De care mărturisii Toma vornicul, fiind postelnic al doilea la dânsul, că în multe nopți l-au zărit pe la miiadzănoapte îngenunchiat înaintea icoanei la rugă, cu mare osârdiie.

³¹ Idem, p. 70.

³² Idem, p. 74.

³³ Idem, p. 76.

³⁴ Idem, p. 78.

Era la hirea sa Barnovschii-vodă foarte trufaș și la portul hainelor mândru, iară la inimă foarte drept și nelacom și bândă. Mănăstiri și Beserici câte au făcut, așa în scurtă vreme, nice un domn n-au făcut. Făcut-au alți domni și mai multe, iară cu mai îndelungate vrémi, în 40 de a[n]i unii, alții în 20 de ani, iară el în trei ani. [...] Fost-au perirea lui în anul 7141 <1633>, iuni[e] 16 dzile”³⁵.

„O, nesățioasă hirea domnilor spre lățire și avuție oarbă! Pre cât să mai adaoge, pre atâta râhnéște. Poftile a domnilor și a împăraților n-au hotar. Având mult, cum n-ari avea nemică le pare. Pre cât îi dă Dumnedzău, nu să satură. Având domnie, cinste și mai mari, și mai late țări poftesc. Având țară, și țara altuia a cuprinde cască și așa lăcomind la altuia, sosesc de pierd și al său”³⁶.

„Iară lunecoasă sint lucrurile războaielor și în puterea lui Dumnedzău mai mult stau. [...] Iară roata lumii nu așa cum gândește omul, ce în cursul său să întoarcă”³⁷.

„Și în cești a[n]i au adus Vasilie-vodă și Moaștile a Sfintei Prepodobnei [Preacuvioasei] Paraschevei, în anul 7148 <1640>, căriia Svinte viața și de pe ce locuri au fost, să citește viața ei petrecută cu mare dumnedzăire în Minei, în luna lui octovrie, în 14 dzile”³⁸.

„...în bine și în dezmiardăciune pre atunci [erau] leșii, și așa și țara noastră. Iară di pe acéle vrémi să cunoaște pâharul lui Dumnădzău aproape de schimbare și curund spre alte mai cumplite vrémi. Că era la mare zburdăciune țărâle acéste. Și care țări să suie prè la mari bivșuguri,

³⁵ Idem, p. 78-79.

³⁶ Idem, p. 89.

³⁷ Idem, p. 92.

³⁸ Idem, p. 97.

zburdeadză hirea omenească peste măsură, și zburdăciunea naște păcatul și pre păcatul [îl] urmadză mânia lui Dumnedzău”³⁹.

„În cești ani, după ce au așădzat sultan Murat Vavilonul spre Împărăția Turcească, s-au întorsu în Țarigrad și să găta tare asupra lëshilor, să răscumpere rușinea lui soltan Osmanu, deșchizându-și calea pen Ardeal, să lovască peste munți de-a diréptul spre Liov. Ce, i-au tăiatu atuncea curund putérnica mâna lui Dumnedzău dzilele”⁴⁰.

„În anul 7153 <1645> au făcutu și nunta fiicăi sale Vasilie-vodă, ce[le]i mai mari, doamnei Mariei, după cneadzul Ragivil, om de casă mare, den cnédzii Litfei [Lituaniei]. Numai, cu ce inimă și sfatū au făcut acéia casă după omū de lége calvinească [...] peste legăturile [legile] Săboarelor [Sinoadelor Ecumenice] cu multe dumnedzăirești minuni legate [întărite]! Iară calvinul numai pre singure pohtele sale trupești, osebite [lepădate] de Sfânta Săbornică Besérecă, au scornitū acéia lége [...]. De mirat au rămas veacurilor această casă [căsătorie], cum au putut suferi inima lui Vasilie-vodă să să facă”⁴¹.

„Așa ferescū pre domni și țărâle voaroava cu svatul [vorba și sfatul] de primejdii. Că prentu acéia au dat Dumnedzău să aibă împărații, craii, domnii, cârmuitorii țărâlor, să aibă svétnici pre lângă sine, cu carii vorovindū o treabă, să frământa cu voroava lucrul unul una, altul alta răspundzindū, să lămurește lucrul care este mai spre îndemână. Iară ce fac domnii singuri den gândurile sale sau den șoapte, rar lucru iesa la folos [...] La mulți domni mare

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Idem, p. 98.

smențele am vădzutū den șoapte sau nesfătuit, amu în vacul nostru”⁴².

„Ascunsū giudéțul [judecata] lui Dumnedzău toate gândurile omenești le strămută”⁴³.

„Nu cu o [singură] certare numai ceartă direapta mâniia lui Dumnedzău, dacă să pornește spre vreo țară...”⁴⁴.

„Giudéțul lui Dumnedzău spre ce trage, cu anevoie să mută cu sfatul omenescū”⁴⁵.

„...să scornisă un vivor den sus cu ploaie dreptū în fața oștii lui Vasilie-vodă și ca acée furtună, cu sunetul copacilor și cu ploaie răpede, cât să părea că este anume urgiia lui Dumnedzău orânduită asupra cęștiia oști, câtă era despre Vasilie-vodă”⁴⁶.

„Ce, a vedere au fostū voia lui Dumnedzău spre stângerea casii lui”⁴⁷.

„Ce, orice nevoință pune omul, sorocul lui Dumnedzău, amu orânduit așea, a-l clăti nu poate nime”⁴⁸.

„Timuș, cum au sosit la cetate, de a doa dzi s-au desfrânat la jacurile [jefuirea] Mănăstirilor și întâi asupra Dragomirnei Mănăstirii cu puști au măsū și au bătut Mănăstirea. Și dacă i s-au închinat [s-au predat], toate odoarăle, veșmintele în jacū [jaf] au dat și câți bieți neguțitori era

⁴² Idem, p. 99-100.

⁴³ Idem, p. 104.

⁴⁴ Idem, p. 112.

⁴⁵ Idem, p. 124.

⁴⁶ Idem, p. 135.

⁴⁷ Idem, p. 138.

⁴⁸ Idem, p. 139.

închiși acolo și mulți den boieri, rușinându căzaccii fămei și fete și nu ca creștinii, ce mai mult decât păgânii s-au purtat cu acéia Mănăstire. Și să hie mai avut vreme cevași Timuș, nicio Mănăstire n-ar hi hălăduit neprădată [de] odoară. [...] Și [...] apoi curundă au scurtatū dzilele și a lui Timuș, cu dreptū giudețul a lui Dumnedzău, pentru prada care făcuse Beséricilor”⁴⁹.

„Singur Dumnedzău, preste nedéjdea omenească feréște pe cei direpți de primejdii”⁵⁰.

„Vrei vedea cum înghite Racoții, mari și înalte gânduri, cum s-ari vedea crai preste crai și domnū preste domni. Orbū nărocul la suiș și lunecos a stare la un loc, grabnicū și de sârg pornitoriū la coborâș”⁵¹.

„Létopisețele nu sintū numai să le citească omul, să știe ce au fostū în vrémi trecute, ce mai multū să hie de învățatură, ce ieste bine și ce ieste rău și de ce-i să să ferească”...⁵².

⁴⁹ Idem, p. 140, 144.

⁵⁰ Idem, p. 151.

⁵¹ Idem, p. 156.

⁵² Idem, p. 168.

Veșnicia la Miron Costin și Eminescu⁵³

În *Letopisețul* lui Miron Costin se pot descoperi multe cuvinte și expresii vechi (sau cu forme arhaice sau cu semnificații vechi, care nu mai sunt utilizate astăzi) care au intrat în vocabularul poetic al lui Mihail Eminescu, cum ar fi în *darn, zmult, stol, crieri, masul/ am mas* etc.

Ba chiar o afirmație banală, de felul acesta: „Constantin-vodă într-acea noapte au mas la Prut”⁵⁴ suferă, la Eminescu, o metamorfoză poetică neașteptată: „Astfel ades eu nopți întregi am mas,/ Blând îngânat de-al valurilor glas” (*Fiind băiet păduri cutreieram*).

Însă, ceea ce mi-a atras atenția în mod deosebit este utilizarea cu dublu sens a lui „vecinic”. Miron Costin îl folosește atât cu semnificația obișnuită (sinonim cu *etern*), cât și cu sensul prin care se limitează un fapt la durata unei vieți.

Astfel, el spune: „bieții oameni închiși, toți în robii au mărșă tătarilor vécinică”⁵⁵. În mod evident, această „veșnicie” a robiei la tătari se întinde pe durata vieții celor robiți.

La Eminescu găsim exprimări poetice care învederează aceeași „veșnicie” trecătoare, care durează cât timpul vieții: „Sunt oameni care vecinic cu oameni nu se-mpac” (*Pentru păzirea auzului*), „Vecinic nu te mai ivești [la fereastră]” (*Pe aceeași ulicioară...*) etc.

Altele, însă, deși trebuie înțelese în aceeași paradigmă, au născut și nasc dileme filosofice (tocmai pentru că nu se

⁵³ Articol publicat mai întâi aici:

<https://www.teologiepentruazi.ro/2017/07/04/vesnicia-la-miron-costin-si-eminescu/>.

⁵⁴ Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei. De neamul moldovenilor*, ediție îngrijită de P. P. Panaitescu, Ed. Minerva, București, 1979, p. 180.

⁵⁵ Idem, p. 167.

cunoaște prea bine *trecutul expresiv* al limbii române): „*stelele ce vecinic pe ceruri colindează*” (Strigoii), „*Pare-că și trunchii vecinici poartă suflete*” (Călin (file din poveste)), „*Zboară vecinic /.../ Valurile, vânturile*” (Dintre sute de catarge...), „*O apă vecinic călătoare*” (Diana), „*al vremilor curs vecinic*” și al „*aștrilor mers vecinic*” (În vremi de mult trecute), „*Suntem plecați sub greul anatemii/ De-a nu afla nimic în vecinic mers?*” (O,-nțelepciune, ai aripi de ceară!), „*Din sânul vecinicii ieri/ Trăiește azi ce moare*” (Luceafărul) etc.

Dar și în aceste situații, *vecinic* are sens...temporal, pentru că delimitează ceva ce se petrece sau se repetă într-o durată de timp mai îndelungată, dar nu în *veșnicie* cu adevărat.

De la *Strigoii* la *Luceafărul*⁵⁶

Ideea acestui subiect mi-a venit nu cu multe zile în urmă, cu ocazia unor *recitiri*.

Acum doi ani am publicat un comentariu al poemului *Strigoii*, pe care vreau să îl reamintesc în cele ce urmează, ca punct de plecare în discuția noastră, cu atât mai mult cu cât nu l-am publicat niciodată pe platforma noastră în mod integral⁵⁷, ci doar în cartea mea, *Epilog la lumea veche*, vol. I. 2⁵⁸.

Poemul *Strigoii* e alcătuit din trei părți, care au fiecare câte un motto. Prima parte are ca motto un pasaj din slujba Înmormântării (alcătuită în mare parte din imne compuse de Sfântul Ioannis Damaschinos)⁵⁹:

⁵⁶ Am publicat acest articol, în trei părți, mai întâi aici:

<http://www.teologiepentruazi.ro/2017/04/18/de-la-strigoii-la-luceafarul-1/>,

<http://www.teologiepentruazi.ro/2017/04/20/de-la-strigoii-la-luceafarul-2/>,

<http://www.teologiepentruazi.ro/2017/04/21/de-la-strigoii-la-luceafarul-3/>.

⁵⁷ Acest comentariu a reprezentat continuarea unor observații pe care le-am făcut mai demult:

<http://www.teologiepentruazi.ro/2008/02/16/eminescu-si-ortodoxia-parafraze-scripturale-sau-din-cartile-bisericii-in-poemele-eminesciene-vi/>.

⁵⁸ Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Epilog la lumea veche*, vol. I. 2, ediția a doua, Teologie pentru azi, București, 2015, p. 659-674, cf.

<http://www.teologiepentruazi.ro/2015/05/16/epilog-la-lumea-veche-i-2-editia-a-doua/>.

În ceea ce privește analiza poemului *Luceafărul*, ea se poate vedea aici:

<http://www.teologiepentruazi.ro/tag/luceafarul/>.

⁵⁹ A se vedea: http://ro.orthodoxwiki.org/Ioan_Damaschin.

„că trece aceasta ca fumul de pre pământ. Ca floarea au înflorit, ca iarba s-au tăiat, cu pânză se înfășură, cu pământ se acopere”⁶⁰.

Se observă lesne că Eminescu a preferat un fragment care vorbește despre viața repede trecătoare, *ca iarba și ca un fum*: imagini poetice la care am mai făcut referire, pe parcursul comentariilor noastre. Imaginile aparțin *Vechiului Testament* și le regăsim în toată literatura noastră veche. Le-am comentat cu prilejul discuției noastre asupra poemului *Viața lumii* al lui Miron Costin, dar ele sunt ubicue în operele scriitorilor noștri din vechime. Viața ca *iluzie* și ca *deșertăciune a deșertăciunilor* este un element esențial al omileticii ortodoxe din toate timpurile, dar și o obsesie a scriiturii eminesciene.

Al doilea motto este refrenul unei poezii de Baronzi⁶¹, *Cățelul pământului*, iar al treilea este un citat din *Pravila* lui Matei Basarab, tipărită la 1652 sub numele *Îndreptarea legii*⁶² (titlu pe care îl amintește și poetul): „cum de multe ori, când mor oamenii, mulți de într-acei morți zic se scoală de se fac strigoi”.

Acest pasaj din legislația Țării Românești reînnoită și tipărită astfel sub Matei Basarab (legislație care era una cu cea a Bisericii), evocă spre amendare o superstiție care, din

⁶⁰ Citatul acesta, oferit ca motto de Eminescu, face parte dintr-un tropar din cele de la sărutarea cea mai de pe urmă a mortului: „Văzând pe mort zăcând, toți să ne gândim la ceasul din urmă, căci omul *trece ca fumul pe pământ, ca floarea a înflorit, ca iarba s-a tăiat, cu pânză se înfășoară, cu pământ se acoperă* (s. n.). Pe acesta lăsându-l acoperit, lui Hristos să ne rugăm, ca să-i dea odihnă în veci”, cf. *Molitfelnic*, Ed. IBMBOR, București, 2002, p. 237.

⁶¹ A se vedea: http://www.crispedia.ro/George_Baronzi.

⁶² O puteți downloada de aici:

<http://www.archive.org/details/IndreptareaLegii.PravilaCeaMare1652>.

păcate, nu a dispărut nici astăzi din popor, privitoare la duhurile celor adormiți.

Poemul *Strigoii* dezvoltă un motiv de origine mitic-folclorică, de largă circulație în romantism, cunoscut ca *motivul Lenore*⁶³. Eminescu se situează în buna tradiție pașoptistă, a culegerii și/ sau versificării unor mituri, legende (autohtone sau străine) și basme populare, activitate prin care și Heliade ne-a dăruit *Zburătorul*.

Asachi, Bolintineanu și Alecsandri au compus, mai înainte, poezii încadrând motivul romantic al *strigoii*. Alte poetizări vor oferi ulterior Coșbuc⁶⁴ și Radu Gyr (*Balada fratelui care-a murit de ciumă*).

Eminescu *autohtonizează* balada romantică dar, în același timp, ne oferă o variantă *originală*, în comparație atât cu legendele apusene (poetizate de romantici), cât și cu baladele românești.

Arald, eroul poemului,

„este vestitul Harald Hafdagár [...] întemeietorul Norvegiei și care pe timpul războaielor pe care le-a purtat, a urmat același drum pe care ni-l descrie Eminescu [în poem].

Figura acestui rege-erou, a îmbogățit întreaga literatură romantică a Franței și a Germaniei. Interesant este că Harald – în manuscrise Eminescu îl numește tot *Harald* (ms. B. A. R. 2262, f. 166) – a mai fost încadrat și de alți scriitori străini în istorisiri care

⁶³ A se vedea: D. Caracostea, *Poezia tradițională română. Balada populară și doina*, vol. I, ediție critică de D. Șandru, prefată de Ovidiu Bârlea, EPL, București, 1969, p. 313-415.

Dar și: [http://en.wikipedia.org/wiki/Lenore_\(ballad\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Lenore_(ballad)).

Balada lui Bürger a fost tradusă în românește de Șt. O. Iosif: [http://ro.wikisource.org/wiki/Lenore_\(Iosif\)](http://ro.wikisource.org/wiki/Lenore_(Iosif)).

⁶⁴ A se vedea:

http://ro.wikisource.org/wiki/Blăstăm_de_mamă.

se petrec în cuprinsul țării noastre – *pe-al Daciei pământ*, cum zice Eminescu.

Francezul Lerebours de pildă, a scris în anul 1825 o tragedie intitulată *Harald*, în care regele nordic, ca și în *Strigoii*, iubește o fată din locurile vechilor țări dacice”⁶⁵.

Arald, în fruntea hoardelor de avari, căutând să cucerească pământul, trecând peste Volga și peste Nistru, ajunge la țărmurile Dunării. Oștile sale erau parte din acele „*Mii roiuri vorbitoare* [de migratori germanici], *curgând spre vechea Romă*”, ascultând îndemnul zeului Odin.

„*Pe plaiuri dunărene*” o întâlnește însă pe „*fecioara blondă ca spicul cel de grâu*” (o Isoldă română), cu ochii „*în care-aveai un cer*”: Maria, regina poporului încreștinat de pe aceste meleaguri. Se îndrăgostește de ea și uită visurile războinice de a stăpâni universul.

Barbarul se îmblânzește și lasă în urmă setea de sânge și dorința ca „*să fumege nainte-mi orașele-n ruine*”. Însă Maria, logodnica sa, moare, și este înmormântată după legea creștină, într-o Biserică:

Sub bolta cea înaltă a unei vechi biserici,
Între făclii de ceară, arzând în sfeșnici mari,
E-ntinsă-n haine albe, cu fața spre altar,
Logodnica lui Arald, stăpân peste avari;
Încet, adânc răsună cântările de clerici. /.../

Făcliile ridică - se mișc-în line pasuri,
Ducând la groapă trupul reginei dunărene,
Monahi, cunoscătorii vieții pământene,
Cu barbele lor albe, cu ochii stinși sub gene,

⁶⁵ Iulian Jura, *Mitul în poezia lui Eminescu*, Librairie Universitaire J. Gamber, Paris, 1933, p. 21.

Preoți bătrâni ca iarna, cu gângavele⁶⁶ glasuri.

O duc cântând prin tainiți și pe sub negre bolți,
A misticei religii întunecoase cete,
 Pe funii lungi coboară sicriul sub părete,
 Pe piatra prăvălită pun *crucea drept pecete*⁶⁷
 Sub candela ce arde în umbra unui colț.

Arald, însă, nu se poate împăca cu gândul morții ei. Se întoarce deci spre zeii lui păgâni, căutându-l pe magul lui Zamolxe⁶⁸ și cerându-i ca să o readucă la viață pe logodnica sa.

Acesta îi ascultă rugămintea, folosindu-se de „*a farmecelor vargă*”, însă *învierea* Mariei este una *fantasmatică*, ea producându-se, în plus, cu prețul pierderii și a vieții lui Arald, pentru că amândoi devin *strigoi*.

Eminescu introduce însă nenumărate elemente creștine în religia barbarilor. Astfel, într-o invocare pusă pe

⁶⁶ Adjectivul „*gângave*” se referă aici la modul ortodox de a cânta, jumătate *în sine* și jumătate *în afară*. Practica ortodoxă isihastă cere ca *mintea* să fie permanent *atentă la sine*, chiar dacă monahul/preotul/ mireanul se roagă cu voce tare sau cântă. *Atenția lăuntrică* în timpul cântării a monahilor „*misticei religii*” face ca rugăciunea sau cântarea să pară cumva *gângăvită*.

⁶⁷ Se referă din nou la o practică liturgică ortodoxă locală: după ce sicriul este pus în mormânt, preotul spune: „Se pecetluiește groapa robului lui Dumnezeu (N), până la a doua venire: În numele Tatălui. Amin. Și a[l] Fiului. Amin. Și a[l] Duhului Sfânt. Amin. Acum și pururea și în vecii vecilor. Amin!”, cf. <https://doxologia.ro/taine-ierurgii-slujbele-bisericii/ritualul-de-pecetluire-mormantului>.

Iar Eminescu spune corect că *crucea* care se pune la mormânt reprezintă o *pecete*, a faptului că cel adormit este creștin și așteaptă *învierea* trupului său, când va venit Hristos.

⁶⁸ Confuzia între *daci/ geți și goți* e foarte veche. Au făcut-o Iordanes, Sfântul Isidorus de Sevilla și alții. Așa înțelegem de ce Arald este închinător la Zamolxe pe care, și în alte poeme, Eminescu l-a așezat alături de Odin, în panteonul germanic.

seama magului, către Zamolxe⁶⁹, în care acesta cere învierea iubitei lui Arald, el spune: „În ochii-i să se scurgă scânteii din steaua lină,/ A părului lucire s-o deie luna plină,/ Iar duh dă-i tu, Zamolxe, sămânță de lumină,/ Din duhul gurii tale ce arde și îngheață”.

Sufletul este așadar, ca în Creștinism, *duh*, suflare de viață, și această suflare este o *lumină*, o energie spirituală care vine de la Dumnezeu (chiar dacă în acest caz avem de-a face cu un păgân care se închină la Zamolxe și îl invocă pe acesta ca *dumnezeu* al său).

Dumnezeu este Cel care dă viață omului:

„Și Dumnezeu l-a zidit/ l-a făcut pe om [luând] țărână din pământ și a suflat întru fața lui suflare de viață și omul s-a făcut întru suflet viu” (Fac. 2, 7)⁷⁰.

De asemenea, expresia „*duhul gurii tale*” este biblică:

„Cu cuvântul Domnului cerurile s-au întărit și cu *duhul gurii Lui* toată puterea lor” (Ps. 32, 6, 9, *Biblia 1988*)⁷¹.

Învierea reginei moarte are loc într-un context poetizat care face trimitere la evenimente cunoscute din istoria Creștinismului. Versurile sunt următoarele: „*Biserica creștină, a ei catapeteasmă/ De-un fulger drept în două e ruptă și tresare;/ Din tainiță mormântul atuncea îi apare,/ Și piatra de pe groapă crăpând în două sare;/ Încet plutind se-nalță mireasa-i, o fantasmă*”...

⁶⁹ A se vedea:

<http://www.enciclopedia-dacica.ro/templu/zamolxe.htm>.

⁷⁰ Cf. traducerii după LXX a Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, <http://www.teologiepentruazi.ro/2011/08/19/facerea-cap-2/>.

⁷¹ În *Biblia 1688*, versetul este redat identic, numai în loc de *gură* este *rost*, adică termenul arhaic.

Aceste versuri sunt însă o *parafrază* a versetelor biblice din Evanghelia Sfântului Matteos care relatează despre evenimentele ce au însoțit moartea și Învierea lui Hristos:

„Iar Iisus, strigând iarăși cu glas mare, Și-a dat duhul. Și iată, catapeteasma templului s-a sfâșiat în două de sus până jos, și pământul s-a cutremurat și pietrele s-au despicat; mormintele s-au deschis și multe trupuri ale Sfinților adormiți s-au sculat. Și ieșind din morminte, după învierea Lui, au intrat în cetatea sfântă și s-au arătat multora” (Mt. 27, 50-53, *Biblia 1988*).

La fel, puțin mai departe aflăm o sintagmă preluată din *Crezul ortodox*, pentru a indica metaforic *reflexia* estompată a luminii, din oglinzile acoperite cu pânză neagră: „A faclelor lucire răzbind prin pânza fină/ Răsfrâng o dureroasă lumină din lumină”⁷².

Eminescu face *analogii* pentru a contextualiza *pseudo-învierea* Mariei, regina dunăreană. Căci această *înviere* este *fantasmatică*, ieșind din hotarele religiei creștine, fiind rodul pasiunii lui Arald și al unor invocări de altă natură spirituală.

Catapeteasma Bisericii în care era înmormântată regina se rupe în două pentru că este nesocotită legea creștină. Piatra mormântului se sparge în două, de asemenea, și Arald vede cum, din mormânt, „încet plutind se-nalță mireasa-i, o fantasmă”. Numai că este o înălțare iluzorie.

Însă poetul nu *intertextualizează* fără scop textul Evangheliei în descrierea sa, care surprinde ridicarea din mormânt a Mariei. Intenția lui este aceea de a ne indica *nevinovăția* fetei. Însăși chemarea și aducerea ei dintre

⁷² Eminescu creează un *decor spiritual* în conformitate cu perioada istorică în care se petrec evenimentele pe care le pune în scenă (sec. al VI-lea).

morți este caracterizată astfel de poet: „Prin vânt, prin neguri vine /.../ Părea că-n somn *un înger* ar trece prin infern”.

Cei doi devin, așadar, *strigoii*. Ei sunt morți ziua și se trezesc noaptea („Ca plumbul surd și rece el doarme ziua toată /.../ Dar noaptea se trezește și ține judecată”):

„De-atunci în haina morții el și-a-mbrăcat viața,/ Îi plac adânce cânturi, ca glasuri de furtună;/ Ades călare pleacă în mândre nopți cu lună,/ Și când se-ntoarce, ochii lucesc de voie bună,/ Pân’ ce-un fior de moarte îl prinde dimineața”...

Maria pare oarecum *inconștientă* de ceea ce se întâmplă, până când, la un moment dat, face următoarele observații:

„Arald, ce însemnează pe tine negrul port/ Și fața ta cea albă ca ceara, neschimbată?/ Ce ai, de când pe sânu-ți tu porți o neagră pată,/ De-ți plac făclii de moarte, cântare-ntunecată?/ Arald! De nu mă-nșală privirea, tu ești mort!”.

Până când, într-o zi, obosiți de a mai trăi astfel, lasă să îi surprindă „faptul zilei” și cei doi se întorc definitiv în morminte: „În sunete din urmă pătrunde-n fire cânt,/ Jelind-o pe crăiasa cu chip frumos și sfânt,/ Pe-Arald, copilul rege al codrilor de brad”.

Fizionomia magului a fost inspirată, în opinia lui M. Moraru, dintr-un pasaj hagiografic, din viața

„sfântului Macarie Râmleanul din tipăritura lui Dosoftei:

«[...] Și de multe bătrâniețe nu i să vedea ochii, că-i era slobodzâte sufruncialele [sprâncenele] preste ochi. Iară unghile la mâni și la picioare câte de un cot era. Iară musteața acoperindu-i gura pogorâia de să mesteca cu barba și împreună-i agiungia până la picioare...». [...]

Cele mai frapante asemănări apar în descrierea magului din *Strigoii*: «Pe-un jilț tăiat în stâncă stă țapăn, palid, drept,/ Cu cârja lui în mână, preotul cel

*păgân;/ De-un veac el șede astfel – de moarte-uitat,
bătrân,/ În plete-i crește mușchiul și mușchi pe al lui
sân/ Barba-n pământ i-ajunge și genele la piept /.../
Bătrânul cu-a lui cârjă sus genele-și ridică»⁷³.*

Portretul Sfântului Macarie Romanul, din volumul întâi din *Viața și petreacerea Svinților* (1682), în redactarea lui Dosoftei, l-a inspirat pe Eminescu mai mult în reprezentarea uneia dintre *metamorfozele* Luceafărului⁷⁴. E valabilă însă și apropierea de fizionomia *magului*, pe care o face Moraru.

Apelul la hagiografia lui Dosoftei este evident – deși Moraru n-a sesizat acest lucru – pentru că apare aici, în poezia *Strigoii*, și un termen arhaic rar, *nimitez* („Pe-oglinzi de marmuri negre un negru *nimitez*,/ A faclelor lucire răzbind prin pânza fină/ Răsfrâng o dureroasă lumină din lumină”), care provine din aceeași *Viață* a Sfântului Macarie Romanul, unde se află sub forma „nemetet”, însemnând *văl*: „Căutaiu, vădzuiu un *nemetet* [văl] de păiorâ [mătase] scump, feme[i]esc dzăcând gios înnainte-mi”⁷⁵.

Și recursul la cărțile vechi nu se oprește aici. Alte versuri,

Ei zboar-o vijelie, trec ape făr’ de vad,
Naintea lor se nalță puternic vechii munți,
Ei trec în răpejune de râuri fără punți...

ne aduc aminte de Dosoftei și de *Psaltirea* sa versificată:

⁷³ Mihai Moraru, *De nuptiis Mercurii et Philologiae*, Ed. Fundației culturale române, București, 1997, p. 203-204.

⁷⁴ A se vedea:

<http://www.teologiepentruazi.ro/2014/11/23/luceafarul-5/>.

⁷⁵ A se vedea cartea mea: *Studiu despre „Viața Sfântului Macarie Romanul”*, p. 14, cf.

<http://www.teologiepentruazi.ro/2014/10/31/studiu-despre-viata-sfantului-macarie-romanul/>.

O, Dumnezeu Svinte, Tu mă scoate
De[n] puhoi de ape, toi [tumul] de gloate,
Ce-m[i] vine la suflet, și de gloduri
Cu pâcle adânci, fără poduri.

(Ps. 68, 1-4)

Credem că *apele fără vad* (mal/ țărm) și *râurile fără punți* îi puteau fi sugerate, ca imagini poetice, de versurile dosofteiene. Cu atât mai mult cu cât Eminescu utilizează, de mai multe ori în *Strigoii*, termenul *vad*, des întâlnit la Dosoftei, în loc de orice alt corelativ (mal, liman, țărm): „Visând că toată lumea îmi asculta cuvântul,/ În valurile Volgăi cercam cu spada vad. /.../ Ah! unde-i vremea ceea când eu cercam un vad/ Să ies la lumea largă... /.../ Să se mplinească visu-mi din codrii cei de brad!”.

De asemenea, după cum a arătat deja G. I. Tohăneanu, *stolurile* din versul „Domnind semeț și tânăr pe roinicele stoluri” înseamnă *cete/ detașamente* ale unei armate, fiind un termen împrumutat din *Letopisețul* lui Miron Costin (deși e atestat și în textele coresiene)⁷⁶.

Expresia *un obrăzar de ceară* (din versul: „Un obrăzar de ceară părea că poartă el”) a folosit-o Eminescu întocmai și în poemele *Când te-am văzut*, *Verena* și *Gelozie*, denumind acolo *masca de carne* a feței, într-un context în care *poetiza* învățăturile Sfântului Nicodimos Aghioritul, preluate – la rândul-i – de la Sfântul Ioanis Hrisostomos (am vorbit despre acest subiect într-o carte a mea). De fapt, *Când te-am văzut*, *Verena* datează din același an, 1876, când a fost

⁷⁶ A se vedea G. I. Tohăneanu, *Eminesciune (Eminescu și limba română)*, Ed. Facla, Timișoara, 1989, p. 84-85, 92-93.

Autorul notează: „Eminescu preferă *derivării propriu-zise* pe cea *semantică*, izbutită prin încadrarea cuvintelor vechi și uzuale în combinații contextuale inedite, dar atât de firești, încât numai analiza atentă poate declanșa sesizarea inovațiilor”, cf. Idem, p. 86.

publicat poemul *Strigoii*, la care, după cum ne comunică Perpessicius, poetul a lucrat febril în ultimele luni ale anului, iar „frământările iubirii sale pentru Veronica nu vor fi fost absente în cristalizarea acestui poem, de adâncă tensiune pasională, în care s-au filtrat atâtea elemente autobiografice”⁷⁷.

Cei doi, Maria și Arald, formează un cuplu demn de *Înger și demon*. Numai că acolo îngerul îl atrage pe demon (adică pe revoluționarul/ insurgentul/ rebelul răzvrătit contra ordinii sociale) la împăcarea cu Dumnezeu, iar aici Arald o atrage pe Maria într-o existență nefericită, în care amândoi par „*umbre străvezie ieșite din infern*”.

Se înțelege că Maria acceptă această existență nefericită *din iubire* pentru Arald. Pentru ca, în final, să rămână „*de moarte logodiți*”.

Eminescu pune mereu în discuție problema *jertfei* unuia pentru celălalt.

Dorim însă a atrage atenția asupra unui aspect important: chiar și în acest poem, care pare să satisfacă dorința de *sincronizare* a lui Lovinescu și a unui întreg curent critic, după cum am putut observa, sunt foarte numeroase apelurile la literatura românească veche: *Evanghelia*, *Molitfelnicul*, *Pravila* lui Matei Basarab, *Viețile Sfinților* și *Psaltirea în versuri* ale lui Dosoftei, *Letopisețul* lui Miron Costin etc. Mai mult, nu știu dacă mai există un alt poem eminescian care să adune, *la un loc*, referințe (citate și intertextualizări) din atât de multe surse românești vechi.

Chiar dacă tema poeziei⁷⁸ și *atmosfera* uneori lugubră a poemului poate părea îndepărtată de tradiția românească (de cea cultă, nu și de cea populară, în care există balade

⁷⁷ Perpessicius, în M. Eminescu, *Opere alese*, vol. I, p. 306.

⁷⁸ Care e totuși de sorginte medievală. A se vedea Jean Claude Schmitt, *Strigoii. Viii și morții în societatea medievală*, traducere de Andrei Niculescu și Elena-Natalia Ionescu, Ed. Meridiane, București, 1998.

asemănătoare cu cele valorificate, în Apus, de Goethe și de alți romantici), în schimb, s-ar zice că Eminescu *ține să ne dovedească* faptul că tradiția literară românească a jucat un rol esențial în formarea limbajului poetic și în realizarea viziunilor sale poetic-romantice⁷⁹.

Odată cu moartea lui Arald, moare și religia lui Odin și a lui Zamolxe, iar magul...împietrește:

Bătrânu-și pleacă geana și iar rămâne orb,
Picioarele lui vechie cu piatra se-mpreună /.../
Pe jilțul lui de piatră înțepenește drept
 Cu cârja lui cea veche preotul cel păgân,
 Și veacuri înainte el șede-uitat, bătrân,
În plete-i crește mușchiul și mușchi pe a lui sân,
 Barba-n pământ i-ajunge și genele în piept.

⁷⁹ E adevărat că rolul acesta nu iese prea bine în evidență, nici măcar la nivel lingvistic. Dovadă stau și următoarele afirmații ale lui Tohăneanu, cu privire la *Luceafărul* și la alte câteva poeme eminesciene: „Fiind vorba, în *Luceafărul*, de o lume a basmului, ne-am așteptat ca un scriitor și cărturar care cunoaște ca nimeni altul (cu excepția, poate, a singurului Sadoveanu), limba veche, să folosească și să valorifice din plin acest atut rar, etalându-și cu ostentație erudiția filologică și lingvistică. Așa ceva nu se întâmplă în *Luceafărul*, cum nu se întâmplă nici în *Călin* (file din poveste), nici în *Scrisoarea III*, nici în poemele dacice (*Sarmis*, *Gemenii*), nici în alte împrejurări la fel de ademenitoare. Ca și Sadoveanu în romanele sale istorice, Eminescu nu uită nicicând că, reînviind artistic epoci revolute, el nu se adresează oamenilor vechimii, ci propriilor contemporani. De aceea, spre deosebire de atâția alți scriitori [...] poetul înfăptuiește *situarea în epocă discret*, fără nici un fel de *paradă*”, cf. G. I. Tohăneanu, *Eminesciune...*, op. cit., p. 133.

Lipsa de ostentație sau valorificarea „discretă” a resurselor tradiției (*discretă* pentru cine nu mai cunoaște și nu mai poate recepta această tradiție) e semnul geniului. În același timp, analizele noastre la opera eminesciană ne-au relevat o realitate *mult mai profundă* decât cea pe care a semnalat-o Tohăneanu și mulți alți cercetători, care au căutat tradiția veche numai la nivel lingvistic.

Împietrirea magului zamolxian *seamănă* foarte mult
cu extincția lui Pan, ulterior, în viziunea lui Blaga:

Pan rupe faguri
în umbra unor nuci.

E trist:
se înmulțesc prin codri mănăstirile,
și-l supără sclipirea unei cruci.

Zboară-n jurul lui lăstunii
și *foile de ulm*
răstălmăcesc o toacă.
Subt clopot de vecerne Pan e trist.
Pe-o cărăruie trece umbra
de culoarea lunii
a lui Crist. /.../

Gonit de crucile sădite pe cărări
Pan
s-ascunse într-o peșteră. /.../

Odată zeul își cioplea
un fluier din nuia de soc.
Piticul dobitoc [un păianjen]
i se plimba pe mână.
Și-n scăpărări de putregai
Pan descoperi mirat
că prietenul avea pe spate-o cruce.

Bătrânul zeu încremeni fără de grai
în noaptea cu căderi de stele
și tresări îndurerat,
păianjenul s-a-ncreștinat.

A treia zi și-a-nchis coșciugul ochilor de foc.

Era acoperit cu promoroacă

și-amurgul cobora din sunetul de toacă.

Neisprăvit rămase fluierul de soc.

(*Moartea lui Pan*, vol. *Pașii profetului*⁸⁰)

Amurgul lui Pan, al mitologiei antice, dar și al panteismului, coboară „din sunetul de toacă”.

În *Memento mori*, Eminescu prezintă astfel moartea religiilor germanice:

„*Sed la mese lungi de piatră zeii falnicei Valhale;/ Odin stă-n frunte – cu părul de ninsoare încărcat;/ Acolo decid ei moartea Romei și o scriu în rune /.../ Roma-n stele strălucește pe-a ei dâmburi, lângă râu;/ Ei privesc urbea eternă, ce pe dealuri lin străluce,/ Sulița pe loc s-oprește, se preface-n d-aur cruce,/ Odin moare – Tibrul este a credinței lui sicriu*”.

Aici, în *Strigoii*, pe plaiurile vechii Dacii, Odin moare odată cu Arald. Iar semnificațiile poemului transcend povestea de dragoste și, cu atât mai mult, motivul tenebros al *strigoiiului*.

Acesta a fost comentariul meu, pe care l-am publicat în vol. *Epilog la lumea veche*, vol. I. 2, acum doi ani.

Mai înainte de a discuta despre ceea ce mi-am propus, trebuie să mai lămuiesc câteva lucruri. Observam, mai sus, faptul că tocmai în acest poem, care pare o simplă prelucrare, în poezia românească, a unei poezii de Bürger și a unui motiv poetic de largă circulație în lirica romantică, Eminescu a recurs destul de mult la literatura română veche.

D. Murărașu stabilise, mai demult, următoarele surse pentru *Strigoii*:

⁸⁰ Cf. Lucian Blaga, *Opera poetică*, Ed. Humanitas, București, 1995.

„Elementele străine cu ecou în *Strigoii* vin din Bürger, *Lenore*, din Goethe, *Die Braut von Korinth*, din *Sacontala*. Mitologia germană își are un însemnat loc alături de fondul popular românesc. [...] Cunoștințele în legătură cu stihiile i-au venit din *Îndreptarea legii* (p. 714, cap. 7) ori din *Hronograful* din sec. XVII, pe care Eminescu îl avea într-o copie din 1757. Chiar și în ce privește expresia literară, Eminescu este uneori tributar literaturii populare. În versul „*Fug cail duși de spaimă și vântului s-aștern*” este reminiscența dintr-o cunoscută poezie din culegerile lui Alecsandri. În versul: „*Ei trec în repejune prin râuri fără punți*” Eminescu și-amintește de „*Peste ape fără punți*” din *Maghiara* lui Alecsandri, imitație după doinele populare”⁸¹.

Să le luăm pe rând. În ceea ce privește literatura veche, între surse nu apare *Viețile Sfinților* a lui Dosoftei, deși Murărașu avea cunoștință de faptul că „în *Strigoii* v. 201, cuvântul ieșit din uz «nimizez», l-a folosit Dosoftei în *Viața și petr[e]acerea svinților*, sub forma «nemetetș» (hobot al miresei)”⁸².

Dacă acest fapt este cunoscut de mai multă vreme (lucru pe care eu nu-l știam când am scris comentariul reprodus mai sus), atunci e posibil ca M. Moraru să fi făcut apropierea dintre portretul magului și cel al Sfântului Macarie tocmai în virtutea acestei identificări. Însă nu știu cine și când l-a reperat prima dată pe *nimizez* în culegerea hagiografică a Sfântului Dosoftei.

Dar Murărașu n-a inserat *Viața Sfântului Macarie Romanul* printre surse pentru că a considerat în continuare

⁸¹ Cf. Mihai Eminescu, *Opere V. Literatura populară*, ediție critică de D. Murărașu, Ed. „Grai și suflet – Cultura Națională”, București, 2000, p. XLV.

⁸² Idem, p. LIV.

valabilă identificarea operată în 1909 de Al. Bogdan, care a susținut

„că-n descrierea magului Eminescu a avut ca model un pasaj din *Sacontala* lui Kalidasa. [Iar el] ne dă și pasajul respectiv în traducerea lui Coșbuc:

De-un milion de veacuri el șade nemișcat
 Cu fruntea încrețită, cu ochii țintă-n soare,
 Un brâu de piei de șarpe având ca-cingătoare.
 Și barba lui ajunge târâtă pe pământ,
 Și-n palme-i crește iarbă și membrele lui sunt
 De iederă cuprinse și mâinile-i sunt crunte
 De ghimpi ce-i cresc pe brațe. Și-i crește mușchi
 pe frunte
 Și mușchi pe-obraz că anii lui nu e chip să-i
 numeri
 Și păsările cuiburi își fac la el pe umeri”⁸³.

În conformitate cu această traducere, s-ar părea că Al. Bogdan a avut dreptate. Între cele două portrete există detalii fizionomice concrete care sunt comune, dar care nu exclud nici apropierea de portretul Sfântului Macarie.

O altă traducere, în engleză⁸⁴, parcă n-ar mai fi tot atât de convingătoare: „*Where stands the hermit, horridly austere,/ Whom clinging vines are choking, tough and sore;/ Half-buried in an ant-hill that has grown/ About him, standing post-like and alone;/ Sun-staring with dim eyes that*

⁸³ Cf. M. Eminescu, *Opere II. Poezii (2)*, ediție critică de D. Murărașu, postfață de Eugen Simion, Ed. „Grai și suflet – Cultura Națională”, București, 1995, p. 350.

⁸⁴ Preluată de aici:

<https://ia800306.us.archive.org/2/items/translationsofsh16659gut/16659-h/16659-h.htm>.

know no rest,/ The dead skin of a serpent on his breast:/ So long he stood unmoved, insensate there/ That birds build nests within his mat of hair”.

Însă lucrurile rămân în continuare interpretabile. Lumină în această privință ar putea aduce dezvăluirea textului (în germană) care i-a fost cunoscut lui Eminescu și traducerea lui acurată în română.

Cu toate acestea, adepții „indianismului” în poezia lui Eminescu nu au de ce să exulte. După cum am arătat altădată, tot indieni sunt și magii din *Dumnezeu și om*, iar acei magi indieni se închină...la Hristos, Eminescu indicându-i, de fapt, pe daci prin acești indieni⁸⁵. Pentru că, așa cum spuneam, eu cred că Eminescu i-a asimilat pe daci vechilor indieni în virtutea celor afirmate de Miron Costin (și nu numai) și anume că dacii au migrat pe teritoriul țării noastre din India. În *Strigoii*, magul este tot dac. Și dacă *Sakuntala* i-a sugerat lui Eminescu portretul acestui mag, este din motivul pe care l-am arătat.

Același Al. Bogdan a remarcat și prezența corbilor lui Odin, stând în jurul magului dac⁸⁶, care îi întregesc așadar portretul, iar acest element se datorează unei alte *confuzii*, a geților cu goții, de data aceasta. Murărașu ne reamintește că „în *Odin și poetul* (versuri de prin 1872), Odin este identificat cu Zamolxe, căci Decebal își duce viața printre zei în Valhala”⁸⁷.

⁸⁵ A se vedea cartea mea, *Epilog la lumea veche*, vol. I. 2, op. cit., p. 677-679.

⁸⁶ Cf. M. Eminescu, *Opere II. Poezii (2)*, ediție critică de D. Murărașu, op. cit., p. 350.

⁸⁷ Ibidem.

Dar și G. Bogdan-Duică, vorbind mai demult despre *Rugăciunea unui dac*, spunea: „Observ că acesta nu este singurul caz în care M. Eminescu a împreunat pe daci cu inzii”, cf. Idem, p. 402. Însă fără a oferi vreo explicație. Pentru această explicație, a se vedea cartea mea, *Eminescu între modernitate și tradiție*, Teologie pentru azi, București, 2015, p. 359-369, cf.

Nu e, deci, de mirare că magul către care se întoarce Arald, care e un preot dac păgân, seamănă cu vechii sacerdoți sau sihaștri indieni, dar și cu zeii Valhalei.

Numai că acest mag *secular* împietrește ca și Pan, după cum am arătat...

Sfântul Macarie Romanul a fost *implicat* aici (prin amănuntul *sprâncenelor* lungi, care la Eminescu, însă, devin *gene*) din dorința expresă a lui Eminescu de a utiliza cât mai multe *izvoade autohtone* în conceperea acestui poem. Căci, după cum am afirmat în analiza mea anterioară, „chiar dacă tema poeziei și *atmosfera* uneori lugubră a poemului poate părea îndepărtată de tradiția românească [...] în schimb, s-ar zice că Eminescu *ține să ne dovedească* faptul că tradiția literară românească a jucat un rol esențial în formarea limbajului poetic și în realizarea viziunilor sale poetic-romantice”.

În legătură cu aserțiunea lui Murărașu, aceea că „în versul: „*Ei trec în repejune prin râuri fără punți*” Eminescu și-amintește de „*Peste ape fără punți*” din *Maghiara* lui Alecsandri, imitație după doinele populare”, doresc și aici să fac o precizare.

Nu contest existența unui izvor popular. Numai că, în opinia mea, acest izvor popular avea...izvoare culte.

„*Ei trec în răpejune de râuri fără punți*” e doar un corelativ al versului anterior: „*Ei zboar-o vijelie, trec **ape făr' de vad***”. Metafora *originară* este cea a *apelor fără vad*, care mai apare anterior în poem: „*În valurile Volgăi cercam cu spada vad*”, „*Ah! Unde-i vremea ceea când eu cercam un vad/ Să ies la lumea largă...*”.

În comentariul meu anterior l-am identificat pe Dosoftei ca sursă pentru această metaforă. Căci Dosoftei, *poetizând psalmii*, scria despre „*puhoi de ape, toi [tumult] de*

gloate /.../ și de gloduri/ Cu pâcle adânci, fără poduri” (Ps. 68, 1-4, Psaltirea în versuri).

Dar pot să-l adaug și pe Miron Costin:

„Și cum veniia întinsă orheienii la dânșii împiedicați cu trecătoarea râpii aceia ce s-au pomenit, nu trecuți bine toți, au sărit călăreții lui Ștefan-vodă și înloc i-au înfrântă pre orheieni. Au plecată fuga și Ștefăniță paharnicul și Hâncestii și i-au gonit strajea acéia a lui Ștefan-vodă, până *i-au trecut fără vad apa Bistriții* (s. n.)”⁸⁸.

Situația este similară cu cea a versurilor: „Și era una la părinți /.../ Cum e /.../ luna între stele”, din *Luceafărul*. D. Murărașu a indicat mai multe izvoare populare, căutând să stabilească care este sursa exactă⁸⁹.

Însă metafora este de origine biblică, iar nu folclorică, fapt de care Eminescu era conștient, pentru că el a spus: „Și era una la părinți/ Și mândră-n toate cele,/ **Cum e Fecioara între sfinți/ Și luna între stele**”. Căci Preacurata Fecioară este între Sfinți, în Împărăția lui Dumnezeu, *ca luna între stele*. Preasfânta Fecioară este „frumoasă ca luna” (Cânt. Cânt. 6, 10: „καλὴ ὥς σελήνη / pulchra ut luna”, cf. LXX/VUL), între Sfinții-stele strălucind pe catapeteasma Bisericii, în Cerul cel veșnic.

În poeziile populare, această imagine a intrat prin intermediul omiliei bisericești, un exemplu semnificativ aflându-se într-o didahie a Sfântului Antim Ivireanul, după cum am arătat altădată⁹⁰. Adăugam atunci faptul că, într-o

⁸⁸ Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei. De neamul moldovenilor*, ediție îngrijită de P. P. Panaitescu, Ed. Minerva, București, 1979, p. 137.

⁸⁹ A se vedea Mihai Eminescu, *Opere V. Literatura populară*, ediție critică de D. Murărașu, op. cit., p. XLIX-L.

⁹⁰ A se vedea:

<http://www.teologiepentruazi.ro/2014/11/09/luceafarul-1/>;

variantă manuscrisă, Eminescu dovedește, cu asupra de măsură, că era conștient de *sursa* imaginilor poetice:

A fost odată ca-n povești
A fost ca niciodată
Din rude bune-mpărătești
Fecioară prea-curată

Și era una la părinți
Și una-n toate cele
Cum e Maria între sfinți
*Și luna între stele*⁹¹.

În același fel, *râuri fără punți*, deși se poate identifica în poezii populare, ca imagine poetică, consider că provine din izvoare culte.

Și ajungem, în sfârșit, la ceea ce ne-am propus, adică la a discuta despre nuanțele evolutive ale gândirii lui Eminescu, de la *Strigoii* la *Luceafărul*.

Aș fi putut ca, în loc de *Strigoii*, să folosesc poemul *În vremi de mult trecute* (cunoscut mai mult sub alte titluri: *Povestea magului călător în stele* sau *Feciorul de împărat fără de stea*) – iar analiza ar fi fost la fel de relevantă –, dar am preferat să iau în discuție două poeme considerate *finalizate* și publicate de Eminescu: *Strigoii* apare în 1876, iar *Luceafărul* în 1883.

Strigoii și *În vremi de mult trecute* (poem datând din 1872) au în comun, în primul rând, felul în care Eminescu se

<http://www.teologiepentruazi.ro/2014/11/12/luceafarul-2/>.

Sau cartea mea, *Epilog la lumea veche*, vol. I. 2, ediția a doua, op. cit., p. 114-120, cf.

<http://www.teologiepentruazi.ro/2015/05/16/epilog-la-lumea-veche-i-2-editia-a-doua/>.

⁹¹ M. Eminescu, *Opere*, II, ed. Perpessicius, p. 392.

arată *fascinat* de miturile și poveștile care au încântat romantismul. Tocmai acest lucru *se estompează* în *Luceafărul*...

Aspectul prim pe care doresc să îl sesizez este acela al modului în care poetul, plecând de la *Lenore* a lui Bürger și împrumutând o temă de largă circulație romantică, a *strigoii* (prelucrată mai înainte și de poeții noștri pașoptiști: Asachi, Heliade, Bolintineanu, Sihleanu etc.), a simțit nevoia să facă un apel *foarte consistent* la propria tradiție, cultă/ bisericească și populară, ca și cum ar fi fost *gelos* (cum zice Rosa del Conte⁹²) pe faptul că bogăția spirituală și literară a poporului său ar fi putut să fie puse în umbră de împrumutul literar (tematic) străin.

Din acest motiv, însă, elementele preluate din literatura română veche și din tradiția Bisericii, care intră în compoziția poemului, deși *sunt asimilate* foarte bine în structura lui (Eminescu a avut acest geniu), fără să lase impresia vreunei inserții neavenite sau a unui adaos artificial, au totuși un caracter *exteriorist* și o importanță oarecum colaterală în economia evenimentelor.

Zamolxe capătă unele însușiri ale Dumnezeuului creștin fără ca acest lucru să aibă consecințe importante. La fel, catapeteasma Bisericii, în care era înmormântată *mireasa* lui Arald, se rupe în două atunci când, prin vrăji, magul păgân o face să apară pe Maria cea moartă, pentru a sugera

⁹² „Nici Kant, nici Schopenhauer, nici Vedele, nici Plotin și nici chiar marii poeți, pe care îi iubește și îi studiază și din care traduce sau învață pe dinafară fragmente, de la Byron la Shakespeare, de la Shiller la Hugo, nu vor înăbuși vreodată în el *interesul avid și chiar gelos* (s. n.), pentru tot ceea ce inteligența, fantezia, afectivitatea poporului său putuse să creeze sau să asimileze și să transmită prin veacurile întunecate și dificile ale istoriei lui”. Cf. Rosa del Conte, *Eminescu sau despre Absolut*, ediția a II-a (în română), îngrijire, traducere și prefață de Marian Papahagi, cuvânt înainte de Zoe Dumitrescu-Bușulenga, postfață de Mircea Eliade, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2003, p. 282-283.

blasfemia care I se aduce lui Hristos. Însă ceea ce se ridică din mormânt este „o *fantasmă*”, pentru că nu are loc o *înviere* autentică.

Ruperea catapetesmei în două e împrumutată din *Scriptură* (ea petrecându-se la răstignirea Mântuitorului), dar nu are semnificația capitală de acolo. Ci doar ne demonstrează că Eminescu a reținut acest eveniment ca pe unul foarte semnificativ și care l-a impresionat profund. Fapt care se observă însă și în alte poeme, ca spre exemplu în tabloul eshatologic din *Memento mori*: „În catapeteasma lumii [cerul] soarele să-ngălbenească,/ Ai peirii palizi îngeri dintre flacăre [stele căzând ca fulgere] să crească/ Și să rupă pânz-albastră pe-a cerimei întins cort” – căci pânza era catapeteasma din cortul mărturiei, construit de Sfântul Moisis, când încă nu exista templul de la Ierusalim, pentru că poporul era în pustiu. (În *Scrisoarea I*, „catapeteasma lumii în adânc s-au înnegrit”.)

Același lucru se întâmplă și cu sintagma „*lumină din lumină*”, preluată din *Crez*, care acolo Îl caracterizează pe Fiul lui Dumnezeu născut din Tatăl, mai înainte de veci: *Lumină din Lumină*.

Din nou, se vede că Eminescu a fost impresionat de semnificația abisală și de frumusețea acestei expresii, motiv pentru care a dorit să o folosească. Numai că aici, contextul poemului *Strigoii* nu i-a putut oferi niciun prilej în care să o valorifice păstrând adâncimea semnificațiilor. De aceea, nu a putut improviza decât caracterizarea reflexiei luminii din oglinzile acoperite cu un vâl negru subțire: „Pe-oglinzi de marmuri negre un negru nimatez,/ A faclelor lucire răzbind prin pânza fină/ Răsfrâng o dureroasă lumină din lumină”. Ceea ce reprezintă o reproducere *sensibilă* a unui fenomen fizic, *superficială* însă în comparație cu semnificația din sursa de unde care a fost preluată expresia.

Într-un sens apropiat de cel original va încerca să o folosească în *Luceafărul*, dar această utilizare va rămâne

numai în variante bruionare, pentru că poetul și-a dat seama că Luceafărul/ Hyperion nu poate fi *lumină din lumină*, în relație cu Părintele ceresc, el fiind o creatură a Lui, care „*din chaos, Doamne, -am apărut /.../ și din repaos m-am născut*”: o făptură adusă la ființă din neființă.

La fel, implicarea *Vieții Sfântului Macarie Romanul în Strigoii*, la nivelul împrumutului unui detaliu fizionomic și a unui termen (nimitez = vâl), folosit prin derivare poli-semantică, nu ne-ar putea indica vreodată în mod veridic, dacă am rămâne numai la acest poem, dimensiunile importanței acestei aghiografii în conștiința poetului și mai ales a modelului *exemplar* al Sfântului Macarie.

În *Luceafărul*, în schimb, Eminescu înscrie trăsături ale Sfântului Macarie în portretul Luceafărului, corespunzător celei de-a doua metamorfoză a acestuia⁹³. Trăsături care formează mai degrabă un *portret interior* al personajului. De altfel, *interiorizarea* perspectivei este o caracteristică esențială a *Luceafărului*.

Și toate acestea se întâmplă, după cum spuneam, pentru că tema poemului *Strigoii* nu rimează cu *Scriptura* și cu învățătura creștină și cu toate aceste izvoare bisericești, pe care totuși Eminescu le inserează *avid* în poem.

Dar faptul însuși că poetul recurge la o asemenea strategie ne demonstrează că încerca oarecum să *deturneze* sensul păgân al baladelor germane și al credințelor în strigoi.

Căci, pe lângă cele pe care le-am sesizat în comentariul meu anterior, recitind acum poemul am observat alte câteva elemente care mie mi se par semnificative.

Astfel, atunci când Maria este înmormântată în Biserică, „*pe piatra prăvălită pun crucea drept pecete*”. Într-o

⁹³ A se vedea comentariul meu:

<http://www.teologiepentruazi.ro/2014/11/23/luceafarul-5/>.

Sau în cartea mea, *Epilog la lumea veche*, vol. I. 2, op. cit., p. 141-158.

Biserică nu se poate decât *pune* piatra pe mormânt, ea *nu se prăvăleşte*. Această piatră tombală *se pune* deasupra mormântului – și observăm că Maria are parte de o înmormântare *voievodală* – și nu are cum să fie *prăvălită*. Însă verbul acesta apare în Sfânta Scriptură atunci când e vorba de învierea lui Hristos: „Și iată cutremur mare s’a făcut; că îngerul Domnului pogorându[-]se din cer, și viind *a prăvălit* piatra de pre ușă, și ședea d’asupra ei” (Mt. 28, 2, *Noul Testament* 1857).

Eminescu sugera, prin aceasta, faptul că Maria era înmormântată creștinește spre a aștepta *învierea de obște*, motiv pentru care pe mormintele creștine se pune „*crucea drept pecete*” – amănunt teologic pe care creștinii noștri nu prea îl cunosc, dar iată că poetul îl știa.

Sfântul Ambrosius vorbea, de asemenea, despre „*pece-tea crucii [signaculum crucis]*”⁹⁴.

Magul este numit „*de zile vecinic*”, ceea ce indică același fenomen pe care l-am semnalat mai devreme. Pentru că „Cel vechi de zile” este Dumnezeu (Dan. 7, 9), iar aici avem doar un transfer de ordin expresiv, care se datorează impresiei puternice a poetului, faptului că a reținut această sintagmă ca fiind deosebită. Căci puțin mai înainte poetul scrisese despre mag că „*de-un veac el șade astfel – de moarte-uitat, bătrân*” (iar „*un veac*” nu înseamnă același lucru cu „*de zile vecinic*”), iar la finalul poemului „*Picioarele lui vechie cu piatra se-mpreună /.../ Pe jilțul lui de piatră [magul] înțe-penește drept*”...

Deși l-a numit „*de zile vecinic*”, Eminescu nu a intenționat să sugereze faptul că magul era *veșnic* ca Dumnezeu, ci doar că era foarte bătrân. La fel, în poemul *În vremi de mult trecute*, magul (care trăiește tot pe muntele Pion, ca

⁹⁴ A se vedea:

<http://www.teologiepentruazi.ro/2017/04/17/sfantul-ambrosius-al-mediolanului-fragmente-din-comentariul-la-cantarea-cantarilor-13/>.

și cel din *Strigoii*) „bătrânu-i ca și vremea cea fără de-nceput”, care pare a fi *fără de început*, pentru fiecare dintre noi, pentru că noi ne-am născut *în timp* și nu am fost contemporani cu începutul timpului. (Dar magul din *Strigoii*, care „pe-un jilț tăiat în stâncă stă țăpăn”, semănă și cu împăratul din poemul *În vremi de mult trecute*, care „din tronul lui se scoală/ Ca regele pustiei din stânca de granit”.)

Aidoma, în *Dumnezeu și om*, avem un „mag bătrân ca lumea”. Însă toate aceste formulări nu ne indică o bătrânețe sinonimă cu veșnicia, ci, cel mult, cu lumea aceasta.

Așadar, „de zile vecinic” nu mai are deloc aceeași semnificație cu „vechi de zile”, deși poate părea astfel la prima vedere. În realitate însă, „de zile vecinic” are un sens mult mai modest.

În *Luceafărul*, după cum spuneam, nu mai interesează atât caracterizările *din afară*, pentru că perspectiva se interiorizează mult.

În primul rând, nu-l mai întâlnim pe mag. *Părintele* Luceafărului nu mai este magul, ca în cazul prințului din *Feciorul de împărat fără de stea/ În vremi de mult trecute* – un prinț care alege viața sihăstrească precum Sfântul Ioasaf (din *Viața Sfinților Varlaam și Ioasaf*, care sunt indieni), deși el e dac, păgân, dar care, spre deosebire de acela, nu reușește să scape de ispita erotică.

Acolo, în mod evident, fiul de împărat dac se adresează magului cu apelativul „Părinte” în sensul de *învățător*, *dascăl*, fără alte conotații: „ – Părinte – zice el – și-adânc i se închină,/ Bătrânul meu tată aici m-a trimis”.

Adresarea Luceafărului este cu totul alta: „Părinte /.../ lăudat pe veci să fii/ Pe-a lumii scară-ntreagă; /.../ Doamne /.../ tu izvor ești de vieți/ Și dătător de moarte”. Pentru că Luceafărul zboară către Dumnezeu, Părintele său, și se roagă Lui (lui Hristos Dumnezeu, după cum am arătat altădată⁹⁵), iar El îi dăruiește învățătura înaltă a înstrăinării

⁹⁵ A se vedea:

de această lume și de iluzia erotică, de care nu se putuse tămădui fiul de împărat sihăstrit.

În *Feciorul de împărat fără de stea/ În vremi de mult trecute* și în *Rugăciunea unui dac*, poetul se identifică cu dacul și la fel, în *Strigoii*, evenimentele se petrec în Dacia. De aici prezența magilor, a miturilor păgâne și a apelului la cosmogonia vedică.

Cu toate acestea, ne e limpede că Eminescu a tins mereu spre Hristos, spre Dumnezeuul creștin. De ce? Pentru că, dacă în *Strigoii*, deja, Zamolxe era implorat să dea viață „Din duhul gurii tale ce arde și îngheață” – atribute ale Dumnezeuului treimic, Creator a toate: „cu cuvântul Domnului cerurile s-au întărit și cu duhul gurii Lui toată puterea lor” (Ps. 32, 6, 9), Singurul care poate să dea viața și moartea fapturilor Sale –, în textul final din *Rugăciunea unui dac* (1879) Eminescu îl elimină pe Zamolxe (prezent într-o variantă) și rugăciunea dacului se îndreaptă către Cel care este „al omenimei izvor de mântuire:/ Sus inimile voastre!/ Cântare aduceți-i,/ El este moartea morții și învierea vieții!” (versuri în care sunt preluate formulări din *Canonul Învierii*, după cum am specificat altădată⁹⁶).

Iar în *Luceafărul*, Hyperion vorbește cu Hristos, după cum am arătat în comentariul meu.

În *Strigoii*, pe ea o cheamă Maria. Un nume de rezonanță în opera lui Eminescu, pe care îl întâlnim și în nuvela *Sărmanul Dionis*, dar și – latinizat – ca *Cezara* în nuvela omonimă (pentru că *Maria* înseamnă *stăpână, împărăteasă*).

<https://www.teologiepentruazi.ro/2014/12/04/luceafarul-9/>.

Sau cartea mea, *Epilog la lumea veche*, vol. I. 2, op. cit., p. 187-190, cf. <http://www.teologiepentruazi.ro/2015/05/16/epilog-la-lumea-veche-i-2-editia-a-doua/>.

⁹⁶ A se vedea:

<http://www.teologiepentruazi.ro/2016/12/08/antim-ivireanul-avangarda-literara-a-paradisului-95/>.

Dar și *Epilog la lumea veche*, vol. I. 2, op. cit supra, p. 683-685.

Maria este o „fecioară blondă ca spicul cel de grâu”, căreia inima îi rămâne fecioară și după ce se îndrăgostește de Arald și după ce moare (rostindu-și vraja, magul invocă astfel stihiiile: „*inima-i fecioară hrăniți cu sânge cald*”).

Numele Maria nu este așadar întâmplător. Iubirea pentru Maria îl salvează pe Dan-Dionis de la căderea luciferică, iubirea pentru o fecioară sfântă îl împacă cu Cerul și pe rebelul/ insurgentul din *Înger și demon*.

Arald e, în *Strigoii*, în rolul demonului din *Înger și demon*, al răzvrătitudinii care vrea să răskoale lumea din așezarea ei, dorind „*să fumege nainte-mi orașele-n ruine*”, și pe care iubirea pentru Maria îl face să renunțe la planurile sale războinice. Numai că moartea Mariei provoacă în el, din nou, răzvrătirea, iar Maria, în această situație, este *îngerul ce trece prin infern* pentru el.

În *Luceafărul*, ne întâmpină același reper al fecioarei unice, fiind „*una /.../ Cum e Fecioara între sfinți/ Și luna între stele*”. Poetul nu a folosit această comparație doar în virtutea expresivității. Aluzia la Preacurata Fecioară Maria e întărită și de expresia: „*din rude mari împărătești*”. Pentru că, după cum am semnalat altădată, în *Viețile Sfinților* alcătuite de Dosoftei, la *Nașterea Maicii Domnului* ni se comunică faptul că ea „era de rudă împărătească”⁹⁷.

Și recunoaștem aici idealul însuși al poetului, care căuta o „*femeie între stele și stea între femei*” (*Din valurile vremii...*), o *Madonă printre Venere*: „*Ș-o să-mi ră sai ca o icoană/ A pururi Verginei Marii,/ Pe fruntea ta purtând coroană [cununa virtuții] –/ Unde te duci? Când o să vii?*” (*Atât de fragedă...*).

Spre deosebire de *Strigoii*, în *Luceafărul* nu mai avem nicio altă descriere *exterioară* a fetei de împărat. Pe ea o caracterizează *unicitatea virtuții* în mod fundamental și

⁹⁷ [Sfântul] Dosoftei, *Viața și petreacerea Svinților*, B. A. R., CRV 73, f. 11^v. A se vedea și ceea ce am spus aici:

<http://www.teologiepentruazi.ro/2014/11/09/luceafarul-1/>.

plenu. Față de care nu mai contează, pentru poet, niciun alt amănunt.

Numai că, dacă la început, această fecioară împărătească este o *Marie*, ulterior ea va cădea din această înălțime a virtuții până la a fi o simplă *Cătălină* care se lasă amăgită și prinsă în laț ca păsările-n crâng („*Cum vânătoru-ntinde-n crâng/ La păsărele lațul*”...), adică precum o ființă fără de minte.

Luceafărul este și el caracterizat onomastic prin faptul că, pe de-o parte, este *purtător de lumină*, iar, pe de altă parte, este cel care *alunecă* din cerul său de stele. Însă alunecarea lui nu se transformă într-o cădere definitivă.

Diferența esențială față de *Strigoii* sau de *Sărmanul Dionis* este aceea că salvatoare nu mai este iubirea pentru femeie (sau iubirea unei femei), ci mântuirea sa vine de la Dumnezeu Însuși, de la Mântuitorul lumii.

Pe acest Luceafăr, Hristos îl restaurează în calitatea sa de ființă *nemuritoare* (ceea ce înseamnă *Hyperion*: deasupra timpului). Și remarcăm faptul că nici Luceafărul și nici Hyperion nu sunt propriu-zis *nume*, ci *caracterizări* profunde.

De asemenea, Luceafărul nu mai are parte de *descrieri* precum alte personaje eminesciene. Căci cele două portrete, corespunzătoare celor două metamorfoze, nu mai sunt adevărate descrieri fizionomice.

El pare când blond, când cu părul negru, dar ceea ce Eminescu vrea să ne transmită este că nicio portretizare *realistică* nu este veridică, pentru că ceea ce îl caracterizează în mod esențial este eternitatea ființei, care se străvede în spatele simbolurilor („*tânăr voievod*” care „*venea plutind în adevăr/ scăldat în foc de soare*”)⁹⁸.

⁹⁸ A se vedea, din nou, comentariul meu anterior:

<http://www.teologiepentruazi.ro/2014/11/23/luceafarul-5/>.

Îmbrăcarea lui în „*giulgi*” (giulgiu) și faptul că seamănă cu „*un mort frumos*” ilustrează *străinătatea/ înstrăinarea* lui față de această lume. Iar fata remarcă faptul că el e „*străin la vorbă și la port*”.

Fata de-mpărat îi adresează Luceafărului „*căzut*” „*din cer*” și *stins* („*Cum el din cer o auzi,/ Se stinse de durere*”) aceleași cuvinte ca și Maria din *Strigoii* lui Arald: „*tu ești mort*”. Numai că motivele sunt cu totul diferite. Arald era *mort* pentru răzvrătirea lui trufașă și închinarea lui la zei păgâni.

Luceafărul-Hyperion e *mort* pentru că e *străin* de lume, în ciuda ispitei căreia îi cade pradă temporar.

Sau în cartea mea, *Epilog la lumea veche*, vol. I. 2, op. cit., p. 140-162, cf. <http://www.teologiepentruazi.ro/2015/05/16/epilog-la-lumea-veche-i-2-editia-a-doua/>.

Melancolie⁹⁹

În *Psaltirea Maicii Domnului*, scrisă de Sfântul Dimitrie al Rostovului, există o rugăciune în care, la un moment dat, se spun următoarele:

„Către apărarea Ta și ajutorul Tău cel tare alerg acum, Prea Curată Doamnă, Născătoare de Dumnezeu! [...] Și fiind în întregime ca un pom neroditor sau ca o biserică pustie, toți năzuiesc să mă dărâme, iar diavolul care îmi pradă sufletul și care se cuibărește în inima mea, mă vede neîngrădit și caută să-mi răpească puțină credință pe care o mai păstrez ca pe o avuție (s. n.)...”¹⁰⁰.

Cuvintele acestea m-au trimis cu gândul la poemul *Melancolie* al lui Eminescu, un poem dificil, care pune (ca mai toate creațiile lui Eminescu) mari probleme de interpretare.

De altfel, nu știu să fi fost comentat de cineva în amănunt.

Poemul care prezintă, deopotrivă, „*Biserica-n ruină*” și *ruinele bisericii din suflet*, ilustrează vestita temă romantică a *ruinării credinței creștine* în lumea modernă. Ceea ce Eminescu anunță și deplânge și în *Memento mori*: „*E apus de Zeitate și-asfințire de idei*”.

Pentru mulți, însă, este și o mărturisire a *necredinței* poetului, care s-ar fi exprimând aici fără perdea, în acest sens.

⁹⁹ Articol publicat mai întâi aici:

<https://www.teologiepentruazi.ro/2017/10/04/melancolie/>.

¹⁰⁰ Sfântul Dimitrie al Rostovului, *Psaltirea Maicii Domnului*, tipărită cu binecuvântarea Preasfințitului Părinte Ioan, Episcopul Covasnei și Harghitei, Ed. Bunavestire, Bacău, 1998, p. 21-22.

Eu cred însă că acest poem e alcătuit din tablouri sublime și adânc semnificative, care nu au fost cu atenție contemplate de către exegeți, dar care merită o analiză minuțioasă, ce are multe să ne reveleze la o citire și pătrundere atentă a semnificațiilor.

Să vedem mai întâi versurile:

Părea că printre nouri s-a fost deschis o poartă,
 Prin care trece albă regina nopții moartă. –
 O dormi, o dormi în pace printre făclii o mie
 Și în mormânt albastru și-n pânze argintie,
 În mausoleu-ți mândru, al cerurilor arc,
 Tu adorat și dulce al nopților monarc!

Bogată în întinderi stă lumea-n promoroacă,
 Ce sate și câmpie c-un luciu văl îmbracă;
 Văzduhul scânteiază și ca unse cu var
 Lucesc zidiri, ruine pe câmpul solitar.

Și țintirimul singur cu strâmbe cruci veghează,
 O cucuvaie sură pe una se așează,
 Clopotnița trosnește, în stâlpi izbește toaca,
 Și străveziul demon prin aer când să treacă,
 Atinge-ncet arama cu zimții-aripei sale
 De-auzi din ea un vaier, un aiurit de jale.

Biserica-n ruină

Stă cuvioasă, tristă, pustie și bătrână,
 Și prin ferestre sparte, prin uși țiuite vântul –
 Se pare că vrăjește și că-i auzi cuvântul –
 Năuntrul ei pe stâlpii-i, pereți, iconostas,
 Abia conture triste și umbre au rămas;
 Drept preot toarce-un greier un gând fin și obscur,
 Drept dascăl toacă cariul sub învechitul mur.

.....

Credința zugrăvește icoanele-n biserici –
 Și-n sufletu-mi pusese poveștile-i feerici,
 Dar de-ale vieții valuri, de al furtunii pas
 Abia conture triste și umbre-au mai rămas.

În van mai caut lumea-mi în obositul creier,
 Căci răgușit, tomnatec, vrăjește trist un greier;
 Pe inima-mi pustie zadarnic mâna-mi țiu,
 Ea bate ca și cariul încet într-un sicriu.

Și când gândesc la viața-mi, îmi pare că ea cură
 Încet repovestită de o străină gură,
 Ca și când n-ar fi viața-mi, ca și când n-aș fi fost.
 Cine-i acel ce-mi spune povestea pe de rost
 De-mi țin la el urechea – și râd de câte-ascult
 Ca de dureri străine?...Parc-am murit de mult.

Observăm că poetul trece de la ruinele Bisericii la ruinele sufletului din care s-a șters imprimarea *icoanelor credinței*, deși nu de tot, s-a deteriorat *pictura originală*, să-i zicem. Însă, după cum am văzut în rugăciunea de la care am început discuția, *ruina bisericii lăuntrice* nu e deloc o simplă temă romantică, târzie. Ea e veche ca *Psaltirea* și Sfântul Dimitrie al Rostovului apelează la ea în consecință.

Nu știu dacă Eminescu avea cunoștință de această *Psaltire a Maicii Domnului* sau dacă fusese tradusă sau dacă circula în vremea lui. Știm sigur că el citise *Cronograful* Sfântului Dimitrie, atât în variantă manuscrisă cât și tipărită.

Dar imaginea *ruinării Bisericii* se găsește în *Psaltire*:

„Adu-Ți aminte de adunarea Ta, pe care ai câștigat-o dintru început! Răscumpărat-ai toiagul moștenirii Tale, muntele Sion, acesta în care ai locuit în el.

Ridică mâinile Tale peste mândriile lor până într-un sfârșit! Pentru câte a făcut rău vrăjmașul în cele sfinte ale Tale. Și s-au lăudat cei care Te urăsc pe Tine în mijlocul praznicului Tău. Pus-au semnele lor semne și nu au știut, ca într-o intrare de deasupra, ca în crângul de lemne, cu topoarele au tăiat ușile lui împreună, cu secure și cu tăietor de piatră l-au doborât pe el. Au ars în foc locul cel sfânt al Tău. *Întru pământ au spurcat locașul numelui Tău* (s. n.)” (Ps. 73, 2-8, cf. *Psalmii liturgici*¹⁰¹).

În *Psaltirea pre versuri* a lui Dosoftei, cei ce caută să strice Biserica vin „*Să dărâme ca-n dumbravă lemne,/ Cu săcuri ușorii [ușorii] să-i [d]oboară,/ Să-i dezbrace aur cu ozoară*¹⁰²,/ *Și ușile cele aurate...*” (Ps. 73, 18-21).

Sfântul Dimitrie al Rostovului oferă interpretarea cunoscută în Biserica Ortodoxă: aici e vorba despre demonii care pradă *biserica sufletului*. De aceea, în rugăciunea sa de după catisma a treia, a folosit această imagine a sufletului ca o *biserică în ruină*.

Eminescu recurge la alte imagini, tipic romantice, însă eu sunt convinsă că el cunoștea foarte bine imaginea *clasică* în Biserica Ortodoxă a *templului* dărâmat de demoni, din Ps. 73, amintit mai sus.

Corelativă acesteia cred că este și o altă imagine celebră, tot din *Psaltire*: „Asemănatu-m-am pelicanului celui singur, făcutu-m-am ca stârcul de noapte în locul casei. Privegheat-am și m-am făcut ca o vrabie singură pe acoperiș” (Ps. 101, 7-8, cf. *Psalmii liturgici*). „Locul casei (οἰκοπέδω, LXX)” desemnează, posibil, locul unde a fost o

¹⁰¹ A se vedea:

<https://www.teologiepentruazi.ro/2017/03/05/psalmii-liturgici/>.

¹⁰² *Ozor* = motiv de broderii.

casă și a rămas o *ruină*. De aceea, *Biblia 1688* traduce cuvântul grecesc prin „jăriște”¹⁰³, *Biblia 1914* îl traduce prin „loc nelăcuit [nelocuit]”, iar *Biblia 1939* prin „dărâmături”.

E vorba, prin urmare, de cel care priveghează ca o pasăre de noapte și se roagă *deasupra casei ruinată* a sufletului său, de cel ce se simte păcătos smerit, cu sufletul pustiit, așa cum descrie și Eminescu în poezia sa.

E timpul să privim mai atent spre versurile poemului, spre ceea ce consider eu a constitui cele *trei tablouri* ale sale.

Astfel, în prima parte avem *scena* înmormântării lunii, prezentată nu printr-o narațiune, ci mai degrabă prin imagini și simboluri:

Părea că printre nouri s-a fost deschis o poartă,
Prin care trece *albă regina nopții moartă*. –
O dormi, o dormi în pace printre *făclii* o mie
Și în *mormânt albastru* și-n *pânze argintie*,
În *mausoleu*-ți mândru, *al cerurilor arc*,
Tu adorat și dulce al *noptilor monarc*!

Luna este „*regina nopții*”, „*dulce al nopților monarc*”. După cum am arătat altădată, titulatura aceasta, de *regină a nopții*, o întâlnim într-o lungă istorie și largă arie culturală europeană, deoarece provine din *Scriptură*, unde se spune că Dumnezeu a creat *aștrii cerești spre stăpânirea zilei și a nopții* (cf. Fac. 1, 16).

Numai apelativul de „*stăpân-a mării*” (*Scrisoarea I*) este unic la Sfântul Antim Ivireanul și Eminescu.

Ceea ce aparține *romantismului eminescian*, după cum spuneam în teza mea doctorală, este faptul că poetul atribuie lunii *rolul* soarelui, pe acela de a fi simbol al luminii dumnezeiești. De ce procedează Eminescu la acest transfer

¹⁰³ Care ar fi însemnând „locul unui incendiu”, cf.
<https://dexonline.ro/definitie/jăriște>.

de semnificație? Face aceasta în conformitate cu credința sa, pe care am reperat-o în mai multe poeme, că epoca în care trăiește este a „*asfințitului de Zeitate*”, că peste lume s-a instaurat *noaptea*.

Prin urmare, preferința lui pentru regimul nocturn se datorează și dorinței sale de a ilustra *noaptea tipologică* ce desemnează regimul ideologic în care trăiește lumea, în care Dumnezeu nu mai luminează *ca un Soare* (Soarele fiind simbolul Său din vremurile biblice: *Soarele dreptății* etc.), ci lumina Lui s-a estompat în vederea oamenilor, devenind ca lumina unei *lune*.

În epoca modernă, în lume s-a făcut *noapte*, și lumina lui Dumnezeu mai călăuzește oamenii doar ca o *lună*.

Încă din *Scriptură*, luna și stelele sunt simbol al luminii dumnezeiești sau al Sfinților care îi luminează pe cei ce se află în *noaptea păcatului* (Ps. 18, 2: „noaptea nopții vestește cunoaștere”: cerul nopții înstelat le vestește, celor ce sunt în noaptea neștiinței, *cunoașterea* lui Dumnezeu, a Creatorului care a urzit o asemenea splendoare cosmică) – regăsim identic această semnificație la Sfântul Antim Ivireanul.

Însă toate aceste lucruri le-am explicat în teza mea doctorală (publicată în 2010)¹⁰⁴.

Ne orientează spre această interpretare, a sinonimiei dintre *Dumnezeu* și *lună*, în poemul *Melancolie*, și numirea lunii „*adorat și dulce al nopților monarc*”. Fiindcă „*adorat*” e numai Dumnezeu, iar în tradiția ortodoxă, în termeni isihăști, se vorbește adesea despre *dulcele Iisus* sau *dulcele Hristos*.

Așa încât, *înmormântarea lunii* din acest poem, *Melancolie*, reprezintă o *scenă simbolică*, metaforică prin

¹⁰⁴ Comentariul de atunci, revăzut și adăugit, se poate lectura și dintr-o altă carte a mea, *Epilog la lumea veche*, vol. I. 2, ediția a doua, Teologie pentru azi, București, 2015, p. 352-460, cf. <https://www.teologiepentruazi.ro/2015/05/16/epilog-la-lumea-veche-i-2-editia-a-doua/>.

excelență. Ea simbolizează *pierderea credinței*, „moartea lui Dumnezeu” (ca să folosim expresia lui Nietzsche) în sufletele oamenilor.

Ne amintim de versurile din *Memento mori*: „Ș-astăzi punctul de solstițiu [solstițiul Soarelui dumnezeiesc] a sosit în omenire. /.../ E apus de Zeitate ș-asfințire de idei. // Nimeni soarele n-oprește să apuie-n murgul serei,/ Nimeni [nu oprește] pe Dumnezeu s-apuie de pe cerul cugetării [oamenilor]/, Nimeni noaptea să se-ntindă pe-a istoriei mormânt”.

Acum înțelegem mai bine de ce „Dumnezeu a murit” și *luna este îngropată* în poemul *Melancolie*: pentru că istoria lumii a devenit „mormânt” – Bacovia va prelua și va insista până la *isterie* (cu scopul foarte conștient de a-și *isteriza cititorii nesimțitori* în această privință) pe acest motiv eminescian al lumii care a devenit *sicriu* sau *mormânt*.

„Soarele divin ce-apune varsă ultimele-i raze/ Pe-a istoriei câmpie mult iubită și se lasă/ În oceanul de-ntuneric, ce s-arată inimic¹⁰⁵”.

Oceanul de întuneric ideologic al lumii, care *Îl ascunde* pe Dumnezeu (*Soarele divin*) de la ochii oamenilor, *Îi* este vrăjmaș Lui. *Întunericul* nu este *prieten* cu Dumnezeu. Dumnezeu nu a zidit *întunericul*.

Putem să vedem în aceste versuri un corelativ al celor din *Scrisoarea I*: „Soarele, ce azi e mândru, el îl vede trist și roș/ Cum se-nchide ca o rană printre nori întunecoși /.../ Și în noaptea neființii totul cade, totul tace,/ Căci în sine împăcată reîncep-eterna pace”. Dincolo de faptul că imaginea soarelui care se va stinge la sfârșitul timpului provine din profețiile eshatologice ale *Scripturii* (după cum, de asemenea, am arătat de mai multe ori¹⁰⁶), putem percepe și

¹⁰⁵ Din lat. *inimicus* = inamic, dușman, vrăjmaș.

¹⁰⁶ A se vedea articolele mele:

<https://www.teologiepentruazi.ro/2007/12/07/eminescu-si-ortodoxia-i/>;

un sens metaforic al versurilor. Lumea intră în *oceanul de întuneric* al necredinței, odată cu dispariția din inima sa a Soarelui Dumnezeiesc. Făcând aceasta, *cade în noaptea neființei*: cade, adică, în noaptea pieirii. Însă, lumea care piere astfel nu se întoarce de-a dreptul în *neființă*, adică la *neexistență*, ci în „*noaptea neființii*”, adică în *nemaiființarea lumii* așa cum o vedem și o cunoaștem acum.

Eminescu păstrează tăcerea despre ceea ce se întâmplă în *veșnicie*. Atunci va stăpâni din nou „*eterna pace*”. El ne spune doar că, la sfârșitul timpului, când va veni vremea eshatologiei, atunci lumea aceasta va cădea „în *noaptea neființii*”, adică *se va desființa*. Dar nu ne spune că *nu va mai fi nimic*, ci că *nu va mai fi tot ceea ce vedem acum*.

„*Noaptea neființii*” este „*inimică*” lui Dumnezeu, ca și „*oceanul de-ntuneric*” al necredinței oamenilor.

Partea aceasta, care este a *noptii* și a *întunericului*, este rezervată *inamicilor* lui Dumnezeu, vrăjmașilor Lui. Doar că Eminescu nu o numește Iad, cum ar fi creștinește, nu o configurează în niciun fel. Dar este foarte greu să susții că este „*nirvana*” în care poetul și-a dorit să ajungă...

Așa încât, cele ce par concepte budiste în versurile lui Eminescu, sunt de fapt termeni pe care Eminescu îi preferă în poemele *antume* (cum e *Scrisoarea I*), în fața unui public față de care nu dorește să se manifeste confesiv cu claritate.

Și pentru că am vorbit despre *înmormântarea lunii* ca o consecință a faptului că istoria lumii a devenit „*mormânt*”, în finalul poemului *Memento mori* găsim o altă înmormântare cosmică, a *pământului însuși*:

...să văd anume

C-a venit domnia morții, sfărâmând bătrâna lume –

Stele cad și în cădere alte lumi rup cu lovire;

Într-a cerurilor domă tunetele să vuiască

Ca mari clopote de jale, fulgere să strălucească

Ca făclii curate, sfinte, pe *pământu-nmormântat*.

Regăsim, ca și în *Melancolie*, același ceremonial ortodox al înmormântării (descriș și în *Strigoii*), extins la o scenă cosmică.

În *Memento mori* avem „fulgere...ca făclii curate”, în timp ce în *Melancolie* sunt *stele făclii* (ca în *Miorița*): „o, dormi în pace printre făclii o mie”.

În *Memento mori* avem „tunete...ca mari clopote”, în *Melancolie* este Biserica-mausoleu cu „al cerurilor arc” de boltă, în care este înmormântată luna, „în mormânt albastru” al cerului-Biserică, învelită în lințoliul norilor: „în pânze argintie”.

În alte poeme, luna „zugrăvește umbre negre peste giulgiuri de zăpadă” (*Călin Nebunul*) sau „pe lințolii de zăpadă” (*Luna iese dintre codri*). Aici, ea însăși este învelită în lințolii de nori.

Sugestia i-a putut veni lui Eminescu dintr-o altă baladă de tipul *Mioriței*, în care celui mort în singurătatea munților nu are cine să îi officieze slujba creștinească și acest lucru revine elementelor cosmice: „De-mpânzit cin’ te-a împânzit?/ Luna când a răsărit/ Pe mine că m-a-mpânzit” (*Ciobănaș de la miori*)¹⁰⁷.

Plecând de la poezia populară și de la Eminescu (luna învelită „în pânze argintie” de nori) deopotrivă, Emil Botta va spune: „am amurgit,/ norii m-au împânzit” (*Singurătatea a VII-a din vol. Vineri*)¹⁰⁸...

¹⁰⁷ Cf. Ovid Densusianu, *Vieața păstorească în poezia noastră populară*, vol. II, Ed. Casei Școalelor, București, 1923, p. 40.

¹⁰⁸ Am semnalat aceste aspecte și altădată. A se vedea cartea mea: *Creatori de limbă și de viziune poetică în literatura română*. Dimitrie Cantemir, vol. 2. 2, p. 154-155, cf.

<https://www.teologiepentruazi.ro/2015/07/07/creatori-de-limba-si-de-viziune-poetica-vol-2-2/>.

Ne întrebăm însă: de ce se inspiră Eminescu aici din baladele populare, *Miorița* și *Ciobănaș de la miori*, oare numai pentru că este vorba de un *ceremonial cosmic*?

Să sugereze, oare, Eminescu, *singurătatea* și *suferința* lui Dumnezeu, ca Cel care este părăsit de omenirea Lui *mult iubită* („*Soarele divin ce-apune varsă ultimele-i raze/ Pe-a istoriei câmpie mult iubită*”...)?

Nu m-ar mira. După cum observam și altădată, tot în *Memento mori*, poetul indică, în mai multe situații, în același mod simbolic-metaforic, *participarea* lui Dumnezeu la istorie și *compătimirea* Lui cu oamenii:

„*Dar venit-a judecata, și de sălcii plângătoare/ Cântărețul își anină arfa lui tremurătoare; /.../ Soarele privește galben peste-a morții lungă dramă*”...;

„*Înserează și apune greul soare-n văi de mite /.../ Veșnicia cea bătrână, ea la lumi privea uimită./ [Cum] Mii de ani cugetă-n mite la enigma încâlcită [la El Însuși, pe care oamenii Îl consideră o Enigmă încâlcită] /.../ Și se pune să zidească-un uriaș popor de regi*”;

„*Căci prin noaptea unui lumi în bătălie/ Lin lucește-etera pace*”...;

„*Din ruinele gândirii-mi, o, răsați, clar ca un soare /.../ Tu, ce scrii mai dinainte a istoriei gândire,/ Ce ții bolțile tăriei să nu cadă-n risipire*¹⁰⁹”...

Dumnezeu întârzie cât mai mult *ruina* lumii, ține „*bolțile tăriei să nu cadă-n risipire*”.

Însă atunci când omenirea Îl lasă să apună „*de pe cerul cugetării*” și preferă „*oceanul de-ntuneric inimic*”, atunci este închis în cer ca-ntr-un mormânt Cel ce pentru noi a fost răstignit și înmormântat trei zile.

Necredința oamenilor Îl *însmormântează* iarăși. În cer. Pentru că oamenii fie doresc un Dumnezeu *transcendent*, Care să nu aibă nimic de-a face cu lumea, Care să-i lase să

¹⁰⁹ În limba română veche, *risipă* era echivalentul neologicului *ruină*.

facă ceea ce vor, fie preferă să creadă că Dumnezeu *nu există*, pentru a nu fi nimeni care să le mustre faptele.

Veacul modern este un timp în care Dumnezeu *este înmormântat* în cer de oameni, până când *va învia* din nou, adică până când *Se va arăta* din nou lumii, la a doua Sa venire. Când va „*reîncep-eterna pace*”.

Să ne întoarcem însă la poemul *Melancolie*. Observăm că Eminescu *a ascuns* în acest prim și scurt tablou, construit exclusiv numai prin *simboluri*, întreg mesajul poemului. În *Scrisoarea I* procedează la fel, după cum am remarcat mai demult, tot în teza mea doctorală:

„putem să vorbim în *Scrisoarea I*, de două viziuni asupra nașterii cosmice sau de două cosmogeneze, în loc de una singură. Acolo unde există polemică între *măștile gândirii*, Eminescu este întotdeauna cel ascuns în *frunzișul metaforelor*, iar nu unul din personaje. El nu este nici împăratul, nici proletarul, nici filosoful mag: toți aceștia sunt *în* istorie, profund implicați în desfășurarea ei sau vor să fie scriși în memoria umanității, pe când Eminescu se sustrage învolburării pătimașe a istoriei și nu pune preț nici pe nemurirea iluzorie în memoria omenirii.

Cugetarea asupra nașterii universului și a sensului creației începe încă de la primul vers, de acolo de unde *cu gene ostenite sara suflu-n lumânare* și timpul se oprește în loc, căci *doar ceasornicul străbate lung-a timpului cărare*.

Ceasornicul măsoară curgerea timpului mai departe, în timp ce poetul se întoarce înapoi cu gândul, către începuturile lumii, privegheat și inspirat fiind de lumina lunii, care *în propria-ne lume*, a gândurilor noastre, *ea deschide poarta-ntrării...după stinsul lumânării*. Așadar contemplarea și cugetarea asupra cosmogenezei și a sensului lumii nu începe odată cu intrarea

în scenă a bătrânului dascăl, ci cu însuși primul vers al poemului și se adâncește în acele versuri în care lumina lunii infuzează întreg universul (logosul cosmic), ca și gândirea umană. Înaintea dascălului, poetul mai întâi se întoarce *îndărăt cu mii de veacuri*, contemplativ, deși nu ne dezvăluie aceasta în mod declarativ, neechivoc. [...]

Sunt *două* înserări [în poezia eminesciană], adică două niveluri ale textului, două *eshatologii* așa după cum sunt și două cosmogeneze în *Scrisoarea I*, din perspective diferite. Există o înserare dramatică, în care *e apus de Zeitate și-asfințire de idei*, în care *cerul de-nserare / Roșu-i de războaie crunte, de-arderi mari, de disperare*, fiindcă *se-nmulțesc semnele vremii* (*Memento mori*), ale sfârșitului lumii; și există o altă înserare, în care *răsar* neconținut luna și stelele pe cer, suspinând laolaltă cu izvoarele care le reflectă lumina – o înserare tipologică și nostalgică, prefațând restaurarea lumii în lumina, puritatea și frumusețea ei primordială. Înserarea ideologică și înserarea cosmică, deși evenimente coincidente temporale, sunt două realități distincte, pentru că se petrec în planuri de lectură și de înțelegere diferite.

Însă cea de-a doua semnificație a înserării, cea de *răsărire* a lumii – în opoziție cu cea de asfințit al lumii – nu este prezentată explicit în textul poetic, ci este o concepție umbră metaforic, printr-un procedeu literar care îi era foarte familiar și lui Antim. Paradoxul este că, pe când mesajul direct pare a fi acela că lumea moare, pierde în *stingerea eternă*, curge spre *moartea eternă*, poezia lui Eminescu are și un mesaj indirect, încifrat, scris cu litere cosmice, cu literele de foc ale stelelor și astrilor cerești, și care afirmă contrariul și

anume că lumea își așteaptă în pace restaurarea și nu pieirea”¹¹⁰.

Prin urmează, trebuie să fim foarte atenți la *simbolurile* din poezia eminesciană, pentru că acestea *narează* precum „cerurile spun slava lui Dumnezeu” și „noaptea nopții vestește cunoaștere” (Ps. 18, 2-3, cf. *Psalmii liturgici*).

„*Cine are-urechi s-audă ce murmur...prorocitoare stele*” (*Memento mori*) poate să înțeleagă și hieroglifele simbolice ale lui Eminescu, cine nu, are de rătăcit prin hățișul de semnificații...

Așadar, de la *tabloul celest*, care este cu totul *ermetic* pentru necunoscătorii simbolurilor creștine, Eminescu trece la *panorama terestră*, care conține și ea destul de multe simboluri, dar care sunt cuprinse totuși într-o *poveste* mai clară (însăși această opțiune pentru planul *tripartit* și pentru trecerea de la o hieroglifare intensă la simboluri din ce în ce mai deslușite ascunde o *pedagogie* tainică și profundă):

Bogată în întinderi stă lumea-n promoroacă,
Ce sate și câmpie c-un *luciu vâl* îmbracă;
Văzduhul *scânteiază* și ca unse cu var
Lucesc zidiri, *ruine* pe câmpul solitar.

Și țintirimul singur cu strâmbe cruci veghează,
O cucuvaie sură pe una se așează,
Clopotnița trosnește, în stâlpi izbește toaca,
Și *străveziul* demon prin aer când să treacă,

¹¹⁰ Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Antim Ivireanul: avangarda literară a Paradisului. Viața și opera*, Teologie pentru azi, București, 2010, p. 394-395, 418, cf.

<https://www.teologiepentruazi.ro/2010/03/10/antim-ivireanul-avangarda-literara-a-paradisului-viata-si-opera-2010/>.

Atinge-ncet arama [clopotului] cu zimții-aripei sale
De-auzi din ea un vaier, un aiurit de jale.

Biserica-n ruină

Stă cuvioasă, tristă, pustie și bătrână,
Și prin ferestre sparte, prin uși țiuite vântul –
Se pare că vrăjește și că-i auzi cuvântul –

Năuntrul ei pe stâlpii-i, păreți, iconostas,
Abia conture triste și umbre au rămas;
Drept preot toarce-un greier un gând fin și obscur,
Drept dascăl toacă cariul sub învechitul mur.

Lumea e „bogată în întinderi”, dar nu e bogată și în înălțări spre Dumnezeu, spre cele ce sunt mai presus de ea.

În mod detaliat vedem *întinderile* lumii în poemul *Memento mori* sau *Panorama deșertăciunilor*, cum l-a intitulat poetul: dar sunt *întinderi* deșertice, ale *ruinelor* a ceea ce a fost odinioară și a pierit. Însă această lume „bogată în întinderi” stă..., „în promoroacă”. Despre *iarnă* ca anotimp duhovnicesc la Eminescu și în tradiția românească literară și spirituală, am mai vorbit și vă invit să revedeți ceea ce spuneam cândva¹¹¹. Ceea ce e interesant e că aceste patru versuri par *rupte* din pastelul *Iarna* de Vasile Alecsandri¹¹²

¹¹¹ Aici:

<https://www.teologiepentruazi.ro/2007/09/19/iarna-duhovniceasca-i/>;

<https://www.teologiepentruazi.ro/2007/09/29/iarna-duhovniceasca-ii/>.

Aceste articole au intrat în cartea mea, *Epilog la lumea veche*, vol. I. 2, atât în ediția întâi, Teologie pentru azi, București, 2010, p. 238-254 (cf. <https://www.teologiepentruazi.ro/2010/06/04/epilog-la-lumea-veche-i-2/>), cât și în a doua ediție, din 2015, p. 625-651 (op. cit. mai sus).

¹¹² A se vedea:

(mai puțin ruinele), dacă...nu suntem atenți. Sunt uluitoare sugestiile *strălucirii/ scânteierii*. Care sunt firești pentru a picturaliza, în mod realist, o lume înțepenită-n promoroacă, însă impresia că ne-am afla în *plin pastel* e una falsă.

Eminescu introduce această *înșelare a ochiului* pentru a putea trece de la peisajul cosmic la cel terestru, dar și pentru a sugera că...*aparențele înșală*.

Scânteierile lumii nu sunt ceea ce par. Peisajul alecsandrin se schimbă foarte curând într-un „*câmp solitar*” bacovian. Cu țintirim, cucuvaie și toată „*recuzita*” de rigoare de tip bacovian, sugerând *dezolare* bacoviană (avant la lettre, bineînțeles).

E frumos de urmărit, însă, cum Eminescu *străbate* epocile într-o singură poezie...

Câmpul e „*solitar*” privit din perspectivă umană... neînduhovnicită. Un ochi *duhovnicesc* vede însă ceea ce nu se vede: „*străveziul demon*”. Și odată cu prezența lui coborâm în *perspectiva de adâncime* asupra lumii, pentru că descoperim motivația reală pentru care „*stă lumea-n promoroacă*”, pentru care „*țintirimul singur*” din „*câmpul solitar*” are crucile strâmbe și *cântă* în el cucuvaia, pentru care Biserica e în *ruină*, iar clopotul și toaca ei sună ca „*un vaier, un aiurit de jale*”.

Eminescu *filmează* întâi de la depărtare sau din exterior spre interior. Și de la depărtare se vede mai întâi o lume *scânteind* de frumusețea iernii și a zăpezii: o urmă de frumusețe dumnezeiască a creației.

Privind însă *înăuntru*, în *măruntaiele* spirituale ale lumii, aceasta apare ca un schelet descărnat. Efigia ei e „*țintirimul singur*” din „*câmpul solitar*”. Iar motivul pentru care lumea a ajuns astfel este pentru că a lăsat Biserica „*bătrână*”, Biserica strămoșească și „*cuvioasă*”, a lăsat-o să rămână „*tristă și pustie*”.

Prin lume zboară demonii *străvezii* pentru oameni, pe care aceștia nu îi văd, dar...îi cred și îi ascultă. Și demonii, așa *străvezii* cum sunt ei, lovesc cu „zimții” aripilor în clopotul Bisericii, adică în *chemarea* ei adresată lumii.

Și cele care ar trebui să *anunțe* oamenii să vină la Biserică, clopotul și toaca, sună a „*vaier*”, a „*aiurit de jale*”.

Demonii au „zimții” ascuțiți...

Imaginea Bisericii în lumea modernă este cea în care „*țiuie vântul*” în loc de cuvântul predicii care ar trebui să „*vrăjească*” adunarea credincioșilor – aici termenul are semnificații pozitive, pentru că e vorba de „*cuvântul*” lui Dumnezeu care trebuie să vrăjească oamenii cu „*farmece*le milei” (*Rugăciunea unui dac*) (de altfel, Eminescu e fascinant prin polisemantismul multor termeni poetici).

În ea, „*năuntrul ei*”, cântă cariul în strună (la propriu, mâncând lemnul stranelor, dar și în mod simbolic) și predică greierii „*un gând fin și obscur* [tainic, mistic]” al omiliilor patristice.

„*Năuntrul ei*” este înlăuntrul lumii. Cum bate vântul în Biserică, așa bate vântul pustiirii duhovnicești și în sufletele și în mințile oamenilor, în care nu se mai țin *gânduri fine și obscure* [tainice, adânci], ci se întinde pustiul deșertăiunilor: lumea „*în întinderi*”.

Cucuveaua, greierul și cariul sunt *foarte sonori*, ca și demonul care lovește „*cu zimții*” clopotul *de aramă*. Nu numai vizual ești șocat de *ruina* locurilor (în mod arghezian *strâmbe* și în descompunere), dar și auzul ți-l simți *rașchetat* de sunete stridente. Întocmai ca la...Bacovia. (Și da, Bacovia e profund *eminescian*, o „drojdie de Eminescu”, cum zicea admirativ Nichita Stănescu, pentru că a păstrat *drojdia deznădejdiei* din opera aceluia, din care și-a dospit propriile versuri.)

Peisajul nu e unul exterior, ci prin excelență *interior*. E o radiografie a lumii, nu o fotografie. O radiografie spirituală.

Când Dumnezeu e *înmormântat în cer*, pe pământ e iarnă, domnește ruina și pustiul.

Singurii care *mișcă* sunt demonii, și apoi greierii și cariul ca agenți ai distrugerii, precum sunt în *Biblie* vietățile sălbatice în profețiile (împlinite) despre Babilon.

Și de aici trecem la a treia și ultima parte a poemului, în care autorul nu se cruță nici pe sine însuși. Și pe sine se vede părtaș la...*împlinirea profeției* („*se-nmulțesc semnele vremii*”, zice în *Memento mori*). Și pe sine se vede vinovat, ca membru și participant la viața lumii contemporane:

Credința zugrăvește icoanele-n biserici –
 Și-n sufletu-mi pusese poveștile-i feerici,
 Dar de-ale vieții valuri, de al furtunii pas
 Abia conture triste și umbre-au mai rămas.

În van mai caut lumea-mi în obositul creier,
 Căci răgușit, tomnatec, vrăjește trist un greier;
 Pe inima-mi pustie zadarnic mâna-mi țiu,
 Ea bate ca și cariul încet într-un sicriu.

Și când gândesc la viața-mi, îmi pare că ea cură
 Încet repovestită de o străină gură,
 Ca și când n-ar fi viața-mi, ca și când n-aș fi fost.
 Cine-i acel ce-mi spune povestea [vieții mele] pe de rost
 De-mi țin la el urechea – și râd de câte-ascult
 Ca de dureri străine?...Parc-am murit de mult.

Deși motivele pustiirii sale sufletești par o *retrospectivă în oglindă* a ceea ce a spus mai înainte, situația nu este totuși *identică*.

De ce nu este identică? Pentru că cel care se scrutează pe sine astfel și se vede în aceeași pierzanie cu a întregii lumi este...lipsit de orgoliu.

„Și când gândesc la viața-mi, îmi pare că ea cură/ Încet repovestită de o străină gură” etc: unde am mai citit ceva asemănător?

În *Scrisoarea I*, unde poetul corectează năzuința dascălului de a primi, postum, elogiile oamenilor: „O, sărmane! ții tu minte câte-n lume-ai auzit,/ Ce-ți trecu pe dinainte, câte singur ai vorbit? /.../ Și când propria ta viață singur n-o știi pe de rost,/ O să-și bată alții capul s-o pătrună cum a fost?”.

De suferințele proprii râde „ca de dureri străine” („dureri pe care însă le simțim ca-n vis pe toate”, (*Scrisoarea I*)), ceea ce ar trebui să simtă orice creștin ortodox, cu adevărat nevoitor și împlinitor al poruncilor lui Dumnezeu.

Sfinții Mucenici erau torturați și sufereau *ca într-un trup străin*.

Și, la fel, orice ortodox adevărat ar trebui să poată să spună: „*Parc-am murit de mult*”. Am murit acestei lumi.

De unde să vede că Eminescu și-a însușit *filosofia* cărților ortodox-isihaste citite de timpuriu și nu a părăsit-o niciodată.

Nu putem ști în ce măsură a ajuns să trăiască în conformitate cu ea, dar de crezut a crezut în ea, și-a însușit-o și a *reprodus-o* în versuri, e adevărat, în moduri care sunt mai greu recognoscibile unei lecturi superficiale sau neinteresate de aceste aspecte.

*Biblia cosmică în poezia românească*¹¹³

Acest articol este alcătuit *din fragmente* din cărțile mele¹¹⁴, mai ales din cele șase volume din *Epilog la lumea veche*, publicate până în prezent (din care primele trei în două ediții). Și l-am conceput pentru că mi-am dat seama că am reflectat și am scris de multe ori, în mod disparat, despre tema indicată în titlu, dar nu am pus niciodată lucrurile cap la cap. De aceea am luat diverse pasaje, mai întinse sau mai scurte, din cărțile mele, și le-am alipit unul de altul pentru a avea o perspectivă *mai amplă și mai unitară* despre un subiect a cărui cercetare m-a pasionat.

N-am mai procedat astfel în trecut, însă acum mi se pare *utilă* strângerea la un loc a acestor date (fără a fi exhaustivă), pentru mine și poate și pentru alții.

Astfel, la Dosoftei:

*Cerurile spun*¹¹⁵ fără-ncetare
De slava Ta, Doamne, de cea mare,
Și facerea mânelor-Ț[i] svinte
Tăria [firmamentul] dă-n toț[i] vestea-nainte.

Zî din zî voroava izbucnește,

¹¹³ L-am publicat mai întâi aici:

<https://www.teologiepentruazi.ro/2017/06/13/biblia-cosmica-in-poezia-romaneasca/>.

Aceasta este o versiune revăzută și adăugită (completată), dar tot cu fragmente din cărțile mele publicate anterior.

¹¹⁴ A se vedea cărțile mele de critică literară de aici:

<http://www.teologiepentruazi.ro/cv-dr-gianina-maria-cristina-piciorus/>.

¹¹⁵ În LXX, verbul este διηγούμαι = narează, descriu, cf. Ps. 18, 2. Adică *cerurile* sunt o *diegeză* neîntreruptă, o *narațiune/ poveste* despre frumusețea lui Dumnezeu și despre *faptele* Lui.

Și noaptea din noapte gând vestește,
Cât nu este graiuri să s-ascunză,
Sau cuvinte să nu să răspunză.

(Ps. 18, 1-8)¹¹⁶

Cosmosul acesta e o Șeherezadă¹¹⁷ în stare să povestească o mie și una de nopți numai despre minunile lui Dumnezeu.

E o povestire sau o narațiune originală, care imprimă literaturii caracter animator, vivificator, un rol dialogic, logosific.

Literatura cosmică o anticipează pe cea umană, e anterioară lui *Ghilgameș*¹¹⁸, povestirilor din *Halima*¹¹⁹ și întregii literaturi a lumii.

Aici nu se mai pune problema de anterioritatea sau posterioritatea Bibliei sau a concepțiilor iudeo-creștine față de alte epopei sau filosofii antice, pentru că există o *carte a cărților cosmică*, pe care tradiția bizantină și ortodoxă o are pururea în vedere, sub aspect dogmatic. Dar pe care catolicismul și protestantismul, instituind rațiunea scolastică (reprodusă ulterior și în filosofie prin argumentul *rațiunii suficiente*, al lui Leibniz¹²⁰) și, respectiv, centralitatea *Bibliei scrise*, au exclus-o din teologia lor. Reflexul stilistic e o *rază* a teologiei dogmatice, pentru scriitorii noștri medievali,

¹¹⁶ Folosesc: Dosoftei, *Opere 1. Versuri*, ediție critică de N. A. Ursu, studiu introductiv de Al. Andriescu, Ed. Minerva, București, 1978.

¹¹⁷ A se vedea: <http://ro.wikipedia.org/wiki/Șeherezada>.

¹¹⁸ Idem:

http://ro.wikipedia.org/wiki/Epopeea_lui_Ghilgameș.

¹¹⁹ Idem:

<http://biblior.net/istoria-literaturii-romane/literatura-eroica.html?page=2>.

¹²⁰ Gottfried Wilhelm Freiherr von Leibniz:

http://ro.wikipedia.org/wiki/Gottfried_Wilhelm_von_Leibniz

ierarhi sau cărturari mireni. Literatura și poezia umană sunt secundare, în planul nașterii (cosmosul *precedă* omul) sau ca *act cultural*, dar sunt la fel de *principiale* în percepția și reflexivitatea sa. De aceea, Eminescu, Creangă și mulți alții dintre scriitorii noștri se întorc la copilărie ca la o vârstă a fericirii, a simțirii harului și a convorbirii tainice cu el.

Și datorită acestei concepții, expuse mai sus, rezultă nediferențierea clară dintre *popular* și *cult*, dintre *oral* și *scris*:

„aceste nivele: popular, nobiliar, eclesiastic nu cunosc la noi diferențiarile nete și dezvoltările divergente proprii Europei occidentale” [adică, dintre literatura *clirosului* și cea a *laosului*, iar] „în substanța literaturii române vechi descoperim încorporată o parte a culturii orale”¹²¹.

Poezia și povestirea cosmică au primordialitate, în ordine temporală, iar omul este *condeiul* harului și *narator reflector* al aceleiași frumuseți pe care o narează și oglinda cosmică.

Eminescu va reproduce magnific această percepție străveche vizionară (care n-are nimic de-a face cu platonismul sau neoplatonismul, este chiar antagonică în raport cu aceste teologii/ filosofii), în poemul *O,-nțelepciune, ai aripi de ceară!*¹²²:

Și tot ce codrul a gândit cu jale
În umbra sa pătată de lumini,

¹²¹ Cătălina Velculescu, *Între scriere și oralitate*, Ed. Minerva, București, 1988, p. 8 și 20.

¹²² Puteți citi întreg poemul aici:
http://ro.wikisource.org/wiki/O,-nțelepciune_ai_aripi_de_ Ceară!

Ce spun: izvorul lunecând la vale,
Ce spune culmea, lunca de arini,

*Ce spune noaptea cerurilor sale,
Ce lunii spun luceferii senini*
Se adunau în râsul meu, în plânsu-mi,
De mă uitam răpit pe mine însumi.

Versurile subliniate prelucrează chiar versetele din psalmul 18, pe care, după cum am văzut mai sus, Dosoftei le redă poetic astfel: *Cerurile [înstelate] spun fără-ncetare/ De slava Ta, Doamne, de cea mare. /.../ Zî din zî voroava izbucnește,/ Și noaptea din noapte gând vestește.*

Cerurile înstelate sunt cele mai frumoase pagini de literatură cosmică, pe care Dumnezeu le-a deschis în fața ochilor și a conștiinței omului.

De aceea, când S-a născut Fiul lui Dumnezeu, unii dintre închinători, păstorii, L-au lăudat pentru că erau din poporul care avea *Scriptura*, iar alții, magii/ regii/ filosofi, pentru că au lecturat *scriptura cosmică*.

La această *scriptură cosmică* se referă Sfântul Pavlos, atunci când spune că „cele nevăzute ale Lui se văd de la facerea lumii, înțelegându-se *din făpturi*” (Rom. 1, 20) și, mai târziu, Kant, când indică *cerul înstelat deasupra mea* ca principiu moral.

Psalmul 88 din *Psaltirea în versuri* încearcă să descrie cât mai sugestiv *măreția* Creatorului lumii:

Că de-a Ta, Doamne, minune,
Ceriul va grăi ș-a spune. /.../
Tu țăi marea de nu neacă
Și zâci holburii [furtunii] să tacă. /.../

Ceriurile și pământul

Tu le-ai făcut cu cuvântul,
 Și lumea cu de ce-i plină
Ai urzât cu svânta-Ț[i] mână.

(Ps. 88, 21-22, 37-38, 43-46)

„*Cerurile grăiesc toate*”, va repeta Dosoftei în Ps. 96, 21.

Am avut multe prilejuri să contemplăm *descrierile cosmice* ale lui Dosoftei: cerul cu aștrii săi tainici, pământul cu munții, mările și câmpiile sale, *urzite* toate de *mâna* lui Dumnezeu.

Despre *cartea cosmică* (liber mundi) care este plină de *inscripții* care conduc către Dumnezeu am vorbit de asemenea de multe ori și pe îndelete în cărțile noastre – la Eminescu: „*cartea cerului albastru cu mari litere aurite*” (*Peisaj*), „*scrisul stelelor de foc*” (*În vremi de mult trecute*) etc.

În *Psaltirea* versificată, Dumnezeu poate fi cunoscut în două moduri: din *creație* (natura e un *pedagog* către Dumnezeu: au spus-o Sfinții Părinți) și prin *revelarea* Sa plină de slavă:

Ceriurile și pământul
 Tu le-ai făcut cu cuvântul,
 Și lumea cu de ce-i plină
Ai urzât cu svânta-Ț[i] mână.

/.../

Cu neguri este Tavorul,
 Ermonul i-i nalt pogorul.

(Ps. 88, 53-46, 51-52)

*

Adânca Ta-nțălepciune
Nime nu va putea spune.

Omul fără minte-ntreagă
Nu va putea să-nțeleagă
De [din] svintele Tale fapte [creații],
Ce-s de mâna Ta lucrate,

Când păcătoșii cu toană
Ieșiră ca iarba-n goană.

(Ps. 91, 17-24)

*

Domnul stătu Crai în lume,
Că I S-au vestit svânt nume,
Pentru *veșmânt de podoabă*
Ce S-au îmbrăcat la hoarbă¹²³.

/.../

Scaunul Tău [de Judecată], Doamne Svinte,
Este gata de mainte,
De la veci de când Te-așteaptă
Pre Crăie [Împărăție] așezată.

Părauăle [pârâurile] tare strigă
Toată lumea să să strângă,
Și apele cele mare
Rădicară urlet tare,

¹²³ *Hoarbă* = *adunare, sfat*. Aici este vorba de *adunarea Sfinților*, în Împărăția Sa.

Cât din țărmuri dau afară,
De răsună preste țară.

*Minunată-i unda mării,
Ce-i mai tare Craiul țărilor,
Că pre tot[i] Craiul potoale,
Ca spuma mării cea moale.*

(Ps. 92, 1-4, 9-22)

*

Că mare Domn este Domnul
Și-mpărat preste tot omul,
Și din hotarăle toate
I să-nchină țări și gloate.

Că-I este lumea pre mână,
Cu pământ și cu ce-i plină,
*Și munți cu dealuri nalte
Supt cuvântu-I sunt plecate.*

*Și marea cu nalte valuri
A Lui este-n toate laturi.
Și-i de mâna Lui lucrată
Toată laturea uscată.*

Veniți[i] să-I cădem cu jele,
Să ne ierte de greșele.
Naintea Lui să ne strângem
Și-ngenuncheați[i] să ne plângem,
*Că El cu svânta Sa mână
Ne-au făcutu-ne din tină.*

(Ps. 94, 11-28)

*

*Ceriurile cu cuvântul
Le-au făcut, și tot pământul.*

Denaintea Lui cu teamă
Dvoresc Îngeri fără samă,
De-L mărturisesc și-L cântă
În frâmsețea Lui cea svântă.

/.../

Ceriul s-aibă voaie bună
Cu pământul depreună,
Și marea giucând să salte
Cu unde, cu valuri nalte.

Și câmpii încă să-ș[i] facă
Bucurie, să le placă.
Atunce s-a bucura-să
Toată dumbrava cea deasă.

(Ps. 95, 25-30, 49-56)

*

Domnul stătu Crai în țară,
Țărâle să bucurară,
Și pământul tot să salte,
Cu ostroave de departe.

Dimpregiur núor și ceață
Sprejinesc svânta Lui față,
Și dreptatea-I tocmește
Scaunul ce odihnește. /.../

Pre denainte-I foc merge,
De arde [pe] cei fără lege.
Fulgerile Lui cu pară
Ard de să văd preste țară.

Pământul să-mplú de frică,
Munțai să topesc de pică
Și cură ca nește ceară,
Văzând pre Domnul în țară.

Și de fața Lui cea svântă
Tot pământul se spământă.
Ceriurile grăiesc toate,
De-I spun dreptatea-n gloate.

(Ps. 96, 1-8, 11-22)

Și exemplele nu se epuizează aici.

În multe cazuri, exprimarea este alegorică – exceptând, bineînțeles, pasajele referitoare la geneză, în care *cele urzite* sunt elemente cosmice reale și nu simboluri.

Însă toate indică „frâmsețea”/ *frumusețea* lui Dumnezeu, a Creatorului acestui univers imens și plin de viață, care saltă și se bucură, fie că e vorba de manifestările slavei Sale în lume („*Dimpregiur núor și ceață/ Sprejinesc svânta Lui față /.../ Pre denainte-I foc merge /.../ Fulgerile Lui cu pară/ Ard de să văd preste țară./ Pământul să-mplú de frică,/ Munțai să topesc de pică...*”), fie de universul însuși care este creația Sa, cel irațional și, respectiv, cel rațional: Îngerii și Sfinții reprezentați simbolic de „*munțai cu dealuri nalte*”, „*marea giucând*” și *săltând „cu valuri nalte*”, „*câmpii*” și „*toată dumbrava cea deasă*”, „*ostroave de departe*” (sihaștrii, pustnicii), care se bucură așteptând venirea Domnului.

Astfel spus, măreția Sa se revelează cu prisosință în Geneză și Eshatologie, dar și prin epifaniile particulare din istoria omenirii, precum cele de pe Sina și Tabor. *Negurile* („Cu neguri este Tavorul”), *norul și ceața* („Dimpregiur núor și ceață/ Sprejinesc svânta Lui față”) reprezintă *întunericul supraluminos* (Sfântul Dionisios Areopagitul) al slavei Sale.

Insistând pe geneză și eshatologie, pe frumusețea cosmică primordială, cu răsăritul neconținut de stele și de lumi din *văi de haos*, și pe așteptarea *finalului* acestei lumi – care nu este aneantizare, ci transfigurare – Eminescu prelua, în poezia sa romantică, o temă fundamentală a literaturii noastre vechi.

Lui Mihail Eminescu, natura/ cosmosul îi apare ca o carte de simboluri, ca o carte a înțelepciunii:

„Și-n roată de foc galben stă **fața-i** [a lunii] **ca un semn**” (Împărat și proletar); *Râul sânt ni povestește cu-ale undelor lui gure*” (Memento mori); „**scrisul (al) stelelor de foc**” (În vremi de mult trecute);

„Ar vrea să rătăcească (pe) câmpia înflorită,/ Unde ale lui zile din visuri le-au țesut;/ Unde-nvăța din râuri o viață liniștită,/ Părând să n-aibă capăt, cum n-are început.// Mama-i știa atâtea povești, pe câte fuse/ Torsese în viață...deci ea l-a învățat/ Să tâlcuiască semne ș-a **paserilor spuse**/ Și **murmura cuminte a râului curat**.// În curgerea de ape, pe-a **frunzelor sunare**,/ În dulcele 'miitul **al paserilor grai**,/ În **murmurul de viespii**, ce-n mii de chilioare/ Zidesc o mănăstire de ceară pentru trai,// De spânzură prin ramuri de sălcii argintoase/ O-ntreagă-mpărăție în cuib legănător,/ A **firii dulce limbă** de el era-nțeleasă/ Și îl împlă de cântec, cum îl împlă de dor” (Codru și salon), „**a naturii sfântă limbă**” (O,-nțelepciune, ai aripi de ceară!);

„Pe-a lor lume [a munților] ridicată peste nouri se deschide/ **Cartea cerului** albastră cu mari litere-aurite,/ Iară munții nalți și negri, înțelepți de bătrânețe,/ Ridic

fruntea lor de piatră și încep ca s-o învețe” (Peisaj); „Cine filele albastre și-nstelate le întoarce/ La **a Creațiunii carte**...cine firul lung îl toarce/ Din fuiorul Veșniciei pân’ în ziua de apoi?” (variantă a *Scrisorii I*)¹²⁴. Rosa del Conte vorbește despre „paginile înstelate [...] pe care poetul le vedea în picturile din bisericile Moldovei înfășurate de mâna Arhanghelilor în scena judecății”¹²⁵.

Superioritatea cugetării poetului nu este o afirmare de sine vanitoasă, egoistă, care încearcă să se monumentalizeze în memoria umanității – de aceea nici nu își prezintă, în mod polemic, o cosmogeneză proprie sau un sistem filosofic personal – ci această *superioritate* constă în felul în care **el se integrează gândirii arhaice românești**.

Eminescu nu scrie o carte de *înțelepciune omenească*, nu se propune un *gnostic*, un *cunoscător*, un filosof cu sistem și cu viziune personală asupra tainelor lumii, căci: „În zădar ne batem capul, triste firi vizionare,/ Să citim din **cartea lumii** semne ce noi nu le-am scris¹²⁶,/ Potrivim șirul de gânduri pe-o sistemă oarecare”... (La moartea lui Neamtu).

Filosofiile sunt, fiecare din ele, „sistemă oarecare” în comparație cu Adevărul, scris în „cartea lumii”, ale cărei semne se transformă în *hieroglif* (sau *rune* – Blaga), pentru „tristele firi” care, deși „vizionare”, deși au încă o cunoștință despre *cartea lumii*, nu mai știu să o citească, pentru că „pierdută-i a naturii sfântă limbă” și „o, cer, tu astăzi cifre mă înveți” (O, -nțelepciune, ai aripi de ceară).

Contemplativ în fața *corolei de minuni a lumii*, el se așază liniștit, ca să fie redat sie însuși, în matca cugetării arhaice ortodoxe, întemeiată pe Scriptură și pe scriptura

¹²⁴ Cf. Rosa del Conte, *Eminescu sau despre Absolut*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2003, p. 110.

¹²⁵ Idem, p. 110-111.

¹²⁶ Căci, așa cum precizează *Psaltirea*, Dumnezeu, „El ne-a făcut pe noi, și nu noi” (Ps. 99, 2; *Biblia* 1688).

cosmică, ambele scrise de același Logos cu degetul Duhului și tâlcuite în Biserica neamului său de veacuri.

Așa cum Antim Ivireanul încifra viziunea sa teologică în expresii splendid concentrate, într-o vorbire care părea (sau *pare* minții noastre, care nu mai e familiarizată cu acest limbaj) că face referire doar la *estetica universală*, la fel procedează și Eminescu, în versuri emblematice, ascunzând, sub zălogul metaforelor, comoara unei înțelegeri vizionare mult mai profunde, care se citește din *biblia cosmică*, pe care însăși lectura cosmică o oferă, când oamenii se lovesc, la nivel raționalist, de impasul unor incertitudini majore.

Nu este în aceasta nicio contradicție cu viziunea creștină, întrucât însuși Sfântul Apostol Pavlos spune:

„Cele nevăzute ale Lui se văd de la facerea lumii, înțelegându-se din fapte [din cele create], adică veșnica Lui putere și dumnezeire” (Rom. 1, 20, *Biblia* 1988).

Omul este creat de Dumnezeu ca să convorbească cu rațiunile dumnezeiești pe care același Creator le-a așezat în univers. Didahiile și teologia Sfinților Părinți, urmând Sfintei Scripturi, precum și toată literatura românească medievală filosofează pe seama faptului că frumusețea universală este o *carte de simboluri*, un *arhitext* care trebuie citit de către rațiunea umană, de mintea umană neperversă, pentru a învăța din ea despre Dumnezeu și Ziditorul atotputernic al lumii și despre tainele creației.

Așa a făcut Sfântul Avraam și a ieșit din rândul unui popor păgân și închinător la idoli, fără să aibă *Biblie* scrisă, ci pentru că a citit *biblia cosmică*, pe care Dumnezeu a scris-

o în univers și pe care Eminescu o numește: „a naturii sfântă limbă”¹²⁷.

Moisis și mulți Sfinți care s-au nevoit în pustie au contemplat înțelepciunea lui Dumnezeu din înțelepciunea cu care El a creat lumea și toate cele ce sunt în ea. Același lucru i-a îndemnat și Hristos, să citească *limbajul firii*, atât pe apostolii Săi, cât și pe cărturarii evrei, care întrebau despre semne și despre sfârșitul lumii: Mt. 16, 1-4; 24, 32-33; Lc. 12, 54-56; 21, 29-31.

Sfântul Maximos Mărturisitorul¹²⁸ (sec. VI) vorbea despre trei feluri de întrupări ale Cuvântului lui Dumnezeu, ale Logosului dumnezeiesc: în natură, în Scriptură și în Hristos, ultima prin pogorârea Fiului lui Dumnezeu și asumarea firii noastre umane în ipostasul Său dumnezeiesc¹²⁹.

Ortodoxia a păstrat tradiția *vorbirii* cu cosmosul, cu cerul, cu soarele, luna și stelele nopții, cu codrii și pădurile fremătătoare, care jelesc împreună cu omul pierderea Raiului de către acesta (această tălmăcire o întâlnim în *Triod*, în cântările de la *Vecernia Duminicii izgonirii lui Adam din Rai*), cu mările, râurile și izvoarele și cu tot murmurul neostoit al firii, care transmite omului cunoștința despre chipul rațional al lumii, zidit după icoana Cuvântului și a Creatorului ei. Cu *rostul*¹³⁰ acestui cosmos fremătător de dor

¹²⁷ A se vedea și comentariile din cartea mea, *Epilog la lumea veche* vol. I. 1, referitoare la *biblia cosmică* în literatura noastră veche, mai ales p. 109-113, 125-127, 214-216, 249, 376-383, 612-616, 783, cf.

<https://www.teologiepentruazi.ro/2014/01/11/epilog-la-lumea-veche-i-1-editia-a-doua/>.

¹²⁸ A se vedea:

https://ro.wikipedia.org/wiki/Maxim_Mărturisitorul.

¹²⁹ „Taina întrupării Cuvântului cuprinde în sine înțelesul tuturor ghiciturilor și tipurilor din *Scriptură*, [precum] și știința tuturor fapturilor văzute și cugetate”, cf. *Filocalia*, vol. II, Ed. Humanitas, București, 1999, p. 150.

¹³⁰ În româna veche, *rost* înseamnă *gură*, *grai* (din lat. *rostrum*, -i).

și de jale după Paradisul pierdut și-a împletit românul doina sa, „*doină de simțire ruptă ca jelania-n prohoduri*” (Călin Nebunul).

De această tradiție a înfrățirii și a dialogului cu universul întreg, a lecturării *bibliei cosmice*, s-a depărtat și s-a înstrăinat Apusul, acel Apus care a impus rațiunea scolastică în teologia sa și care a dat întâietate raționalismului de tip intelectualist, în locul gândirii și rațiunii luminate de har.

Eminescu a constatat într-un mod foarte ortodox-tradițional, că, dintr-o astfel de ființare și de cugetare, „*lipsește viața acestei vieți*”, lipsește harul dumnezeiesc care făcea „*viața mea – un rai*” și care umple toate, de care oamenii se pot răci și înstrăina acceptând o filosofie sau o cugetare falsă.

Viața e *rai* – oamenii sunt creați pentru Rai, viața nu este făcută de Dumnezeu să fie infern de suferință sau așteptarea Nirvanei/ neființei – și când viața nu mai e *rai*, atunci viața nu mai e viață: „*lipsește viața acestei vieți*”. Aceeași constatare o făcea și Blaga: „*vieții nu i-am rămas dator niciun gând,/ dar i-am rămas dator viața toată*” (*Fum căzut, din vol. Lauda somnului*).

În schimb, Eminescu a mărturisit în nenumărate ocazii faptul că în copilăria și adolescența sa a simțit armonia harică a universului, atunci când se afla în consonanță cu glasul acestui logos cosmic, atunci când îi erau cunoscute limba codrului, a izvoarelor, a lunii și a luceferilor.

În vremea copilăriei și a primei tinereți, natura era pentru el „*un rai din basme*” (*Fiind băiet păduri cutreieram*), căci Dumnezeu, Cel ce i-a dat ochi să vadă „*lumina zilei*”, îi umplea inima „*cu farmecele milei*” (*Rugăciunea unui dac*). Această frumusețe cosmică impregnată de har i-a făcut din „*a mea minte, a farmecului roabă*” (*Nu mă înțelegeți*). E vorba însă nu de *estetica lumii* (cea cu care *Lumea* îl îmbia pe *Înțelept* în *Divanul* lui Dimitrie Cantemir), ci de o frumusețe

cosmică înseminată de lumina lui Dumnezeu, pentru că lumile și planetele sunt ținute într-o ființă și armonie de „puterea ce le farmăcă pre ele”, de harul Lui, fără de care „s-alerge-ar vrea în caos de-unde turburi au ieșit” (*Memento mori*).

De aceea, mai târziu, poetul va privi înapoi cu nostalgie paradisiacă, plângând după acele simțiri curate și înțelegeri harice ale copilăriei: „O, rai al tinereții-mi, din care stau gonit!/ Privesc cu jind la tine asemeni lui Adam”... (*Zadarnic șterge vremea...*).

De aici: *farmecul copilăriei...*, de care vorbește critica literară în legătură cu Eminescu, Creangă¹³¹ și alți autori ai literaturii române.

Am făcut mai devreme precizarea că, în literatura pașoptistă, nu este de găsit o asemenea dimensiune *edenică* a copilăriei (și nici a naturii), pentru că autorii nu trăiesc și nu presimt tragedia Apusului, cea a...*apusului* credinței. Ei sunt prea exuberanți la gândul emancipării istorice și sociale a țării lor și nu au acuitatea receptării intelectuale și spirituale a lui Eminescu.

Nici Eminescu n-o experimentează la scara apostaziei, dar e în stare să perceapă mult mai corect fenomenul *modernității*, pe cât de mult este afiliat trecutului spiritual și istoric, tradiției, tensiune din care se naște suferința poetului.

Revenim. Eminescu definește existența sa ca „un rai în asfințire” (*O, -nțelepciune, ai aripi de ceară!*), un rai pe care l-a simțit în copilărie și în prima tinerețe, dar pe care avea să-l piardă, în vremurile care au urmat, când „*pierdută-i a naturii sfântă limbă*”, dar, în același timp, un rai pe care dorea să-l regăsească după moarte (*Mai am un singur dor; Codrule, Măria Ta* etc.).

Eminescu a înțeles *spiritul vremii* – ceea ce nu înseamnă că i s-a afiliat fără rezerve. Versuri magnifice, în acest

¹³¹ Și în cazul lui Creangă, bucuria copilăriei pe care acesta o mărturisește este tot harul lui Dumnezeu.

sens, mi se par și acestea: „În văi de vis, în codri plini de cânturi,/ Atârnau arfe îngerești pe vânturi”.

Imaginea arfelor atârnate în crengi apare și în *Memento mori* („Dar venit-a judecata, și de sălcii plângătoare/ Cântărețul își anină arfa lui tremurătoare”) și provine din *Psaltire*, din psalmul 136 („În sălcii, în mijlocul lor, am atârnat harpele noastre” – 136, 2), care amintește captivitatea babilonică a poporului ales.

Acest psalm, care a fost transpus superb de Dosoftei în versuri și i-a prilejuit acestuia o poezie adesea citată în istoriile literare („La apa Vavilonului,/ Jelind de țara Domnului,/ Acolo șezum și plângăm/ La voroavă ce ne strângem”...), iar lui G. Verdi¹³² i-a inspirat o minunată arie (*Corul robilor – Va pensiero*) din opera *Nabucco*¹³³.

Eminescu vede aceste „arfe” atârnate și părăsite în sălcii de poporul rob, captiv, el le vede cântând singure mai departe: „În văi de vis, în codri plini de cânturi,/ Atârnau arfe îngerești pe vânturi”!

Când poporul nu mai înalță imne lui Dumnezeu, pentru că, spune el, „cum să cântăm cântarea Domnului în pământ străin?” (136, 4), atunci lauda adusă lui Dumnezeu nu încetează, pentru că îngerii Lui fac să răsunе arfele codrilor și pădurilor, pe care urechea lui Eminescu le-a auzit cu auzul interior al inimii: o muzică inefabilă, care ar fi fost imperceptibilă unui „spirit ateu”¹³⁴ (cum îl consideră Ioana Em. Petrescu)!

Codrii atârnă arfele îngerești pe vânturi, într-un gest care mimează perfect antica atitudine a poporului evreu, care a refuzat să-I cânte lui Dumnezeu psalmi la solicitarea

¹³² A se vedea: http://ro.wikipedia.org/wiki/Giuseppe_Verdi.

¹³³ Idem: <http://www.youtube.com/watch?v=yoEAL3vXZrM>.

¹³⁴ Ioana Em. Petrescu, *Eminescu. Modele cosmologice și viziune poetică*, ediție îngrijită și prefăcută de Irina Petraș, Ed. Paralela 45, Pitești, 2005, p. 221.

babilonienilor, a păgânilor, a celor care nu înțelegeau străfundurile spirituale din care izvorăște această cântare.

Cuvintele întru lauda lui Dumnezeu nu au sens în fața celor care nu le înțeleg și nu Îl cunosc pe El. La fel, codrii își „atârnă” îngereasca lor cântare „pe vânturi”, încriptând această cântare dumnezeiască pentru urechile celor surzi. Și – esențial – Eminescu își atârnă îngereasca lui *arpă*, poetica lui cântare, *pe versuri* greu de înțeles, care intenționat nu sunt explicite, pentru că sunt destinate numai celor care au auzul interior al spiritului lor viu extrem de fin și de sensibil.

Cântarea îngerească, cu *arfe îngerești*, a codrilor și a naturii, convorbirea aceasta muzicală, psalmodică între *codri*, *izvoare*, *văi* și *lunca de arini* corespunde în plan terestru cu îngereasca muzică a sferelor din cosmos, cu „*ce spune noaptea cerurilor sale,/ Ce lunii spun luceferii senini*”.

De fapt, această comunicare nu este împiedicată de o separație între lumea *de jos* și lumea *de sus*, nu există o astfel de împărțire la Eminescu – cum nu există nici în gândirea ortodoxă – planul terestru nu este categoric despărțit de cel ceresc.

O astfel de ruptură o provoacă numai opacitatea umană, surzenia ipochimenului la glasul *cântării cosmice*, la glasul *liturghiei universale*, dar ea nu există în mod natural/normal, așa cum anormală este și amputarea senzorială spirituală ai omului în lumea modernă. Muzica aceasta neîncetată a cosmosului avea și calitatea de a-i provoca „*setea liniștii eterne care-mi sună în urechi*”, căci această sete de liniște eternă „*e același cântec vechi*”, iar „*vechiul cântec mai străbate cum în nopți izvorul sare*” (*Scrisoarea IV*).

„*Ce spune noaptea cerurilor sale,/ Ce lunii spun luceferii senini*” reprezintă din nou o parafrază scripturală, la Ps. 18, 2, care precizează, foarte aproape de expresia eminesciană, că „*noaptea nopții vestește știință*” (*Biblia 1988*).

Însă contextul psalmului respectiv este și mai lămuritor în privința sensurilor din poezia lui Eminescu și ne

duce cu gândul la posibilitatea unei parafraze extinse și conștiente pe care poetul a operat-o în versurile sale:

„Cerurile *spun* [διηγούνται: povestesc/ narează] slava lui Dumnezeu și facerea mâinilor Lui o vestește tăria. Ziua zilei rostește cuvânt și noaptea nopții vestește cunoaștere. Nu sunt graiuri, nici cuvinte, cărora să nu li se audă glasurile lor. Întru tot pământul a ieșit glasul lor și întru marginile lumii cuvintele lor” (Ps. 18, 2-5)¹³⁵.

De altfel, aceste versete au fost îndelung solicitate în toată medievalitatea românească și le aflăm în cazanii, didahii, la Cantemir (*Divanul*) etc. Eminescu avea și de ce să le rețină, atât ca formă, cât și ca interpretare. În versurile sale:

„Și tot ce codrul a gândit cu jale/ În umbra sa pătată de lumini,/ Ce *spun*: izvorul lunecând la vale,/ Ce *spune* culmea, lunca de arini,/ Ce *spune* noaptea cerurilor sale,/ Ce lunii *spun* luceferii senini/ Se adunau în râsul meu, în plânsu-mi,/ De mă uitam răpit pe mine însumi” (O,-nțelepciune, ai aripi de ceară!);

„Și cuminți frunzele toate își comunică misteruri,/ Surâzând, clipind ascultă ochii de-aur [stelele] de pe ceruri,/

¹³⁵ Cf. <http://www.teologiepentruazi.ro/2016/08/14/psalmul-18-cf-lxx/>.

În *Biblia 1688*: „Ceriurile povestesc mărirea lui Dumnezeu și facerea mâinilor Lui povestește întărirea. Ziua zilei va izbucni cuvânt și noaptea nopții povestește minte. Nu-s graiuri, nici cuvinte, cărora nu să aud glasurile lor. La tot pământul ieși răspunsul lor și la marginile lumii cuvintele lor”.

La Dosoftei, în *Psaltirea de-nțăles*: „Ceriurile *spun* slava lui Dumnădzău, facerea, dară, a mănurilor Lui vestește tărie. Dzua dzălei izbucnește graiu și noaptea nopțai vestește înțeles. Nu sânt graiuri, nice cuvinte, cărora nu să aud glasurile lor. În tot pământul ieșit-au vestirea lor și, în marginile lumii, graiurile lor”.

Crenge rele imitează pân' și zgomotul de guri /.../ Cine are urechi s-audă ce murmur gurile rele [ale ramurilor]/ Și vorbărețele valuri și prorocitoare stele" (Memento mori); „Și flori și crenge și stele/ În ciuda mea taine îmi spun”...(Ecò).

Hristos a zidit un univers pentru „*cine are urechi s-audă ce murmur[ă] /.../ prorocitoare stele*” (*Memento mori*). Căci „*cine are urechi de auzit*” (Mt. 11, 15; 13, 9; Mc. 4, 9; 4, 23; Lc. 8, 8; 14, 35; Apoc. 2, 7; 2, 11; 2, 17; 2, 29; 3, 13; 3, 22) cuvintele *Scripturii*, are și *urechi mistice* ca să audă ce murmură tainic cuvintele *scripturii cosmice*.

Eminescu a privit *natura cosmică*, creația lui Dumnezeu, ca pe un *rai* sau ca pe un *pridvor* al Raiului. Așadar, înțelegem de ce Dumnezeu îi oferă lui Hyperion „*cuvântul meu dentâi*” și „*înțelepciune*”. Înțelepciunea Sa creatoare, nu înțelepciune omenească, din aceea cu „*aripi de ceară*”.

Nichifor Crainic remarca foarte just faptul că, pentru Eminescu și pentru cei mai mulți dintre poeții români,

„cosmosul în care trăim e creat de Dumnezeu și e un reflex în mii de fețe al frumuseții și al strălucirii divine. [...] Asemenea poeți ne comunică și nouă acel sentiment primordial de uimire în fața spectacolului cosmic și de bucurie că trăim în această lume ca într-o revelație naturală a Celui Atotputernic. [...]

Frumusețea naturii se leagă imediat de ideea Creatorului lumii, despre care am vorbit. Frumusețea naturii e un reflex din strălucirea frumuseții divine. Ea nu se impune subiectului liric numai ca un lucru circumscris în marginile existenței naturale, ci ca un lucru care poartă aureola unei prezențe de dincolo de lume. Contemplarea frumuseții unui peisaj determină

pe poet la un fenomen de *transfigurare a naturii* către sensul ei *transcendent și tainic* (s. n.)¹³⁶.

Găsim „transfigurarea naturii” în toate comentariile didactice, nu și: „către sensul ei transcendent și tainic”.

Crainic face însă marea eroare să nu-l citească foarte atent pe Eminescu și să-i atribuie aceste calități mai mult lui Coșbuc, și aici sunt nevoită să mă delimitez de Nichifor Crainic.

Ideea de *transfigurare a peisajului poetic* va fi preluată și continuată de critica literară românească, precum și aceea de *logos cosmic*, însă ambele formule, ortodoxe în esența lor, vor fi decontextualizate, depozitate de substratul lor religios și integrate unui limbaj criticist neutru, hibrid și pseudo-filosofic.

După Eminescu, Goga și Ion Pillat (deși nu sunt singurii) vor dezvolta în poezie acest topos al *înscrisului cosmic* (precum și pe acela al *naturii* ca o *biserică*, pentru că, în mod logic, biblia cosmică este așezată într-un templu cosmic), pe care romantismul îl revigora și în Occident.

La Goga: „Ca o vecernie domoală/ Se stinge zvonul din dumbravă” (Apostolul); „Ca din cădelniți fumul de tămâie,/ Prelung se zbate frunza din dumbravă” (Dăscălița); „Curat e duhul lumii tale [a codrului],/ Căci Dumnezeu cel Sfânt și mare/ Subt bolta ta înrourată/ Își ține mândră sărbătoare./ Tu-L prăznuiești cu glas de clopot/ Și cu răsunet de chimvale/ Pe Cel ce-atâtea înțelesuri/ Gătita strălucirii tale. // Amurgul înveșmântă-n umbre/ Smerita frunzei fremătare,/ Și pare tânguiosul freamăt/ Un glas cucernic de tropare (În codru); „S-aștern bobițele de rouă/ Pe-ntinsul luncii patrafir:/ Din mâna ceriului, Părinte,/ Se cerne preacuratul mir” (Pe

¹³⁶ Nichifor Crainic, *Puncte cardinale în haos*, ediție îngrijită și note de Magda Ursache și Petru Ursache, Ed. Timpul, Iași, 1996, p. 103-104, 106.

înserate); „Sărbătorește-al învierii praznic/ Biserica de frunze-nrourate” (Cântăreților de la oraș), „Azi lunca-i o mândră biserică largă,/ Iar plopul străjeri la irugă/ Par preoți cărunți în odăjdii de praznic,/ Cu brațe nălțate spre rugă” (Carmen) etc.

Ion Pillat recurge la eminescianul simbol lunar, ca patron al literaturii române, la acea „lună cărturară” care îl învață să cunoască trecutul literar al țării sale: „Afară luna brumează pe ferești.../ Din ce stihii venită pe-a stelelor potecă/ Să-mi scotocească până și în bibliotecă?/ Cercetătoare lună, cu mâna ta de var/ Ștergi, pe furiș, pe rafturi, un prăfuit slovar. /.../ Te vâri prin Letopiseți, pătrunzi în Uricari./ În legături de piele și lemn mâncat de cari,/ Stă vorba ce deschise al cerului hotar:/ Te razemi de-o Cazanie sau de-un Penticostar./ De tine dăruite cu argintate muchii,/ Străfulgeră din umbră un univers de buchii” (în ciclul de poeme intitulat *Bătrâni*), corelativ al *buchiilor* universului, al literelor cosmice.

Continuând aceeași tradiție românească și bizantină, Pillat lecturează cu aceleași gesturi arhaice biblia cosmică: peisajul de la Florica este „privești menită să-mi fie o psaltire” (*Închinare*), poetul intră „în codrii ca-n biserici” și simte „sub fragii-nalți că se află în templul adevărat al firii,/ Ca un bolnav de suflet redat tămăduirii” (*Pădurea din Valea Mare*).

„Seara, pe câmpie /.../ auzi sunând vecernii” (*Toamnă*), sau, coborând dealul, respiri „tămâia înserării” (*Adio la Florica*) – a se vedea și Eminescu, *Sara pe deal*. Pillat aude – precum Goga – cum „o ghionoaie toacă” (*În vie*) sau „numără pe ceruri mătăanii de cocori” (*Cucul din Valea Popii*).

Ca și Eminescu, Pillat cunoștea semnificația catapetesmei și a Bisericii în care strălucesc icoanele Sfinților ca simbol al cerului cu Stele al Împărăției veșnice, căci într-o poezie, paracliserul, rugându-se pentru poet, aprinde „la

icoane cerul: sfânt lângă sfânt, stea lângă stea” (Biserica veche)¹³⁷.

Ștefan Petică vedea cerul ca pe o „carte veche cu taine sibiline” (Moartea visurilor, VI).

E cunoscută și atitudinea lui Blaga din poemul *Eu nu strivesc corola de minuni a lumii*: „Și-ntocmai cum cu razele ei albe luna/ nu micșorează, ci tremurătoare/ mărește și mai tare taina nopții,/ așa îmbogățesc și eu întunecata zare/ cu largi fiori de sfânt mister/ și tot ce-i nențeles/ se schimbă-n nențelesuri și mai mari”: poetul se așază în „orizontul misterului și al revelării”.

Însă, de unde acest orizont? Cine îl creează? Ca să înțelegem acest lucru trebuie să contemplăm atent tabloul nocturn pe care ni-l înfățișează Blaga: luna mărește taina nopții și îmbogățește întunecata zare cu largi fiori de sfânt mister. Luna îmbogățește zarea...

Unde am mai întâlnit ceva asemănător? La Dosoftei: „De la Tine z[i]ua luminează,/ Și **noaptea cu stele dă rază.**/ Tu ai tocmi **luna de dă zare...**” (Ps. 73, 65-67).

Versurile Sfântului Dosoftei pot părea elementare față de rafinamentul expresionist (să-i zicem) al poemului blagian. În consecință, și ipoteza mea poate părea hazardată. Și totuși este corectă. Blaga nu e primul care a sesizat aceste versuri ale lui Dosoftei.

Luna dă zare: este deschiderea unui ochi spre univers și spre cuprinderea lui *fără să-l cuprindă*. Un ochi *genuin*, care vede lumea pentru prima dată și o *pipăie* cu privirea nemaculată de preconcepții, de necredință, de curiozitate științifică sau de orice alt interes. E o *deschidere* a lumii în a cărei vedere *cazi* fără alte gânduri *indiscrete*, o privire spre-n afară care te adâncește în tine însuți, care e în același timp *mirare* și *cunoaștere* – cum ar spune Nichita Stănescu: „E o cunoaștere aidoma cunoașterii dintâi,/ când lumile-ți încep

¹³⁷ Ion Pillat, *Poezii*, Ed. Minerva, București, 1989.

la căpătâi, /.../ și mâna-ntinsă simte o dimensiune,/ și fiecă
mirare e un nume” (Cântec, din vol. *O viziune a sentimentelor*).

Este deopotrivă, aici, în versul lui Dosoftei, luna eminesciană creatoare de zări ale universului și ale gândirii (Scrisoarea I: «Ea din noaptea amintirii o vecie-ntreagă scoate /.../ gândirilor dând viață /.../ Mii pustiuri scânteiază sub lumina ta fecioară,/ Și câți codri-ascund în umbră strălucire de izvoară!»...), precum și anticiparea definiției metafizice a *lumii deschise*, pe care a dat-o Blaga, numind-o «zariste cosmică»¹³⁸.

Parafrazându-l tot pe Lucian Blaga, luna care *dă zare* ne conduce spre altfel de orizonturi, unde „ne găsim în zona nepipăitului, a inefabilului”¹³⁹.

Și parcă spre a ne asigura că poeții moderni n-au trecut cu vederea versul lui Dosoftei, Coșbuc eminescianizează apelând chiar la metafora dosofteiană: „Cu făclioara, pe unde treci,/ **Dai zare** negrilor poteci/ În noaptea negrului pustiu”... (Moartea lui Fulger).

Eminescu scrisese însă, mai înainte de Coșbuc: „**Dar un luceafăr, răsărit/ Din liniștea uitării,/ Dă orizon nemărginit/ Singurătății mării**” (Luceafărul). Indubitabil, metafora i-a fost sugerată de **luna** ce **dă zare** în versul lui Dosoftei¹⁴⁰.

¹³⁸ Lucian Blaga, *Trilogia culturii. III. Geneza metaforei și sensul culturii*, Ed. Humanitas, București, 1994, p. 15.

¹³⁹ Idem, *Trilogia culturii. I. Orizont și stil*, Ed. Humanitas, București, 1994, p. 82.

¹⁴⁰ După cum am arătat și aici:

<https://www.teologiepentruazi.ro/2014/11/14/luceafarul-3/>.

Comentariul a intrat în cărțile mele:

Luceafărul (comentariu literar), Teologie pentru azi, București, 2014, cf. <https://www.teologiepentruazi.ro/2014/12/18/luceafarul-comentariu-literar/> și

Epilog la lumea veche, vol. I. 2, ediția a doua, Teologie pentru azi, București, 2015, cf.

Eminescu a receptat-o în sensul ei corect: *a da zare* înseamnă *a da orizont* acestei lumi. Un gest *incipient/primordial*. Căci *a zări zarea lumii* înseamnă a fi o clipă *contemporan* cu începuturile ei, a trăi *fiorul* despărțirii luminii de întuneric și al ivirii *imensității orizontului* ei.

Zarea/ orizontul lumii este deopotrivă imens și comprehensibil (cu privirea și cu mintea). Tot Blaga va sintetiza acest sentiment în formula oximoronică: „*limpezi depărtări*” (*Gorunul*) – o metaforă revelatorie.

La el, *luna ce îmbogățește întunecata zare cu largi fiori de sfânt mister* naște „zăriștea cosmică”. Dar el a preluat ideea și viziunea de la Dosoftei, din *Psaltirea în versuri*.

„Și tot ce-i nențeles/ se schimbă-n nențelesuri și mai mari”, spune Blaga: de data aceasta, apelul evident este la Eminescu, care le iubea pe cele „*abia-nțese*” în copilărie și în „*armonia dulcii tinereți*” (dar *înțesele* haric) și nu mai era încântat de aceleași, când deveniseră „*pline de-nțelesuri*” raționaliste: „*Pierdută-i a naturii sfântă limbă /.../ Cu-a tale lumi, cu mii de mii de stele,/ O, cer, tu astăzi cifre mă înveți;/ Putere oarbă le-aruncă pe ele,/ Lipsește viața acestei vieți*” (*Trecut-au anii și O,-nțelepciune, ai aripi de ceară!*).

Stelele nu mai dau zare, cerul nu mai e zăriștea cosmică...

De aceea, Blaga, învățând din experiența maestrului său, Eminescu, refuză să ucidă cu mintea tainele și se plasează în orizontul misterului și al revelației.

Ba chiar se și autodefinește ca *potențator de mister*, precum luna. În poezie, desigur.

Nichita Stănescu se va arăta și el preocupat de aceeași problemă: „*Să nu te stingi, să nu lași alt eres/ să-ți dea o altă formă frunții,/ să-ți ningă înțelesuri fără de-nțeles/ ierburile, iederile, munții...*” (*Cosmogonia, sau cântec de leagăn, în vol. Laus Ptolemaei*).

La Blaga, „*tot ce-i nențeles/ se schimbă-n nențelesuri și mai mari*”. În acest poem, taina e venerată.

Poetul declară: „*Eu am crescut hrănit de taina lumii*” (*Dar munții – unde-s?*). Pe de altă parte, în poemul *Rune*, din vol. *La cumpăna apelor*, se citește printre cuvinte un regret al neputinței de a descifra literele cosmice:

„*În chip de rune, de veacuri uitate,/ poart-o semnătură
făpturile toate./ Slăvitele păsări sub aripi o poartă/ 'n
liturgice zboruri prelungi ca viața./ În slujba luminii, urnă
fără toartă,/ luna și-o ține ascunsă pe fața/ vrăjită să nu se
întoarcă. // Stane de piatră, jivine, cucută/ poartă-o semnă-
tură cu cheie pierdută. /.../ Rune, pretutindenii rune,/ cine vă-
nseamnă, cine vă pune?/ Făpturile toate, știute și neștiute,/
poartă-o semnătură – cine s-o-nfrunte?*”. Adică: cine s-o cu-
noască, cine s-o înțeleagă?

De asemenea, în poemul *Corbul* (vol. *La curțile dorului*), „*Corbul...scrie-n zăpadă/ nou testament, sau poate
o veste cerească,/ pentru cineva care...n-a uitat de tot să
cetească. // Noi, oamenii, noi am uitat*”.

În toate tainele și mai presus de toate, Tudor Arghezi caută însă *Taina supremă*, adică pe Dumnezeu Însuși (aceasta e Taina la care e îndurerat că nu are acces, adică la *revelația/ epifania Sa*):

Mă uit la flori, mă uit la stele:
Ești chinul dulce al tristeții mele.
Mă uit în mine, ca într-o chilie,
Mă uit în ceruri, în Împărăție,

Mă uit în gol, mă uit în vizuini.
Te caut printre spinii din grădini,
Dau buruienile deoparte, de otravă,
Și pipăi locul urmei Tale cu zăbavă.

Străbat călare șesul, cucuruzul:
Te caut cu vederea, cu auzul.
 Mă plec la trandafiri și le miros
 Bobocii din tulpinile de jos.

Fuseși în toate și Te-ai dat în lături.
 Încerc sulfina: Tu trecuși alături.
 Întreb plăpândeale verbine.
 Ele răspund că știe patlagina mai bine.

Zisei șopârlei: – „A trecut pe-aici?”
 Ea m-a trimis la șerpi și licurici.
 Și neprimind răspuns nici de la stupi,
 Mă iau după vulturi și lupi.

Am colindat *Moșia*-n lung și lat
 Și-am scoborât *din leat în leat*
 Și, ostenit în râvnă și puteri,
 N-am dat de Tine nicăieri.

Oriunde-ncep a cerceta
 Trecuse *albă*, chiar atuncea, *umbra Ta*.
 Tăria-i de beteală și salbă lângă salbă.
 Mi s-a părut odată că ai fi fost o nalbă.

Dar auzind o șoaptă, m-am întors:
 Vorbise vântul într-un lan de orz...
 „Omul cu șoimul caută mereu
Răspântia lui Dumnezeu.

Noi o vedem în câmp și în livede.
 El singur [, omul,] are ochi și nu o vede”.
 Cu jurământul morții, cel fără iertăciune,
Toate Îl știu pe Domnul: niciuna nu mi-L spune.
 (*Mă uit la flori*)

Sfântul Efrem Sirul scria, în *Imne despre credință*: „Doamne, deși simbolurile Tale sunt pretutindeni,/ Tu ești ascuns pretutindeni./ Deși simbolul Tău e înalt,/ Înălțimea nu simte că ești./ Deși simbolul Tău e în adânc,/ Adâncul nu înțelege cine ești;/ Deși simbolul Tău e în mare,/ Tu nu ești ascuns în mare;/ Deși simbolul Tău e pe uscat,/ El nu-și dă seama că ești acolo”¹⁴¹.

Dreptate au amândoi, în aceeași măsură. Sfântul Efrem contemplă tăinuirea lui Dumnezeu, în simboluri, în toate lucrurile universului, fără ca acestea să aibă conștiință sau rațiune prin care să înțeleagă că sunt purtătoarele acestui simbolism. În vreme ce Arghezi nu e mai puțin conștient de iraționalitatea lucrurilor indicate, chiar dacă le personifică, dar el vrea să scoată în evidență sentimentul dureros de neputință al omului de a trece peste acest simbolism, de a pătrunde în taine mai adânci despre Dumnezeu.

Creația mărturisește despre El, dar nu dogmatizează mai mult. Omul, însă, fiind făptură rațională, după chipul Său, își dorește o revelație mai profundă decât cea naturală.

Dar Dumnezeu Se face simțit în creația Sa, chiar și în mijlocul sărăciei umane și al trudei nebăgate în seamă, atunci când lumea nu pare o icoană demnă de El:

El [plugarul], singuratec, duce către cer
Brazda pornită-n țară, de la vatră.
Când îi privești împiedicați în fier,
Par, el de bronz și vitele de piatră.

Grâu, păpușoi, săcară, mei și orz,
Nicio sămânță n-are să se piardă.
Săcurea plugului, când s-a întors,
Rămâne-o clipă-n soare ca să ardă.

¹⁴¹ Cf. Sebastian Brock, *Efrem Sirul, Imnele despre Paradis*, trad. de Pr. Mircea Telciu și Diac. I. Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 1998, p. 75.

Ager, oțelul [plugului] rupe de la fund
 Pământul negru, muncit cu dușmănie
 Și cu nădejde, până ce, rotund,
 Luna-și așează ciobul pe moșie.

Din plopul negru, răzimat în aer,
 Noaptea, pe șesuri, se desface lină,
 La nesfârșit, ca dintr-un vârf de caer,
 Urzit cu fire de lumină.

E o tăcere de-nceput de leat.
 Tu nu-ți întorci privirile-nnapoi.
 Căci Dumnezeu, pășind apropiat,
 Îi vezi lăsată umbra printre boi.

(*Belșug*)

Cel ce nu-și întoarce privirile înapoi e plugarul care întrupează porunca evanghelică: „Nimeni punându’și mâna sa pre plug, și căutând înapoi, [nu] este îndreptat întru Împărăția lui Dumnezeu” (Lc. 9, 62, *Biblia 1914*). Arghezi cunoaște foarte bine semnificațiile acestea.

Plugarul din poezia sa poate fi și țăranul care nu slăbește din asceza trudei sale, dar, pus în adâncime, poate fi și *plugarul inimii*, ascetul propriu-zis, la care s-a referit Hristos, în pildă, când a rostit cuvintele amintite mai devreme.

Răsplata lui (a oricărui dintre ei) e că, seara, la sfârșitul trudirii, „Dumnezeu, *pășind apropiat, / Îi vezi lăsată umbra printre boi*”. Această *epifanie umbroasă* a Lui este odihna adevărată a celui ce muncește cu nădejdea în El. Și ea se petrece concomitent cu revelația naturală, cu revelarea lui Dumnezeu prin cosmosul Lui. Pentru că cel ce simte odihna lui Dumnezeu în sine (harul lui Dumnezeu care îl *umbrește*), începe să contemple și lumea altfel.

Pare că stă între boii *cotidieni*, *rebarbativi*, într-o lume rutinată, dar simte...„o tăcere de-nceput de leat”. Și vede, eminescian, cum „Noaptea...se desface lină...ca dintr-un vârful de caer,/ Urzit cu fire de lumină”.

Vede răsărind stelele „de-nceput de leat”, precum cel ce vedea „ca-n ziua cea dintâi/ Cum izvorau lumine” (*Lucea-fărul*). Pentru că, tot cu învățătură de la Eminescu, „răsăritul stelei” este „în tăcere” (*Sonet*). În „tăcere de-nceput de leat”.

Dar dacă Eminescu, în rememorarea genezei, vedea poetic stelele ca „roiuri luminoase” (*Scrisoarea I, Memento mori*), influențat fiind de interesul cronicarilor moldoveni pentru stupărit și mai ales pentru pildele extrase din această îndeletnicire, izvorârea luminilor stelare ca-n ziua cea dintâi îi sugerează lui Arghezi o altă imagine poetică, care e rodul lecturilor sale din scrierile vechi bisericești¹⁴², care descriu cerul înstelat ca: „lucrul dégetelor Tale, luna și stélele ce-ai Tu urzit” (*Coresi, Psaltirea 1577, Ps. 8, 3*).

Sau, în poetizarea lui Dosoftei: „Văz că-i făcut ceriul de mânule Tale /.../ Stele luminate ce lucesc pre noapte/ ...Tu le-ai urzit toate” (*Ps. 8, 7-12*).

De aceea, într-o „tăcere de-nceput de leat”, „noaptea...se desface lină...ca dintr-un vârful de caer,/ Urzit cu fire de lumină”¹⁴³.

¹⁴² Tudor Vianu afirma: „Eminescu își trage originalitatea limbii sale din cronici și hrisoave de voievozi; Arghezi – din ceasloave sau cazanii”. Cf. *Tudor Arghezi. Interpretat de...*, Ed. Eminescu, București, 1981, p. 50.

E o reducere, însă, a considera că Eminescu a tras sevele limbii numai din cronici și hrisoave și nu și din cărțile bisericești. Am demonstrat, în volumele pe care i le-am dedicat lui Eminescu, faptul că Eminescu a citit cu nesaț și cărțile Bisericii, din care a reținut nu numai originalitatea limbii, ci și profunzimea de gândire și de viziune a lor.

¹⁴³ Această concepție ortodoxă despre *biblia cosmică* a fost păstrată de poezia noastră în modernitate. P. Constantinescu remarcă faptul că: „Pentru Arghezi, natura nu e coruptă, ca pentru misticii

Însă noaptea, cu „tăcerea” ei, „de-nceput de leat”, este un timp propice și pentru presimțirea apropierii eshatologice a lui Dumnezeu, a apocalipsisului/ revelației desăvârșite, finale:

Noaptea întinde scoarțe, plocate și covoare,
Urzite cu zigzaguri și cu chenar mărunț,
 În care se repetă izvodul la culoare
 Și chipurile crucii și florile, cum sunt.

În fața lunii, dreaptă, șoseaua-n vârgi cu plopii
 S-a pardosit cu țeale de Jii și Mehedinți,
 Și-n umbra fiecărui copac așteaptă popii,
 Strângând în mâini tăcute cădelnițe fierbinți.

Ivirea se va face, pesemne, din câmpie,
 Prin albele cătune, pitite sub căciuli.
 La moara adormită cu roata-n apa vie
 S-au și sculat dulăii, molateci și ciufuli.

Căci iar Ierusalimul se-arată după ploaie,
 Cum l-au știut întocmai, pe vremuri, cuvioșii.
 Ce vezi? Sobolii-nnalță biserici, mușuroaie.
 Ce-auzi? Văzduhul cântă întreg cu toți cocoșii.

apusenii”. Și, contrazicându-l pe Lovinescu, care „a văzut în paralela Baudelaire-Arghezi, o echivalență a liricii noastre urbane”, adăuga: „indiferent de comunitatea izvoarelor (Biblia) sau de necoincidența atâtor altora, esențiala deosebire structurală dintre acești doi poeți din marea «familie de spirite» a poezilor creștini stă în poziția lor inițială față de natură. [...] Lirica argheziană este o apologie a vieții, a naturii, ca expresie a harului divin [...]; teologia baudelairiană, în modul de a privi natura, ca formă a corupției, este într-un fel jansenistă [este romano-catolică, nu doar jansenistă], teologia argheziană este ortodoxă”. Cf. Pompiliu Constantinescu, *Tudor Arghezi*, ediție îngrijită de Margareta Feraru, tabel cronologic de Dumitru Micu, Ed. Minerva, București, 1994, p. 102, 164-165.

(Icoană)

Arghezi duce *urzirea* lui Coresi și Dosoftei mai departe, pentru că nu doar că cerul înstelat e *urzit* de Dumnezeu Creatorul, ci „Noaptea întinde scoarțe, plocate și covoare,/ Urzite cu zigzaguri și cu chenar mărunț,/ În care se repetă izvodul /.../ Și chipurile crucii și florile, cum sunt”.

Cerul cu stele *repetă izvodul* covoarelor românești, cu *chipurile crucii și florile*”. Afirmația, însă, trebuie citită invers: țesăturile și cusăturile românești repetă *izvodul cosmic*. Formele stelare sunt reproduse ca cruciulițe sau flori.

În gestul său creator, omul *seamănă* cu Dumnezeu, pentru că Cel ce l-a creat a pus în el această *asemănare*. Și ea se vedește atunci când sunt comparate *creațiile* între ele, chiar dacă una e imensă, cosmică, iar cealaltă mult mai umilă. Arghezi zărește *asemănarea* în detalii.

Urmând tradiția veche, românească și bizantină (dar și eminescian-romantică), Emil Botta¹⁴⁴ încearcă să fie *biblioteca* universului, răsfoind cu nesaț cărțile cosmice: „*hrisovul câmpiilor nebuloase*” (*Mila pământului*) și filele nopții înstelate, „*logosul scripturilor tale, Ierusalime al dorului*” (*Înscriptie pe marmura nopții*).

Ca și înaintașii sau contemporanii săi (de la Eminescu la Pillat și Maniu), Botta apelează la limbajul *bibliei cosmice*. Motivul invocat de el este acela că nu mai poate înțelege „*predica cerurilor*”. Că – altfel spus – textul uman s-a degradat, vocabularul/ cuvintele omenești nu mai prezintă încredere, și e nevoie de o întoarcere la natural, la literele și textul cosmic:

Din predica cerurilor nu înțeleg o boabă:
Să-mi traducă arborii, vântul să-mi fie interpret,
iarba poenilor să colaboreze și ea.

¹⁴⁴ Emil Botta, *Poezii*, Ed. Eminescu, București, 1979.

Licurici, să-mi dați luminițele voastre!

Umbre, penumbre, seninuri,
lăsați să officieze *liturghiile*, *privighetoarea-n sutană*,
un *cuc ermit* deie răspunsul *din strană*;

(*Confidență*)

Se poate spune că, pe omul modern, desacralizat, o singură *scriere* mai poate să-l impresioneze: cea în care este întipărită *frumusețea universală*. E nevoie de un altfel de *limbaj* care să-l conducă pe om la Dumnezeu: e o temă fundamentală – dacă nu cumva *tema fundamentală* – a modernismului.

De la *poezia cosmică* a lui Eminescu până la *necuvintele* lui Nichita, această neliniște esențială brăzdează poezia română.

De aceea invocă și Botta această *interpretare* a cuvintelor dumnezeiești prin intermediul naturii. Este foarte interesant acest aspect, pentru că el nu reprezintă o *inovație teologică* sau o *erezie*. Sfinții Părinți ai Bisericii, din Răsărit și din Apus (Sfântul Augustinus nu face excepție¹⁴⁵) au susținut întotdeauna existența acestei *duble revelări* a lui Dumnezeu: prin *Scriptură* și prin *natură/ cosmos*.

¹⁴⁵ Sancti Aurelii Augustini, Hipponensis Episcopi, *De Trinitate*, PL 42, col. 845: „non ero segnis ad inquirendam substantiam Dei, sive per Scriptura Ejus, sive per creaturam. Quae utraque nobis ad hoc proponitur intuenda, ut Ipse quaeratur, Ipse diligatur, Qui et illum inspiravit, et istam creavit”.

În traducerea noastră: „nu voi fi leneș pentru a *cerceta* [despre] firea lui Dumnezeu [substantiam Dei], fie cu ajutorul *Scripturii* Lui, fie cu ajutorul *creației* [Lui]. Care, *amândouă*, sunt puse înaintea noastră spre contemplare. Pentru ca pe El să-L căutăm, pe El să-L iubim, Care și pe aceea [Scriptura] a *inspirat-o* și pe aceasta [lumea/universul] a *creat-o*”.

Doar că poeții romantici și moderni au arătat o predilecție pentru *cea de a doua*...

Ba chiar, la Botta, în comprație cu textul cosmic ilizibil/ neinterpretabil pentru cei care au pierdut conștiința și cunoștința, cele originare, ale omului, „discursul liric apare mereu la o oarecare distanță de obiectul vizat – text «apocrif», ne-autentic [...]. *Jocul poeziei*, joc al imaginației, nu înseamnă astfel doar o eliberare a eului...ci și o pierdere a comunicării originare dintre cuvânt și obiect”¹⁴⁶. Mai bine zis: o constatare a acestei pierderi.

Această constatare va genera o temă esențială pentru lirica lui Nichita Stănescu.

Din literatura veche și de la Eminescu, Botta putea să rețină motivul *cerului* ca o *carte* scrisă cu *litere de stele*. Pecetea *vizionară* a lui Eminescu este inconfundabilă:

Carte de aur
cu *inscripții* nepieritoare
în *cerul sculptat*!

Și la magica filă a șaptea,
începe noaptea
cea plină de cântece...

Oh, rătăcesc prin meandrele acestui *in-folio*
cu *magistrul* ce mă protege.

(*Glosse*)

Ne amintim de zborul cosmic al *prințului* eminescian,
însoțit de *magul-maestru* călător în stele...

¹⁴⁶ Ion Pop, *Jocul poeziei*, ediția a doua, revăzută și adăugită, Ed. Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2006, p. 185.

Ion Vinea utilizează același termen, *infolio*, pentru a desemna cartea celestă: „*Ce lună veche astă seară/ pe cerul de atlas uzat./ Tăcerea și-a desfășurat/ infoliul indescifrat/ prins în pecetea lui de ceară*” (Nocturnă).

Și tot Ion Vinea „*cărțile toate le-a citit/ și stelele, una câte una*” (Casa din Mangalia).

Am vorbit din destul, în cărțile mele, despre *biblia cosmică* în tradiția noastră literară, începând de la cronografe, trecând prin *Cazanii*, prin didahiile Sfântului Antim Ivireanul și scrierile literare ale lui Dimitrie Cantemir și ajungând la pașoptiști, Eminescu și poeții moderni.

Toposul este însă prezent și în literatura apuseană. Iată, spre exemplu, câteva versuri ale lui Rilke:

În desăvârșita noapte
când ridic privirea din carte,
din numerabilele clare rânduri,
o, ce stelar de limpede se-mparte,
ca un buchet de rustice flori,
îngrămădirea de gânduri...

(În desăvârșita noapte)¹⁴⁷

Amintesc și un alt poem al lui Emil Botta:

Citită, recită poate să fie
misterioasa dimineată:
roua e un imn, aurora e o elegie,
un țipăt lumina ce te îngheață.

A Totului carte stă deschisă.
Tremurător mă aplec,
Natură orbitoare,
asupra fântânilor tale înțelepte,

¹⁴⁷ Cf. Rainer Maria Rilke, *Versuri*, EPLU, București, 1966.

asupra izvoarelor tale vorbitoare...

Nu citesc, nu, ci ascult /.../

*Nu înțeleg lucru mare,
dar ceea ce aud
mult, mult îmi place.*

Poemul se numește: *Defensio auctoris* (vol. *Pe-o gură de rai*). Adică: *Apărarea autorului*. Chiar dacă poeții moderni au devenit iliterați în fața bibliei cosmice, a cărții naturii, totuși trebuie să recunoască faptul că rămân *uimiți* de măreția și frumusețea ei.

Creația lui Dumnezeu („a Totului carte”) a devenit o...*poezie ermetică* sau cel puțin *obscură* tocmai pentru modernii care – cel puțin așa susțin ei – sunt iubitori de obscuritate și ermetism.

Biblia cosmică e la fel de greu de lecturat și de interpretat ca și *Biblia*, deși adesea pare la fel de „simplă”, ca și aceea. Iar poetul se apără, argumentând: „*Nu înțeleg lucru mare,/ dar ceea ce aud/ mult, mult îmi place*”.

Poeții români nu au pierdut decât de curând această *hartă cosmică*, acest *arhitext* sau *biblie* a universului, pentru care – cum spuneam și altădată – au devenit și ei *iliterați*, așa cum unii poeții occidentali se tânguiau încă din romantism (sau chiar mai devreme):

Întreg, adânc și strălucit e *textul*
naturii Tale. Cu-ncântare-l
citesc, și recitesc, și câte-odată
chiar îl învăț pe dinafară: marea
cu hexametreei ei asemenea unui
poem homeric, munții plini de semne

de întrebare, șesul ca o frază
 imensă cu metafore fertile,
 și văzduhurile, sensuri schimbătoare,
 și alfabetul luminos al nopții
 pe care zorile îl șterg citindu-l, –
 ah! Toate ca pe-un document de taină
 le sorb...

Dar cineva-mi șoptește zilnic:
 – Perfect! Este un text fără cusur.
 Dar spune-mi totuși: cine iscălește
 Acolo dedesubt – indescifrabil?...

(Șt. A. Doinaș, *Psalmul XXV*)

*

Doamne, minunile vorbesc un dialect
 necunoscut de nimenea al limbii Tale.
 /.../ Poetul
 e purtătorul unui *înțeles defunct*
 care păstrează totdeauna viu secretul.

(Șt. A. Doinaș, *Psalmul LXXIX*)¹⁴⁸

Parcă spusese mai sus că „*e textul naturii Tale*”: cum de
 nu mai știe, brusc, *Cine semnează* opera acestei lumi?

Nu *înțelesul* este *defunct*, ci doar înțelegerea unora (sau
 câteodată) poate fi deficitară.

¹⁴⁸ Ștefan Augustin Doinaș, *Psalmi*, Ed. Albatros, București,
 1997.

Nichita Stănescu¹⁴⁹, în *A cincea elegie* (cu subtitlul *Tentația realului*) deplânge neputința omului *divizat* în sine însuși de a pătrunde înțelesurile adânci ale lucrurilor:

N-am fost supărat niciodată pe mere
că sunt mere, pe frunze că sunt frunze,
pe umbră că e umbră, pe păsări că sunt păsări.

Dar merele, frunzele, umbrele, păsările
s-au supărat deodată pe mine.
Iată-mă dus la tribunalul frunzelor,
la tribunalul umbrelor, merelor, păsărilor,
tribunale rotunde, tribunale aeriene,
tribunale subțiri, răcoroase.

Iată-mă *condamnat pentru neștiință*,
pentru plictiseală, *pentru neliniște*,
pentru nemișcare.

Sentințe scrise în *limba sâmburilor*.
Acte de acuzare parafate
cu măruntaie de pasăre,
răcoroase penitențe gri, hotărâte mie.

Stau în picioare, cu capul descoperit,
încerc să descifrez ceea ce mi se cuvine
pentru ignoranță...
și nu pot, nu pot să descifrez
nimic,

și-această *stare de spirit*, ea însăși,

¹⁴⁹ Nichita Stănescu, *Ordinea cuvintelor. Versuri* (1957-1983), vol. I și II, cuvânt înainte de Nichita Stănescu, prefată, cronologie și ediție îngrijită de Alexandru Condeescu cu acordul autorului, Ed. Cartea Românească, București, 1985.

se supără pe mine
 și mă condamnă, indescifrabil,
 la o perpetuă așteptare,
 la o încordare a înțelesurilor în ele însele
 până iau forma merelor, frunzelor,
 umbrelor,
 păsărilor.

„Până iau forma merelor, frunzelor”..., adică până când „înțelesurile”, încordându-se, se materializează la loc în substanța care le îmbracă.

Avem o întreagă tradiție, în lirica noastră modernă, a deplângerii faptului că omul modern a uitat *limba cosmică*, s-a înstrăinat de capacitatea sa primordială de a percepe *înțelesurile/ tainele lumii*. Eminescu însuși recunoștea o astfel de îndepărtare, deși, în existența lui, ea survenise mai târziu. Mărturie stă sonetul *Trecut-au anii*¹⁵⁰ – pe care Nichita îl admira foarte mult –, dar și prima parte din *Codru și salon* („*A firii dulce limbă de el era-nțeleasă/ Și îl împlea de cântec, cum îl împlea de dor*”)¹⁵¹.

Sau poemul *O,-nțelepciune, ai aripi de ceară!* („*Pierdută-i a naturii sfântă limbă /.../ Cu-a tale lumi, cu mii și mii de stele,/ O, cer, tu astăzi cifre mă înveți*”), pe care l-am comentat mai demult – de fapt, am extins comentariul subiectului în dezbateri de-a lungul mai multor ani, în mai multe cărți¹⁵².

¹⁵⁰ A se vedea: https://ro.wikisource.org/wiki/Trecut-au_anii...

¹⁵¹ Idem: https://ro.wikisource.org/wiki/Codru_și_salon.

¹⁵² A se vedea:

<http://www.teologiepentruazi.ro/2008/09/07/eminescu-si-ortodoxia-o-ntelepciune-ai-aripi-de-ceara-xx/>.

Comentariul pe care l-am elaborat atunci a fost revăzut și introdus în cartea mea *Epilog la lumea veche*, vol. I. 2, op. cit., p. 324-351, cf.

Poetul modern, așadar, nu mai cunoaște limba merelor, a frunzelor, a umbrelor, a păsărilor,..., *nu poate să descifreze limbajul lor*, dar se vede/ se simte „condamnat pentru neștiință,/ pentru plictiseală, pentru neliniște,/ pentru nemișcare”. Ele scriu sentința de condamnare nu ca pe un act superficial, ci cu *cele dinlăuntru* ale lor, cu „sâmburi” și cu „măruntaie de pasăre”: cu ceea ce este înlăuntrul merelor și înlăuntrul păsărilor etc.

Ele scriu cu *viscerele* lor, pentru că în ele nu există „lupta dintre visceral și real”, așa cum există în om. Ele nu sunt *disociate* de înțelesul lor, pe când omul trebuie să simtă „tentația realului”, nemaifiind una cu înțelesul său.

Limba lor este *miezul* lor, spre deosebire de oameni, pentru care *limba/ limbajul/ comunicarea* a devenit un act superficial și exterior, nesincer, care nu îi mai reprezintă.

Astfel încât *omul rațional* a devenit condamnabil de către *universul irațional*, pentru că acest univers, care nu are forța rațiunii omenesti, a devenit *mai apt* pentru comunicare decât omul și *mai rațional* decât el.

Întregul *limbaj cosmic* e încă viu și nefalsificat, în timp ce omul *nu are adevăr* în ceea ce spune, *nu are miez* în cuvintele lui. Fiind scindat tot timpul în sine însuși, nefiind totuna cu propriul său gând sau cuvânt, omul nu mai e în stare să descifreze *mesajele* universului. Se simte condamnat pe drept, pentru înstrăinarea de adevărata sa menire, dar nu știe nici măcar să-și descifreze condamnarea, ca să înțeleagă cum trebuie să facă „*penitențe*”, cum trebuie să se pocăiască.

<http://www.teologiepentruazi.ro/2015/05/16/epilog-la-lumea-veche-i-2-editia-a-doua/>.

Pentru subiectul în dezbatere, a se vedea și p. 235-238 din această carte, dar și *Eminescu între modernitate și tradiție*, Teologie pentru azi, București, 2015, p. 226-230, 269-273, 481-492, cf.

<http://www.teologiepentruazi.ro/2015/11/16/eminescu-intre-modernitate-si-traditie/>.

A se observa că *merele, frunzele, umbrele și păsările* sunt simboluri cu caracter paradisiac, care ar trebui să-i amintească omului de Raiul pe care l-a părăsit. Nichita ar fi putut alege oricare alte elemente din univers pentru a ilustra ideea sa, însă el s-a oprit tocmai la acestea și nu credem că au fost alese aleatoriu.

Merele, frunzele, umbrele și păsările trimit la grădina Raiului, la răcoarea și desfătarea lui. Pomii care desfată cu melosul frunzelor lor și împrăștie răcoare dulce și care adăpostesc în ramuri păsări minunate și frumos cântătoare reprezintă elemente specifice descrierilor hagiografic-paradisiace¹⁵³.

Și, într-o cu totul altă formulă poetică, ne întoarcem, de fapt, la ideea eminesciană că toată *poezia* și tot *melosul cosmic* ar trebui să funcționeze anamnetic, conducând pașii omului „*pe cărarea spre izvor/ Ce le-am dat-o tuturor*” (*Revedere*), pentru că toți se pot întoarce la izvorul lor, la patria lor originară, Paradisul.

Și dacă omul a uitat de sentința lui Dumnezeu, întreg universul i-o amintește, numai că omul e iliterat și nu înțelege textul cosmic. Nu înțelege de ce universul e „*supărat*” pe el și îl acuză.

Și totuși știe: „*Iată-mă condamnat pentru neștiință,/ pentru plictiseală, pentru neliniște,/ pentru nemișcare*”. Iar neștiința, plictiseala, neliniștea și nemișcarea sunt chiar *marile patimi* ale omului îndepărtat de Dumnezeu, adică: *agnosticismul, spleenul/ acedia*¹⁵⁴, *tulburarea patimilor* (sau lipsa liniștii sufletești) și *nemișcarea spre bine/ virtute, spre Dumnezeu*. Universul întreg îl condamnă pe om pentru aceste mari patimi și păcate, din care decurg toate relele: din

¹⁵³ A se vedea, din nou, cartea mea, *Eminescu între modernitate și tradiție*, Teologie pentru azi, București, 2015, p. 545-546, cf.

<http://www.teologiepentruazi.ro/2015/11/16/eminescu-intre-modernitate-si-traditie/>.

¹⁵⁴ A se vedea: <https://en.wikipedia.org/wiki/Acedia>.

faptul că omul nu vrea să cunoască Adevărul, că se lasă în voia lenii și a nepăsării, că este tot timpul neliniștit din cauza multor patimi care îl stăpânesc, gândindu-se numai cum să le împlinească, și din faptul că nu se mișcă niciodată spre virtute, spre a săvârși binele, ci trăiește egoist și la întâmplare.

Pentru acestea merele, frunzele, umbrele și păsările îl *condamnă*, pentru că ele nu au rațiune și totuși sunt pline de *știință dumnezeiască*, de dinamism, de liniște lăuntrică și de mișcare tainică. În timp ce omul, care a fost creat ca stăpân al universului (Fac. 1, 26-28; Ps. 8, 4-8), a devenit un *agramat* care nu mai poate să înțeleagă nimic din *limbajul firii*, care ar fi trebuit să-i fie foarte familiar.

„Și-această stare de spirit, ea însăși, / se supără pe mine / și mă *condamnă*, *indescifrabil*, / la o perpetuă așteptare, / la o *încordare a înțelesurilor în ele însele* / până iau forma merelor, frunzelor, / umbrelor, / păsărilor”: starea de spirit care îl acuză de indolență și neștiință este *starea de pocăință*, de părere de rău, care determină „o *încordare*” a ființei lui, „a *înțelesurilor în ele însele*”, până când *alfabetul neinteligibil* al lucrurilor se conturează iarăși în *lucruri inteligibile*, în forme paradisiace.

Însă tema lecturii *bibliei cosmice*, conexată cu cea a *agramatismului* omului îndepărtat de Dumnezeu în fața *arhitextului universal*, străbat lirica românească, fiind însă trecute cu vederea de critica literară. Am văzut că Eminescu a insistat asupra lor, el cunoscându-le din *Scriptură*, din *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei și din cronografe.

Nichita se va reîntoarce la acest subiect într-o poezie din vol. *Măreția frigului*:

Scriere este totul.
Peștele e literă
în alfabetul mării.
O frază sunt păsările-n zbor.

Totul e scriere.
 Totul este de citit.
 Piatra poate fi citită, –
 Iar norii ne spun o poveste.

Triste, muncite alfabete,
 înșiruind istorii vaste.
 Chiar mâna mea ascunde-n sine
 Uitata scriere a unui imn.

*Stau singur și în gânduri, Doamne,
 iar gândurile litere îmi sunt.*
 Încerc să recompun o frază
 Dar timpul meu preschimbă scrisul.

O, de-aș putea să te citesc,
 o, de-aș putea să deslușesc
 aceste stranii alfabete...

(*Lecția de citire*)

Chiar versul „***Stau singur și în gânduri, Doamne***” ne trimite la Dosoftei: „*Nevoit-am ș[i]-am slăbit din bietul suflet,/ Lăsând somnul și odihna, stând în cuget./ De mânăneală n-am putut grăi cuvinte./ Cugetat-am și de zăle de mainte,/ De pre veci*”... (Ps. 76, 9-13): o secvență poetică pe care am sesizat-o și cu alte ocazii și care se poate să-i fi reținut atenția și lui Nichita.

Chiar *gândurile* sunt litere ale unui *alfabet inițiativ*, care nu se lasă transcris pe hârtie, prins în cuvinte supuse timpului, pentru că *gândul/ contemplația* este, de fapt, un *trans-script*.

„O, de-aș putea să te citesc” pe Tine, Doamne, pentru Care „*stau singur și în gânduri*”, ca Psalmistul de odinioară,

în poetizarea Sfântului Dosoftei. „O, de-aș putea să deslușesc/ aceste stranii alfabete” cosmice, care disertează despre Tine, care poezesc despre Tine!

Peștii, păsările, pietrele, norii: toate formează *alfabetul/ literele* lui Dumnezeu. Și mai mult decât literele, *frazele/ comunicările* lui Dumnezeu către noi. „*Totul e scriere./ Totul este de citit*” în această lume. Totul este de citit și de înțeles, de interpretat cu înțelepciune, cu înțelepciune dumnezeiască:

„Ci întreabă pre cele cu patru picioare, de-ți vor spune, și pre pasările cerului, de-ți vor povesti. Grăește pământului [,] de-ți va spune ție[,] și-ți vor tâlcui ție [peștii mării]. Cine dar n'a cunoscut întru toate acestea, că mâna Domnului au făcut acestea?” (Iov, 12, 7-9, *Biblia 1914*)”.

„O, de-aș putea să te citesc” pe Tine, Doamne, din *Biblia lumii*, din cartea universului (exclamă poetul) – după cum citesc despre Tine și în *Biblie* – și să Te înțeleg cu mult mai mult decât pot cunoaște acum!

Într-un alt poem foarte frumos și plin de semnificații adânci, din vol. *Laus Ptolemaei*, poem intitulat *Cosmogonia, sau cântec de leagăn*, Nichita spune: „să-ți ningă înțelesuri fără de-nțeles/ ierburile, iederile, munții...”.

Adică: *înțelesuri* mai presus de *înțelesul banal*, care să fie „*înțelegeri*”, cunoașteri în adâncime ale lucrurilor, chiar dacă nu au *înțeles* rațional imediat, chiar dacă nu pot fi explicate logic pentru rațiunea omenească banală/ vulgară/ materialistă. Sunt acele *înțelegeri* „*abia-nțelese, pline de-nțelesuri*” (*Trecut-au anii*) din poezia lui Eminescu, ale cunoașterii prin har, *înțelegeri* tainice, lăuntrice, care trebuie să „*ningă*” peste ființa umană, să o umple de zăpada curăției. De altfel, în poemul acesta (*Cosmogonia...*) găsim un îndemn la priveghere:

Să nu adormi /.../
 Lasă cerul deschis /.../
 Să nu adormim, să veghem, să nu adormim /.../

O, veghe gravidă de lucrurile lumii,
 să nu te întuneci, să nu te stingi, nu te stinge
 acoperă-ți cu os, cu mușchi, cu piele
 a ta meninge.

Să nu te stingi, să nu lași alt eres
 să-ți dea o altă formă frunții,
 să-ți ningă înțelesuri fără de-nțeles
 ierburile, iederile, munții...

Veghea „*gravidă de lucrurile lumii*” presupune contemplarea lumii în adâncime, căutarea și cunoașterea adevărului, a Adevărului. Este privegherea care trebuie să aducă omului *învierea* deplină, în veșnicie, cu sufletul și cu trupul: „*acoperă-ți cu os, cu mușchi, cu piele/ a ta meninge*”.

De aceea trebuie „*să nu te stingi*”, să nu-ți stingi candela sufletului, să nu lași *eresul/ erezia/ ideologia falsă* „*să-ți dea o altă formă frunții*”, să-ți deformeze gândirea și simțirea, să-ți strice mintea și inima.

Să asculți ce-ți spune *cartea lumii/ protobiblia cosmică*, pentru că „*ierburile, iederile, munții*” îți spun adevărul și nu un *eres*, îți mărturisesc despre Dumnezeu, Care le-a creat, vorbindu-ți cu „*înțelesuri fără de-nțeles*” logic imediat, dar pe care le înțelege sufletul mai presus de cuvinte.

În poemul *Anatomia, fiziologia și spiritul*, din vol. *Epica magna*, „*Toată mărturia e de față*”, zice Nichita. „*E literă scrisă de jur împrejur /.../ Acolo, în locul de unde,/ deodată, se vede totul,/ când/ a vedea nici nu mai înseamnă/ a vedea*”. Înseamnă: a cunoaște.

Despre cunoașterea alfabetului cosmic și a sensului
vieții citim și în alt poem din acest volum:

S-a pus la îndoială piatra
ca vorbire.

Au zis de fluture că este
o respirație, –

de cartof, de porumb și de prună,
[au zis că este] strigăt de neîntind, –

La fel de[spre] porc, de capră și de lună,
[au zis că sunt] un fel de mestecând
[adică ceva de mâncare numai].

Ei n-au știut nici să citească
leul în alergare,
că literă preste și zeiască.

N-au descifrat câmpia mare,
marea cea mare,
viața prea singura
ce ni s-a dat...

(Clipa cea repede)

„Nu e păcat/ Ca să se lepede/ Clipa cea repede/ Ce ni s-a dat?”, zicea Eminescu, în ultima poezie pe care a apucat să o mai scrie, *Stelele-n cer*¹⁵⁵. Iar „clipa cea repede” este chiar „viața prea singura/ ce ni s-a dat” de la Dumnezeu.

¹⁵⁵ A se vedea: https://ro.wikisource.org/wiki/Stelele-n_cer.

Acest ultim poem eminescian are multe în comun cu *Luceafărul*¹⁵⁶, *Scrisoarea I*¹⁵⁷ și *Dintre sute de catarge*¹⁵⁸. Dacă nu se citește și nu se interpretează la un loc cu toată poezia lui Eminescu...e plin de *hieroglifice*, ca și poezia lui Nichita, de altfel.

Stelele, catargele, cetățile pustietății, cocorii pe drumuri de nori...sunt toate *hieroglificele* sau *literele de neînțeles* ale unei existențe care e „*vecinică trecere*”, în care omul trece ca *floarea crângului* și ca *norul* (metafore biblice) și visează la „*clipele/ Stării pe loc*” (temă goetheană, să-i zicem).

Pentru că, în această veșnică trecere, „*clipa ce ni s-a dat*” sau „*viața prea singura/ ce ni s-a dat*”, ni s-a dat de Dumnezeu cu un scop foarte bine precizat. Și acesta este de a contempla *literele lumii*, de a contempla lumea ca un *sens prea mare*.

Iar cei care eșuează în rostul lor, aceia „*n-au știut...să citească/ leul în alergare,/ că literă preeste și zeiască. // N-au descifrat câmpia mare,/ marea cea mare,/ viața prea singura/ ce ni s-a dat...*”.

N-au înțeles că această viață este „*singura ce ni s-a dat*”, că altă șansă la mântuire nu mai avem.

N-au cunoscut „*leul în alergare*”, care este simbol al lui Hristos înviind din morți, Cel care „*Ca un leu, Tu Doamne,/ Adormind cu trupul,/ Ca un pui de leu Te scoli,/ Cela ce-ai fost mort,/ Lepădând greimea bătrânețelor*” (strofa a 38-a din *Prohodul Domnului*)¹⁵⁹.

¹⁵⁶ A se vedea comentariul meu:

<https://www.teologiepentruazi.ro/tag/luceafarul/>.

¹⁵⁷ Idem: <http://www.teologiepentruazi.ro/tag/scrisoarea-i/>.

¹⁵⁸ A se vedea:

<https://www.teologiepentruazi.ro/2012/03/13/dintre-sute-de-catarge/>.

¹⁵⁹ A se vedea:

[https://ro.orthodoxwiki.org/Prohodul_Domnului_\(liturgică\)/Starea_întâi](https://ro.orthodoxwiki.org/Prohodul_Domnului_(liturgică)/Starea_întâi).

Iar versurile acestea reprezintă o explicare a profeției: „Pui de leu Iuda, din vlăstare fiul Meu Te-ai înălțat, culcându-Te ai adormit ca un leu și ca un pui de leu, cine-L va deștepta pre El” (Fac. 49, 9, *Biblia 1914*).

De aceea, Nichita spune că *Leul* e o „literă zeiască”, o literă care „preeste”/ *pre-este*, Care este mai înainte de a fi lumea.

Cei care nu cred în „*piatra ca vorbire*”, care nu cred că, dacă ei vor tăcea, vor vorbi pietrele, care cred că fluturele „*este o respirare*” (că grația poeziei este ceva futil, inutil), care cred că toate lucrurile de pe lume, de la cartof și porc până la lună sunt bune numai pentru a fi mâncate, că n-au niciun rost, decât acela de a intra în *neființă* („*strigăt de nefiind*”), aceia „*n-au știut nici să citească/ leul în alergare*”.

Adică pe Cel „ce trimite cuvântul Său pământului; degrab *aleargă* cuvântul Lui”. Pe Cel Care „bucura-Se-va, ca un uriaș *să alerge* cale, din marginea cerului ieșirea Lui. Și întâmpinarea Lui până la marginea cerului; și nu este cine să se ascundă de căldura Lui” (Ps. 147, 4 și Ps. 18, 6-7, *Biblia 1914*).

Aceia „*N-au descifrat câmpia mare,/ marea cea mare,/ viața prea singura/ ce ni s-a dat...*”.

În fine, poemul *Revelații* al lui Marin Sorescu se articulează pe această gândire *tradițională* în poezia românească. Și e impresionant pentru că atașamentul față de poezia, cultura și spiritualitatea românească tradiționale pare a se estompa în perioada postbelică, în care desființarea gândirii tradiționale a devenit *politică de stat* în România:

Dumnezeu nu vorbește cu nimeni,
Numai cu mine,
Din când în când.

Spune: „Pădure”,
 Și văd o mulțime de frunze,
 Totul înverzind în jur.

Spune: „Apă”,
 Și mi se arată apele
 Din toată lumea,
 Arând pământul cruciș
 Și curmeziș.

Spune: „Omule”,
 Și dintr-odată
 Mi se ia ceața de pe ochi,
 Și mă ridic drept în picioare
 Și sunt împăratul gândurilor mele.

Cred că asta se face
 Electric.
 Îmi iluminează electric
 Elementele, viața,
 Cheltuind pentru mine
 Atâta energie.

În mânăstirea mea dintr-un lemn,
 Ascult uimit predicile lui
 Dintr-un singur cuvânt.
 E ceva extraordinar!

Dumnezeu a creat toate numai cu cuvântul, aducându-le întru existență din nimic (cf. Fac. cap. 1)¹⁶⁰.

¹⁶⁰ A se vedea:

<https://www.teologiepentruazi.ro/2011/08/18/facerea-cap-1/>.

Când Dumnezeu rostește *un cuvânt*, rostirea lui se transformă în *act*, aducând în ființă realitatea pe care a denumit-o prin cuvânt.

Și Domnul face aceasta prin harul Său, pe care poetul îl concepe, metaforic, ca pe un fel de „curent electric”, care determină lucrurile să aibă viață în ele, după cum electricitatea face să funcționeze ceea ce merge pe bază de curent.

El simte harul cum „îmi luminează electric/ Elementele, viața”. Iar pe Dumnezeu Îl vede „cheltuind pentru mine/ Atâta energie”. Ceea ce e adevărat, nu în sensul că Dumnezeu *S-ar epuiza*, pentru că El este veșnic și atotputernic, ci pentru că face toate *din iubire* și nu forțat de ceva anume. Dumnezeu nu are nevoie de nimeni și de nimic și nu creează dintr-o necesitate, și tocmai de aceea omul se smerește privind atâta bogăție a creației Sale și atâta *risipă de frumusețe*.

Și atunci când omul conștientizează toate aceste lucruri, se simte și se vede „împăratul gândurilor mele” (expresie eminesciană), cunoscând că întreg pământul și universul văzut au fost create pentru el, atunci e uimit cum Dumnezeu „Îmi luminează electric/ Elementele, viața,/ Cheltuind pentru mine/ Atâta energie”.

Sorescu recapitulează, sintetizând, referatul genezei din capitolul 1 al cărții *Facerea*. Afirmând că „Dumnezeu nu vorbește cu nimeni,/ Numai cu mine,/ Din când în când”, reiterează o pretenție orgolioasă a poezilor moderni, aceea că, prin poezie, ei au un canal de comunicare deschis cu Dumnezeu, pe care oamenii obișnuiți nu îl pot accesa.

Dintr-o anumită perspectivă, acești poeți au dreptate, atunci când prin „oameni obișnuiți” înțelegem *oameni indiferenți* (nu neapărat necredincioși) la problema stabilirii unui dialog *direct* cu Dumnezeu, a intimității cu El.

Pretenția poetului e că Dumnezeu vorbește tainic cu el, cu cel care, prin îndeletnicirea sa, e un *inițiat* în taina cuvântului.

El, poetul, crede că Dumnezeu aduce toate într-o ființă numai *prin cuvânt*.

Chiar și numai printr-o umilă experiență umană, el știe totuși că acest cuvânt este un instrument *miraculos/minunat*.

Fiecare cuvânt e o predică a lui Dumnezeu către oameni. Și toate la un loc formează o singură *biserică a cuvântului*. De aceea, „În mănăstirea mea dintr-un lemn,/ Ascult uimit predicile lui/ Dintr-un singur cuvânt”.

Pădurile sunt predicile Lui. Apele sunt predicile Lui. Toate câte sunt în univers *susură* despre Dumnezeu (*șopotesc/ șoptesc*, cum zice Eminescu, cu un termen dosofteian).

Revărsarea a tot ce există din cuvântul lui Dumnezeu face ca toate să aibă o unitate indestructibilă, ca întreg universul să pară o Mănăstire „*dintr-un lemn*”, în care se aud *predici* diverse, în dialectul fiecărei făpturi în parte, dar care purced toate „*dintr-un singur cuvânt*”.

Biblioteca universului e foarte vastă, dar cărțile ei formează *un cuvânt unitar* în predicarea sa. (Așa după cum Sfinții Părinți sunt mulți, dar învățătura lor e unitară.)

Ceea ce „*e ceva extraordinar!*”.

Despre *Levantul*¹⁶¹

Nu îmi propusesem să scriu acum despre *Levantul*, ci mai târziu. Motivul pentru care vreau totuși să notez câteva lucruri acum este acela că am ajuns cu comentariul poeziei lui Nichita Stănescu la vol. *În dulcele stil clasic*, volum despre care Eugen Simion crede că anticipează postmodernismul, iar Corin Braga l-a considerat scris chiar în stil postmodern, asemenea *Levantului* lui Mircea Cărtărescu. Opinii care mie mi se par eronate.

Levantul s-a dorit a fi un fel de epopee „eroi-comico-satirică”, în stilul *Țiganiadei*, dar autorul nu poate invoca argumentul lui Ioan Budai-Deleanu, acelea că pentru o epopee adevărată nu a avut *instrumentele necesare*, limba română fiind necoaptă. Cel mult poate să spună, ca Budai-Deleanu, că i-a fost frică să nu-l trântască Pegas...

Mircea Cărtărescu a avut toate *instrumentele* (din punct de vedere lingvistic și poetic), dar s-a gândit mai mult la succes, la a servi ideologia postmodernă a *demitizării*, pentru a se afirma.

Cărtărescu nu a creat ritmuri sau viziuni poetice originale, ci, abordând diferite genuri poetice, a pastişat multe stiluri aparținând poezilor *consacrați*. Dar a pastişat cu scopul vădit de a *persifla* atitudinii lirice grave, ale marilor poeme ale literaturii române (de la Monastirea Argeşului la poezia lui Nichita Stănescu), caricaturizând ceea era în acelea sfânt, sublim, măreț, profund.

Parodia sa nu are în vedere un anumit gen sau subiect, precum *Don Quijote* a lui Cervantes. Deși cineva ar putea presupune că vizează romanele siropoase ale secolului al XIX-lea, precum cele ale lui Bolintineanu (la care trimite și

¹⁶¹ Am publicat acest articol mai întâi aici:

<http://www.teologiepentruazi.ro/2016/12/10/despre-levantul/>.

numele eroului *Manoil*), intriga și „mașinațiunile” romantice, așa cum Cervantes satiriza odinioară romanele cavalierești.

Dar, pentru un autor de la sfârșitul secolului al XX-lea, epoca romantică nu avea de ce să reprezinte un *motiv de satiră*. Trecuse un secol de la apusul ei. Firul epic nu este însă decât un pretext pentru o desfășurare de...„forțe poetice” ale autorului.

Trimiterea la *Epigonii*, din motto, e de-a dreptul ofensatoare pentru întreaga istorie a poeziei românești, pe care o are în vedere, pentru că lasă să se înțeleagă că toți marii poeți ai României sunt niște *bieți epigoni* față de el, Cărtărescu.

O țintă predilectă a *Levantului* este Eminescu. De la început și până la sfârșit. Sunt pastişate atât ritmurile binecunoscute și melosul eminescian, formele poeziei, dar este caricaturizat (uneori în mod grotesc) și conținutul, filosofia și concepțiile eminesciene (*Scrisorile*, *Luceafărul*, *Glossa* etc). După cum sunt persiflate și viziunile poetice grandioase ale lui Eminescu sau care au fost evidențiate de exegeză, mai ales cele celeste/ stelare. Iar autorul nu manifestă semne de empatie, și cu atât mai puțin de congenialitate.

Să dăm câteva exemple. Dar mai întâi să facem precizarea că autorul nu realizează decât foarte rar o pastişă *pură*, care să vizeze, adică, exclusiv un autor. Iar săgețile la adresa lui Eminescu sunt foarte dese și *complexe*.

Așadar:

Iată sara se-ndesește și acopere Elada
Iată stele-n mii de colțuri, galbene ca limonada
Cum își varsă cupa-n marea de mercuriu și de vis.
Semilune moi de aur scaldă valuri de lapis.
Luna ca un corn de tablă a plecat de pe moscheee
Și pe valuri se lățește ca o pleoapă pe cornee,

Ca o geană de cadână pe-un obraz de isihast.
 Semiluna lunii crapă-n cioburi reci pe golful vast.
 Iese dulful de culege praf de aur de pe boltă,
 Pe catarturi de barcaze grunji de aur de desvoltă
 Și-ale pânzelor burdufuri s-umplu-n cer de icosari.
 Marea lină e ca sticla, ceru-i de mărgăritari.
 Mai ca ziua luminează negura de praf de stele,
 Dă din ghimpe scorpionul, cloșca face temenele,
 Ursele lucesc ca petre fără preț într-un sipet,
 Gemenii se pleacă tainic peste-al sferei parapet.
 Insuli doar cât vezi cu ochii. Sgomot face numai luna
 Lunecând pe roți dințate ca Fecioara în coluna
 D-orologiu pre când iese în fereastră cu un prunc.
 Stele-n val și valu-n stele deopotrivă se arunc¹⁶².

Sunt pastișați aici, cu precădere, Bolintineanu, Căte-mir și Eminescu. Imaginile poetice grandioase din poezia lor sunt recompuse într-un registru minor, comic, persiflant. În versurile lui Cărtărescu, imaginile sublime, având semnificații profunde, din poemele celor amintiți, sunt devalorizate, „*lucesc ca petre fără preț într-un sipet*”. Din nestemate poetice, prin procedee alchimice postmoderne, autorul face sticlă colorată.

Rafinamentul prozodic și imitația abilă vor să țină loc de truda poetică pusă în slujba unei gândiri grele, care se adâncește la nesfârșit. Semnificațiile abisale ale viziunilor poetice din poemele parodiate se pierd cu desăvârșire și tot ce rămâne e un sclipici poetic de fațadă, „*praf de aur...praf de stele*” pe „*un corn de tablă*”. Praf în ochi.

„*Sgomot face numai luna/ Lunecând pe roți dințate ca Fecioara în coluna/ D-orologiu*”: e pastișată metamorfoza metaforică din *Scrisoarea III*, când sultanul „*Vede cum din ceruri luna lunecă și se coboară/ Și s-apropie de dânsul*”

¹⁶² Mircea Cărtărescu, *Levantul*, Ed. Humanitas, București, 2014, p. 13.

preschimbată în fecioară". Dar parodia țintește și celebrele versuri ale lui Blaga: „*Atâta liniște-i în jur de-mi pare că aud/cum se izbesc de geamuri razele de lună*" (*Liniște*).

Metamorfoza simbolică din poemul lui Eminescu e concretizată într-un mecanism de orologiu. Ceea ce reprezintă, de fapt, un procedeu predilect în *Levantul*. Tot ce e sugestie și simbol cu multe trepte de adâncime la Eminescu și la toți marii poeți ai României se transformă la Cărtărescu într-o caricatură mecanică, dezvăluind, de fapt, structura profund materialistă a poetului, căruia școala și didactica neadecvată de tip comunist se pare că i-au provocat aversiune numai față de insistența pe anumite materii poetice, să-i zicem, nu și față de ateismul și materialismul științific, pe care și le-a însușit în profunzime.

Să mergem mai departe. O temă ironizată adesea în paginile *Levantului* este cea a *deșertăciunilor*, a vieții ca vis și a netrebnicieii lucrurilor lumești. Este, desigur, tema predilectă în opera lui Eminescu. Ce n-a intuit Cărtărescu e seninătatea și detașarea (deprinse din paginile vechi parcurse, de învățătură isihastă) cu care Eminescu vedea și vorbea despre tulburarea lumii. Iată și un prim exemplu de parodiare a acestei teme:

Știu că e zădărnice tot ce-n lume amușină,
Că sunt una Lionardă, Tassu, Șecspir și Mușină
Și sunt una cu milogul de la uși de mănăstiri;
Deșertarea deșertărei și-amăgiri de amăgiri. /.../
Munți de sticlă, regi de sfoară, vieți de vânt, mări de
sclipit.

Chiar de-ar fi adevărate, nu sunt vecinice acește:
Mii de ani de-ar ține-o floare, de apoi de veștejește
E de parcă niciodată n-ar fi fost, e vis de vis.
Dragostea e nostalghie și puterea e plictis.
Dar să spun c-ar fi eterne toate: și așa mi-i sete,
Universul nostru punct e între puncturi cete-cete

Ce se-adună și formează alte lumi, mai mari, de flămă
 Ce văzute de departe sunt cristaluri și aramă,
 Scoici, ștergare, pruni sau nourî, și nicicum n-ar fi mirare
 De-ar fi universul nostru un atom dintr-o căldare
 Unde crește-un leandru, poate un atom dintr-un gândac
 Ce aleargă într-o lume ce-i atom într-un arac.
 Deci, la ce să scriu când scria și așa deșartă-mi este,
 Când s-au scris cândva de Amlet și s-au scris și de Oreste
 Și nicicând eu pre aceștia n-oi putea a egala?
 Michelangel avea marmuri, eu calupuri de halva.
 Dar când nu am nicio carte și s-ascult cântări nu-mi vine
 Mă cufund ca într-o mare de visări dulci și senine¹⁶³...

Săgețile ironiei lovesc în câteva poeme esențiale pentru înțelegerea perspectivei eminesciene asupra lumii și a îndeletnicirii literare: *Scrisoarea I*, *Scrisoarea II*, *Icoană și privaz* și *Memento mori*.

Unii ar putea replica afirmând că, măcar, Cărtărescu a identificat corect o temă fundamentală a liricii lui Eminescu. E foarte interesant însă că autorul *Levantului* a identificat-o pentru a o parodia, dar exegeza literară...nu a identificat-o, cel puțin nu pentru a o pune în lumină și a o explica așa cum trebuie. Mai degrabă se poate spune că a trecut-o cu vederea. Cărtărescu însuși, în *Visul chimeric*, a preferat să ofere tot felul de interpretări psihanaliste, freudiste și jungiene, pentru *visul* eminescian. Așa încât se poate spune că ceea ce *e bine de ocultat* în critica literară, este, în schimb, *bine de parodiat* într-un poem care încearcă să ne învețe să gândim postmodern.

Nu regăsim, la Cărtărescu, filosofia lui Eminescu, ci o răstălmăcire grotescă a ei:

O grămadă dă burlanuri care iese dâintr-o oală

¹⁶³ Idem, p. 35-36.

Unde ferbe-o spumă neagră, *înstelată cerebrală*
 Și fum iese de pe coșuri – se închiagă fumu-n sfere
 Ce roiesc domol în aer, pâlpâinde, efemere,
 Căci planete sunt fiecare, cu popoare și cu regi,
 Floră, faună întreagă, legi pe care nu-nțelegi,
 Cu istorii sângeroase, cu invenții, cu mari genii,
 Cu stăpâni și sclavi, cu boale, cu cristaluri, cu milenii.
 Toate, toate au speranța că vor dăinui în veci:
 Pân-la urmă toate crapă ca bășicile cei seci,
 Căci minciuna, silnicia, neghiobia pân-la urmă
 Preste tot vârâte-n peptul Adevărului, îl scurmă¹⁶⁴.

Obsesia mașinăriei e ubicuă în *Levantul*. Ceva mai încolo, tot în ritm eminescian – în mod fraudulos folosit, pentru că filosofia este pusă pe seama lui Eminescu, fără ca să-i aparțină –, ne va dezvălui autorul credința sa că istoria și oamenii sunt cugetați din veci de un *mecanism*, nu de Dumnezeu, așa cum era în poezia lui Eminescu:

Mehanismul cel poetic ce-i dă pârgii și imagini
 Are-n cellalt cap o peană ce-nnegrește zeci de pagini
 Care crezi că tu le cugeți, dă rădăcină ele-s cugetate
 Dănaie de potopuri, dă fosili, să coacervate,
 Dănaie să răsară soarele, să dea vecia
 Mugurii cari sunt aștrii, floarea ce e galaxia.
 Înșirați suntem pre ața globului de cuarț ce zace
 În acestui mehanismu orbitoarele capace
 Și-l hrănește cu misterul lumilor dănaie lumi dănaie lumi...¹⁶⁵.

Lumea, universul, e *mecanică pură*...dar este astfel pentru Cărtărescu – căci sistemul *mecanicist* era cel față de care Eminescu avea cea mai mare oroare –, care își transfor-

¹⁶⁴ Idem, p. 74.

¹⁶⁵ Idem, p. 115.

mă *filosofia* sa necreștină și anti-eminesciană în *parodie* anti-eminesciană și împotriva tradiției poetice românești. Sau unește cele două coordonate ale gândirii sale într-un singur act poetic. Act care conservă rafinamentul prozodic tradițional, dar îl îndreaptă *împotriva* tradiției înseși.

Aceasta este, de altfel, o strategie tipic postmodernistă, folosită pe scară largă nu numai în literatură, de către cei care pun nimicul în învelișuri rafinate sau pun *chiciul* lângă ceea ce are valoare, ca să pară că și el sclipește.

Un alt pasaj parodiază natura paradisiacă din *Călin* (*file din poveste*) și din alte poeme eminesciene:

...Iar la urmă e Manoli cufundat adânc în vis,
 Floare-albastră căutând-o ca și blândul Novalis.
 Ei pe calea-ntortocheată se afundă, prin băltoace,
 Sub tavanele ce-n lacrimi pururi vraja și-o desface,
 Ei coprinși sunt ca de-un farmec, ca niște copii ei cată
 Cum se-nfoaie flori de mină pe cărarea-ntortocheată.
 Vecinice, crescând în beznă, pentru niciun ochiu, ele
 Licăresc acum la faclă în cristaluri și dantele
 Doar o clipă,-apoi s-afundă iar în întuneric greu.
 Pentru cine e coloarea fragedului minereu?
 Pentru cine turmalina, malachitul și cleștarul
 Desfac ace străvezie, aurii ca chihlimbarul
 Ori patrate, exagoane, prisme lucii, poliedre
 Fulgeră, clivează tainic, întregesc icoaedre?
 Poate niciodată nime nu ar fi trecut pân grotă.
 Ș-atunci ce rost au, ivite din pereți de teracotă,
 Minunatele petale? Oame, cugetă la ele:
 Tu la fel lucești o clipă pre subt pulberea de stele
 Ca apoi, întors în beznă, să te-afunzi în vecinicii.
 Sufletele noastre-s triste flori de mină, fumurii,
 Pentru nimenea aprinse, pentru nimeni stinse iar,
 Risipind atâta trudă și splendoare în zădar¹⁶⁶.

¹⁶⁶ Idem, p. 104.

E o filosofie nihilistă și atee care nu îi e caracteristică lui Eminescu. Filosofia zădărniceii, la Eminescu, este cea a *Bibliei* (*Psaltirea*, *Iov*, *Ecclisiastisul* etc.), cea a lui Dosoftei și Miron Costin, de la care a luat Eminescu și vocativul arhaic „oame”, în *Memento mori*, pe care îl folosește și Cărtărescu aici și în alte contexte din *Levantul*.

În loc de pădure, în loc de natura eminesciană, e minereu și întunericul peșterii platoniciene. De altfel, la platonism face adesea trimitere critica literară, în interpretarea lui Eminescu, mai ales Ioana Em. Petrescu, iar Cărtărescu se păstrează în această linie.

Frumusețea universului nu are sens în grota lui Platon, în care singura „lumină” e a florilor de mină, împietrite, fără viață. În loc de frumusețe edenică, paradisiacă, la Cărtărescu e o frumusețe rece, pietrificată, geometrizarată, subpământeană. Ea reflectă, de fapt, o gândire rece, „pragmatică”, raționalistă, calculată, care îl caracterizează pe autorul *Levantului* și nicidecum pe Eminescu.

Dacă mai sus a spus că „*Sufletele noastre-s triste flori de mină, fumurii,/ Pentru nimenea aprinse, pentru nimeni stinse iar*”, în altă parte sufletul „*se zbate strâns în fașă,/ Paralitic doar privire, doar dorinți, numai terori;/ Are-un singur ochiu-n frunte, și aripe-n subțiori*”¹⁶⁷.

Totul e materie și pare că lăuntru spiritual al poetului de geniu, poate fi scrutat printr-un fel de radiografie care ivește, ironic, măruntaie de smarald și oase de mărgăritar: „*Carnea i se face steclă, își putea privi rărunchii/ Scânteioși ca vii smaralduri, oasele ca și mărgeanul,/ Cum vezi plopilor-n faptul serii vântul când dăschide geamul*”¹⁶⁸. Ca și cum pretenția geniului poetic ar fi fost vreodată aceea că el e făcut din alte materiale, prețioase, în comparație cu ceilalți oameni.

După care e parodiat zborul cosmic al Luceafărului:

¹⁶⁷ Idem, p. 112.

¹⁶⁸ Idem, p. 109.

...Dar, iată, oasele încep a crește,
 Pe scheletul mâinii aripi dă cleștar înmugurește
 Pân-acoperă humerus, radius și cubitus,
 Și dâן grotă ca dâן pântec își croiește drum în sus
 Aripat gigant ce arde galben foc zvârlind sub stele.
 Încrustat în stânca frunței arde-un glob cu ape grele,
 Universul ca o haină îi plesnește-n cusături
 Și se taie-n putrezi lațe atârând de-nchieturi...
 Galaxii să dau în lături zob făcute dă aripe,
 Pere limitele lumii îndărăt în două clipe,
 Loc și vreme bălmăjite-s ca în gure de copii,
 Neființă și ființă-s râncede glosolalii
 Bălăcite, luate-n peptul notătorului pân sine.
 Să-mpăcau bune și rele, întunerec și lumine
 Și totuna e mic, mare, nesfârșit și mărginit...
 Genia și mai dăparte aripa și-a desdoit.
 El sbura dodat în toate părțile, și în afară
 Și înăuntru, pân-ce totul fu împlut d-a sa povară,
 Dă lumina-ntunecată a aripelor enorme¹⁶⁹...

E o parodie cinică, care își bate joc fățiș de metafora eminesciană a zborului hyperionic și de tot paradoxul trăirilor spirituale pe care autorul *Levantului* nu le-a experiat și nu poate să le înțeleagă.

Întâlnim ideologia cărtărescian-postmodernă pusă și în forma poetică a *Glossei* eminesciene¹⁷⁰, mesajul evident fiind acela că filosofia postmodernă trebuie să o înlocuie pe cea romantic-modernă. *Glossa* lui Cărtărescu este o artă poetică proprie și, implicit, o afirmație de sine, „geniul” care trebuie să ia locul celui *învechit*. Din nou, Cărtărescu implică termeni și teorii filosofice pentru a impune ideea că are o filosofie *comparabilă* cu cea eminesciană, ba chiar

¹⁶⁹ Idem, p. 109-110.

¹⁷⁰ A se vedea idem, p. 176-179.

superioară, întrucât este *filosofia lumii de azi* (oricând cea mai bună) – ca spre exemplu: „*Fantezia este zeul/ Asimptotic ce-a gândit/ Leul ce înghite leul/ Ce pe leu l-a înghițit*”.

Dar „*nici fantezia/ Nu mai este decât praf./ N-ai pricepe măreția/ Scrisei, de ai fi seraf./ Hipertext și hiperlume/ Ce nuncape-n minți de ghips,/ El doar s-a salvat din spume,/ Din iluzie, eclips*”. Adică: n-are sens să cauți înțelesuri mai înalte în poezie, scriitorul doar se salvează, prin scris, din „spume” (din valurile vieții), din *iluzie* și din *eclips*, adică de la dispariția definitivă, de la moartea eternă.

Numai că această credință e doar parțial postmodernă (partea care susține că nu trebuie să cauți semnificații adânci în poezie), ea însumând și pretenția vană a *sustragerii* de la mizeria vieții și a „înveșnicirii” prin artă, pe care o enunța odinioară și Dante în *Comedia* sa, dar pe care Eminescu o desființează în *Scrisoarea I*. E pretenția tuturor (nu puțini) celor care speră la „înnemurire” în memoria posterității, *iluzionându-se* că „*al meu nume o să-l poarte/ Secolii din gură-n gură și l-or duce mai departe*”.

În această problemă, Nichita Stănescu era mult mai lucid (mai aproape de Eminescu), afirmând că „ultimele cărți de căpătâi depășesc cu puțin Renașterea, iar cele ale secolelor XVIII, XIX, XX, mă gândesc la capodopere, n-au trecut încă prin proba focului unui timp istoric confirmativ. [...] Opera shakespeariană și opera goetheană, din punctul de vedere al poeziei, nu sunt încă niște cărți de căpătâi certe”¹⁷¹.

Însă, în cântul al șaptelea din *Levantul*, alături de Eminescu este luată în balon întreaga poezie romantică europeană („*Manoil privea prin coaja străvezie-un peisagiu/ Ce coprinde într-olaltă fandacsie și miragiu,/ Unde norii au schelete, turllele au rochi de bal,/ Lunele au gene-albastre,*

¹⁷¹ *Antimetafizica. Nichita Stănescu însoțit de Aurelian Titu Dumitrescu*, ediția a II-a, prefată de Alexandru Paleologu, postfață de Dan-Silviu Boerescu, Ed. Allfa, București, 1998, p. 106.

încurcate, ca-n Nerval,/ Ale frunzelor aripe-s vene, ochii lor vitralii-s/ Șoldul apelor domoale volutuos e ca-n Novalis,/ Însuși ceriul e un pântec, soarele-i un ombilic,/ Subt pământul ca de sticlă sunt petale, ca în Tieck..."¹⁷²), dar și Arghezi, Barbu, Blaga și Nichita Stănescu.

Însă de ce Cărtărescu nu și-a pus în versuri mentalitatea fără să-i parodieze pe alții? Pentru că e în mod evident materialistă și nihilistă și pentru că n-a avut curajul să o afirme răspicat. A preferat lovitura sub centură a parodiei, pentru a-l demola pe Eminescu și poezia modernă și pentru a se institui pe sine în loc. Ceea ce mie îmi displace profund, pentru că aș fi vrut să spună deschis ceea ce crede și ceea ce vrea.

Totodată, nu înțeleg de ce un poet/ scriitor din epoca postmodernă e atât de obsedat de Eminescu și de tradiția literară anterioară și simte o imperioasă nevoie „avangardistă” să dărâme, în loc să-și vadă de creația sa și să lase posterității opțiunea cu privire la locul pe care îl va ocupa în literatură. De ce ține morțiș să *impună* punctul său de vedere, fapt pe care îl dovedește inclusiv efortul considerabil de a compune *Levantul* (și pe care niciun avangardist nu și l-ar fi asumat vreodată).

Levantul este o parodie pură, fără prea multe inflexiuni emotive, scrisă rece, calculat. Cineva opina, recent, că autorul este „cel mai prestigios dintre poeții cotidianului, ce au meritul de a fi readus poezia cu picioarele pe pământ, eliberând-o din chingile lirismului metafizic și ale abstracționismului (s. n.)”, de „detestata poezie metafizică”¹⁷³. Și că „are nostalgia literaturii, căreia, pe de altă parte îi demonstrează necruțător (dar nu cu maliție) toate piesele și îi

¹⁷² Mircea Cărtărescu, *Levantul*, op. cit., p. 112.

¹⁷³ Cf.

<https://octaviansoviany.wordpress.com/2016/09/28/mircea-cartarescu-3/>.

denunță toate convențiile (s. n.)”¹⁷⁴. Însă cel care pretinde să fie *demontator de convenții* este el însuși *întruparea unor convenții*. Nu există poezie sau literatură fără convenții. Nu o spun eu, o afirma răspicat Mircea Scarlat.

Înțeleg că postmodernii *detestă metafizica* și cu atât mai mult *metafizica în poezie*. Însă ceea ce o epocă detestă, altă epocă poate să adore, după ce „detestarea” se învechește sau oamenii se plictisesc să mai deteste. E un fenomen obișnuit. De altfel, ideologia literară postmodernă pe care o ilustrează Cărtărescu în *Levantul* reprezintă tot ceea ce *renegase* teoria modernă a poeziei, începând cu simbolismul.

În *Levantul* sunt vizate „textele și cărțile vechi, pe care poetul le ia în derâdere, dar le și foiletează cu voluptate de buchunist”¹⁷⁵. Un buchunist masochist...

Avem o istorie paradoxală: la începutul secolului al XX-lea mulți susțineau că literatura română abia începe, și iată că, spre sfârșitul secolului, alții se ocupă cu a nega tot ce s-a construit, chiar și într-un timp atât de scurt, ca și cum ar fi existat *veacuri de practică poetică* generatoare de *adevărat epigonism* ce merită parodiat.

Autorul ar fi putut, totuși, cred eu, să creeze o operă *valabilă* pentru epoca postmodernă și fără să apese până la refuz pedala *desfigurării* tradiției poetice. Căci impresia generală este că el a căutat să minimalizeze, prin parodiere, tot trecutul poetic românesc.

Ceea ce era de înțeles pentru Budai-Deleanu (care viza *poezia de frunză-verde*) nu este și pentru el, condițiile fiind radical diferite. Decât din prisma ideologiei postmoderniste, care favorizează ludicul și parodia, dar nu și...prezența geniilor/ a valorilor ieșite din comun. Iar autorul *Levantului* și-a ales să reprezinte ideologia postmodernă și nu ar trebui să se aștepte să i se recunoască „geniul”, acesta fiind un

¹⁷⁴ Ibidem.

¹⁷⁵ Ibidem.

concept prin excelență *romantic* și *modern*. Însă critica elogioasă sfidează logica și *Levantul* apare drept „o carte unică...în care genul *minor* al parodiei se vrea ridicat la dimensiunile *artei majore*”¹⁷⁶.

De altfel, dacă *pastișa* și *parodia* sunt modalități de a dovedi că un poet precum Eminescu (spre exemplu) e „depășit” sau „vetust”, nu înțeleg de ce s-a mai chinuit Cărtărescu să-și conceapă opera poetică. Căci, cu această „rețetă”, oricine poate fi demolat cu foarte multă ușurință, mai devreme sau mai târziu. Inclusiv el, deși are intenții vândite (nu numai prin *Levantul*, dar și prin atitudinea editorială din ultima vreme) de *a se monumentaliza* în literatura română. Fiindcă și Cărtărescu poate suferi, eventual, un proces asemănător de „clasicizare” până la a deveni un poet (sau prozator) „insuportabil” pentru elevi și studenți, cărora nu le place să *li se bage pe gât*, cu insistență, anumiți autori – așa cum susțin detractorii de azi ai lui Eminescu, spre a-și atrage publicul tânăr de partea lor...

Succesul e un lucru atât de labil...iar Cărtărescu, nefiind „un metafizic”, este totuși departe de a fi un autor *facil* și încă și mai departe de a fi *pe gustul* generațiilor tinere, în ciuda editării și a publicității copioase.

Fugind după doi iepuri – să fie și *geniu*, și *demitizator al genialității* – s-ar putea să nu prindă până la urmă niciunul...

Însă, de la Cantemir și Eminescu și până la Nichita Stănescu, *intertextualizarea* a fost un mod de *potențare a* valorilor expresive și a viziunilor poetice originale și excepționale din tradiția poetică, fără pic de intenție ironică.

În cazul de față, primează *deriziunea*. *Pastișa* cărtăresciană nu intenționează decât *degradarea* unor poeme/ imagini/ viziuni poetice sublime sau intrate în conștiința colectivă până la *chici* sau până la nivel de anecdotă,

¹⁷⁶ Ibidem.

introducerea lor în contexte banale, vulgare, între grotesc și blasfemie.

Folosirea intertextualizării nu-i face postmoderni, în sensul *demitizării* valorilor literare anterioare, pe Cantemir, Eminescu, Nichita Stănescu, Marin Sorescu sau pe alții.

Și eu am observat la poeții moderni postbelici o anumită apropiere de prozaism, care îi face să pară sau să fie într-un anumit sens „precursori” ai postmodernilor, dar spiritul în care aceștia folosesc intertextul sau ironia este totuși *foarte departe* de intențiile *parodiei* practicate de Cărtărescu în *Levantul*.

Nici măcar *Țiganiada* nu poate constitui un „precedent” real – deși poate părea astfel –, întrucât epopeea lui Budai-Deleanu avea până la urmă un scop moral, de corectare a moravurilor prin satiră. În mod deosebit, a năravului rău al românilor de a se certa și de a rămâne dezbinați. Așazisa „satiră iluministă” din *Țiganiada* e o iluzie critică, iar pastișele nu au rol devalorizant¹⁷⁷.

Mircea Cărtărescu e un foarte bun cunoscător al tradiției poetice românești și un excelent versificator, care își demonstrează virtuozitatea în această carte (aceasta era și intenția, una dintre ele). Ceea ce nu-l ridică însă cu mult peste calitatea de „orfevru” a unui Macedonski sau Coșbuc.

O capacitate absolut uluitoare de a versifica și de a compune poezii cu formă fixă, cât și de a pastșa, a avut și Nichita Stănescu. Și tocmai aici e diferența! Pentru că Nichita nu și-a dezvoltat niciodată această latură sau nu a transformat-o în operă literară publicabilă, pentru că nu a considerat-o *productivă* de *adevărată poezie*. Și nici eu nu o consider. Nichita ar fi putut să compună epopei întregi sau să scrie zeci (poate chiar sute) de volume de poezie, dacă și-

¹⁷⁷ A se vedea cartea mea: *Țiganiada: tradiție și inovație*, Teologie pentru azi, București, 2012, cf.

<http://www.teologiepentruazi.ro/2012/07/19/tiganiada-traditie-si-inovatie/>.

ar fi îngăduit să se dezvolte plenar în acest sens. Fără îndoială, ar fi fost un poet *foarte prolific*, care ar fi trăit mult, ar fi fost încă și mai mult lăudat de critică și ar fi intrat în istoria literaturii noastre ca *mare poet*, dar nu ar mai fi fost niciodată *geniul poetic* pe care îl știm.

În ciuda faptului că Mircea Cărtărescu nu e lipsit nici de talent și nici de sensibilitate poetică, *Levantul* are un caracter artificial-demonstrativ. Bate la ochi faptul că „epopeea” sa e scrisă *tezist*, ca să fie în trend/ „sincronistă”, în acord cu tezele postmoderne.

Este evidentă, de asemenea, în *Levantul*, parodiarea cu insistență a lucrurilor sfinte. Pe mine m-au dezgustat batjocurile și blasfemiile sale, care sunt grețose. Mă opresc la câteva exemple, pentru cei care n-au citit *Levantul*:

Trei călugări ce plecase de la Atos cu rușine
Fiindcă altul îi pârâse că crește în curți găine
(Ci să știe că la Munte Aghios să primești
Parte femeiască este groaznic să păcătuiești,
Chiar și parte femeiască de jiganie ori vită
Căci muiera e Satana ce te duce în ispită).
Oropsiți, bătuți cu petre, dați afară de pân slujbe,
În ostrov se apucase, cu nivele, șpacluri, drujbe
Ticăit să dulgherească mitoc trainic de stejar.
Să numea săhaștii Mámon, Behemot și Valafar.
Da-ntr-o noapte, cornul lunii ieșind lin și lung din mare,
Drept pe raza-i, preste ape, se ivește arătare:
O muire-n văluri large pășind leneș pe cleștar
Cu o mână de domniță-ntinsă în agheasmatar¹⁷⁸.

/.../

Vai, nu-i feara, Ibrahim e, dar deși e turc și el
Acum crede în Fecioara ce născu dân porumbel. /.../

¹⁷⁸ Mircea Cărtărescu, *Levantul*, op. cit., p. 20.

Doamne al pustiilor
 Ce-ți iese ciorchine
 Cu cârceii viilor
 Dâן trup dă la tine,

Dă-mi în pept o inemă
 Și în pumn o bardă
 Și de vrednic ține-mă
 În tămâi și nardă!¹⁷⁹

/.../

Cură electricitatea ca la Cana Galileii
 Vinul cel făcut dâן apă chioară¹⁸⁰...

/.../

Iar subt boltă un fantastic mehanism: e Poesia.
 Sunt pistoane lucitoare dă oțel, e și Maria
 Ce își poartă pruncu-n mânuri, dar Iisus copilul are
 Țeasta rasă și-mpărțită în patrături de coloare
 Și dâן pelea țestii-i iese electrozi; e și un flutur
 Ce cu trompa suge-amanții cocârjați în așternuturi;
 Între axele cu came, pârghii, biele și șurube
 Doarme un bărbat cu sânuri, coperit dă plăgi și bube,
 Ci dâן fiecare rană ese-un astru ce scânteie...
 Lângă un cazan cu aburi robotește o femeie
 De pământ, dar îmbrăcată numa-n purpură și gold
 Ce-i răsare o cartelă perforată dă dâן șold
 Iar o prizmă colorată între ochi reflectă sala.
 Cea femeie la mașina de cusut mișca pedala
 Până fluturul dâן aripi da, și-l mângâia Maria

¹⁷⁹ Idem, p. 69-71.

¹⁸⁰ Idem, p. 80.

Pă însinguratul, blândul, torturatul prunc Messia¹⁸¹.

/.../

Împregiurul lui pirații tot să cațără pă funii,
Lustruiește țevi dă flinte, numără în sbor lăstunii
Și socoate icusarii ce dâן punge îi produc
Ori icoane pupă lănced și lui sfântul Nepomuk
Își destăinuie păcatul: că o dată au mințit. /.../

Când veți înălța privirea cătră stele, când vun gând
Va ivi în țeasta voastră, ce-i cu botul în pământ
Precum oaia totdeauna, când vă va veni de sus
Luminarea că și vouă v-a jertfit cândva Iisus?¹⁸².

Etc, etc, etc. Și aceasta, în anul când de-abia ieșisem din comunism, iar atitudinea sa *denigratoare* la adresa credinței creștine e cam greu de explicat pentru România anului 1990. Hulele/ blasfemiile abundă în *Levantul*, fiind construite *cu migală* de autor. Totuși, în decembrie '89, revoluționarii care stătuseră în fața tancurilor au simțit, când au văzut că se apropie libertatea, să stea în genunchi și să rostească *Tatăl nostru*. Și au strigat: „Cu noi este Dumnezeu”, „Vom muri și vom fi liberi!” și „Noi suntem români, voi sunteți păgâni!”, la adresa autorităților comuniste atee. Pentru că dreptul la a-și manifesta credința le fusese reprimat atâtea decenii.

Mă gândesc cum a ajuns Cărtărescu la asemenea blasfemii, trăind în aceeași Românie, mai ales că „epopeea” sa, publicată în 1990, trebuie să fi fost scrisă în anii anteriori, în anii în care s-au demolat atâtea Biserici (în București mai

¹⁸¹ Idem, p. 115.

¹⁸² Idem, p. 130-131.

ales). Să înțelegem că dorința de „sincronizare” ignoră orice realitate?

În altă ordine de idei, critica *estetizantă* a secolului al XX-lea a subliniat *cu prisosință* faptul că poezia religioasă, precum și cea istorică sau patriotică nu sunt „de valoare”, pentru motivul că nu posedă *adâncimi de semnificație*, ci reprezintă, în esență, simple exerciții de versificație, pe teme și motive date. (Acestea au fost totdeauna *steagurile teoretice* ale unora ca Manolescu, Negrici, etc, etc – ca să vin mai aproape de epoca noastră și de profesorii care mi-au predat la facultate.) În felul acesta, le-au exclus din istoriile literare și din cărțile de critică sau le-au acordat un loc nesemnificativ, periferic, uneori figurând chiar la *exemple negative*. De asemenea, în virtutea dezideratelor moderniste ale poeziei, erau eliminate biograficul, anecdota, narativul, accidentalul, vulgarul cotidian etc.

Iată că acum, la începutul secolului al XXI-lea, ne pomenim cu o situație paradoxală. Pentru că *aceeași critică* respinge acum poezia metafizică, filosofic-religioasă, mediativă, gravă, poezia abisurilor de semnificație, postulând autoritatea creației poetice inteligibile, autoreferențiale, care cultivă accidentalul sau obscurul/ vulgarul cotidian. Spre exemplu, privind *cu un ochi de estet* spre poezie, Emil Brumaru nu se ridică prin nimic deasupra lui Vlahuță sau a lui Coșbuc. Și nu poți să nu te întrebi de ce, urmărind același criteriu, criticii care nu l-au suferit (sau nu l-ar suferi) nicio dată pe Vlahuță sau pe Coșbuc, îl apreciază totuși pe Brumaru.

Poezia postmodernă *exaltă*, așa cum spuneam, tot ceea ce *renegase* estetica poetică modernă, începând cu simbolismul. Și vedem, în consecință, critica noastră literară, patinând printre ideologii și curente și făcând piruete spectaculoase.

Dar să închidem paranteza și să ne întoarcem la *Levantul*. „Epopeea” e o *imitație* care vrea să dovedească

faptul că imitatorul merită să-i surclaseze pe cei pastişați. Atitudinea autorului, atunci când a compus-o, a fost una de frondă, revendicativă, cu intenții demolatoare.

E posibil ca, între timp, autorul să-și fi dat seama că tradiția poetică românească nu e formată dintr-o sumă de proști pe care poți să îi parodiezi cu ușurință, pe care, de fapt, dacă i-ai pastişat, înseamnă că i-ai și întrecut. O sumă de proști dintr-o țară izolată istoric, cel mai adesea, și care are nevoie de „minți luminate” și „demitizatoare” – precum Cărtărescu, Patapievici, Manolescu, Boia etc. – care să o scoată „la liman”. Că, în fapt, acești poeți mari ai literaturii române și-au cunoscut fiecare foarte bine tradiția lirică, au înțeles-o și au iubit-o și și-au construit integrarea în ea cu atenție și dedicație. Și că, dacă vrei să îi demolezi pe ei, te plasezi singur în afara literaturii în limba în care scrii, te autoexcluzi din receptarea posterității.

Până acum, poeții care au încercat să fie denigratori și persiflanți și să-și construiască o operă pe această atitudine au rămas, totuși, niște *mediocri*. Îi am în minte pe Macedonski și pe Minulescu, care nu se numără între geniile poeziei românești.

Cărtărescu însuși, prin *Levantul*, dovedește că are o *cultură poetică vastă* (și a exegezei asupra poeziei, totodată) și un *talent poetic nativ*, în sensul stăpânirii cu mare ușurință a darului versificației, nu și că este un *geniu poetic*. Ar fi putut să dovedească acest lucru, dacă ar fi demonstrat că a pătruns adânc în substanța simbolică a mării poezii, dar el nu a făcut decât să caricaturizeze, vulgarizând, semnificațiile facile și periferice ale poeziei sau care fuseseră puse în lumină și vehiculate de exegeza literară.

Însă, în ultimii ani, Cărtărescu pare să-și fi schimbat oarecum poziția și pare că vrea...să se integreze acestei tradiții, argumentând tocmai prin *Levantul* această integrare. Daniel Cristea-Enache, aprecia, într-un articol din 2007, că *Levantul* e „o minunată pledoarie pentru

frumusețea poeziei”¹⁸³. Mie nu mi se pare astfel, ci cu totul dimpotrivă, o încercare de a *stinge* toată frumusețea tradiției poetice anterioare postmodernismului. Criticul recunoaște că „spațiul cel mai întins îi este rezervat lui Eminescu, la care scriitorul "optzecist" se raportează în mod constant”, considerând însă că „deasupra tuturor, cantitativ și intensiv, lirismul eminescian fac din epopeea lui Mircea Cărtărescu un mixtum compositum, deliberat și asumat postmodern”¹⁸⁴.

În ciuda evidențelor, Cristea-Enache e de părere că, „în spatele dagherotipurilor care se tot succed, dincolo de tablourile alternate și montate cu dexteritate, îl întrezărim pe Demiurgul romantic, fie el și îmbrăcat în blugi de producător postmodern. Aspirația către un Centru, căutarea unui miez de stabilitate ontologică într-o lume destrutturată fac din Mircea Cărtărescu un postromantic, evidențiat ca atare în *Levantul*. El îl abandonează, vrând-nevrând, pe Dimov pentru a regăsi, alături de Eminescu, această viziune etajată a Totului îmbrăcat în învelișuri trecătoare”¹⁸⁵.

Ipostaza de „postromantic” sau de „eminescian” a lui Cărtărescu în *Levantul* este cu totul falsă. Autorul e un „demitizator” constant și feroce al atitudinilor romantice și al filosofiei eminesciene. Cristea-Enache încearcă doar să *răstoarne* cele mai limpezi evidențe.

S-au înmulțit însă, în ultimii ani, vocile care susțin că autorul *Levantului* este chiar un eminescian, un romantic, că, prin opera sa (nu numai prin *Levantul*, ci prin tot ceea ce el scrie), se plasează în tradiția marilor romantici și a lui Eminescu. Ultima dată am citit acest lucru la Adina Dinițoiu, în opinia căreia întâlnim în *Solenoid* „același protagonist dintotdeauna, tânărul însingurat, visător, pasionat

¹⁸³ Cf. <http://www.zf.ro/ziarul-de-duminica/o-epopee-orientala-3069292/>.

¹⁸⁴ Ibidem.

¹⁸⁵ Ibidem.

pînă la obsesie de literatură. Mircea Cărtărescu este unul dintre marii noștri scriitori ai imaginarului, ai fantasticului și ai visului, *ancorat într-o solidă tradiție autohtonă – Eminescu și Eliade –*, dar și în cea europeană a romantismului (s. n.), la care se adaugă imageria de tip postmodern [...] Casa pe care o cumpără protagonistul, de pildă, la începutul romanului îmi pare o versiune postmodernă, dotată cu un...solenoid la subsol a casei delabrate din *Sărmanul Dionis* al lui Eminescu”¹⁸⁶...

Apropo de dorința lui Cărtărescu de a face *joncțiunea* cu Eminescu și Mircea Eliade...În 2007 am scris un articol, *Dubla ereditate eminesciană*¹⁸⁷, în care arătam *lectura inedită* pe care a făcut-o Eliade, în nuvelele sale, poeziei eminesciene. Recent, am aflat de lucrarea lui Gisèle Vanhese, din 2011, *Luceafărul de Mihai Eminescu. Portrait d'un dieu obscur*, care, de asemenea, a implicat interpretarea lui Eliade în analiza *Luceafărului*...

Mai notăm că, în 2010, Cărtărescu a publicat (după mulți ani de pauză) un volum de versuri intitulat *Nimic*, cu poezii tot de prin anii '90, dar prin care ar fi căutat „să se îndepărteze cu totul de locurile comune ale optzecismului” și ar fi vrut „să ne sugereze ce ar fi putut să fie poezia de astăzi a lui Cărtărescu, dacă poetul n-ar fi fost substituit, de aproape două decenii, de prozator”¹⁸⁸, în 2012 a făcut o

¹⁸⁶ Cf. <http://adinadinitoiu.blogspot.com/2016/05/calea-regala-visului-solenoid-de-mircea.html>.

¹⁸⁷ Publicat aici:

<http://www.teologiepentruazi.ro/2007/06/05/dubla-ereditate-eminesciana/>. Acest articol a intrat ulterior în cartea mea: *Epilog la lumea veche*, vol. I. 2, atât în prima cât și în a doua ediție a cărții. A se vedea:

<http://www.teologiepentruazi.ro/2010/06/04/epilog-la-lumea-veche-i-2/>;

<http://www.teologiepentruazi.ro/2015/05/16/epilog-la-lumea-veche-i-2-editia-a-doua/>.

¹⁸⁸ Cf.

declarație spectaculoasă: „N-am fost nimic altceva vreodată decât poet”¹⁸⁹, în 2014 a republicat *Levantul*, iar în 2015 a publicat integrala poeziei sale (fără *Levantul*), cu titlul semnificativ: *Poezia*.

Așa încât, în mod cu totul paradoxal, cu cât Eminescu e mai denigrat și mai împins la periferie, repudiat de unii critici precum Manolescu („lansatorul” lui Cărtărescu) – a se citi capitolul dedicat lui Eminescu din *Istoria critică*, în care acesta apare ca un *scriitor mediocru*, iar mai geniali par Heliade sau Macedonski decât el – interpretat *postmodernist* de alții, precum Alex Ștefănescu¹⁹⁰, cu atât mai mult și mai obstinat Cărtărescu este descoperit ca...*eminescian*. Dacă nu cumva o să aflăm, în curând, că, de fapt, Eminescu era cărtărescian, că el l-a pastîșat pe Cărtărescu...¹⁹¹.

<https://octaviansoviany.wordpress.com/2016/09/28/mircea-cartarescu-3/>.

¹⁸⁹ Cf.

<http://www.formula-as.ro/2012/1034/lumea-romaneasca-24/mircea-cartarescu-n-am-fost-nimic-altceva-vreodata-decat-poet-15491>.

¹⁹⁰ A se vedea ceea ce am scris în articolul meu de aici:

<http://www.teologiepentruazi.ro/2016/06/12/eminescu-demetafizicizat/>.

¹⁹¹ După ce am scris articolul de față, în 2017, Mircea Cărtărescu „a fost desemnat, pe 15 ianuarie, câștigător al celei de-a XXVI-a ediții a Premiului Național de Poezie *Mihai Eminescu* pentru Opera Omnia, care se acordă, în fiecare an, pe 15 ianuarie, la Botoșani. Premiul i-a fost înmănat de președintele Uniunii Scriitorilor din România, Nicolae Manolescu, care a fost și președintele juriului. Cărtărescu a devenit laureat al celui mai important premiu de poezie din România, după ce a mai fost nominalizat în edițiile 2014 și 2015. Anul trecut, cunoscutul scriitor a refuzat să se afle printre nominalizați. [...] «Deși nu mă numesc și nu am fost numit niciodată un eminescolog, totuși Eminescu a fost obsesia vieții mele și este în continuare obsesia vieții mele, și eu cred că nu există un scriitor român care să fie atât de fascinat și impregnat de Eminescu cum am fost eu întotdeauna», a afirmat Cărtărescu, duminică, 15 ianuarie, după înmânarea trofeului”. Cf.

Cuprins

1. Expresii cu substrat biblic la Grigore Ureche (3-4)
2. Citate din Sfânta Scriptură la Grigore Ureche, Miron Costin și Ion Neculce (5-7)
3. Cugetări duhovnicești ale lui Miron Costin (8-14)
4. Veșnicia la Miron Costin și Eminescu (15-16)
5. De la *Strigoii* la *Luceafărul* (17-45)
6. *Melancolie* (46-63)
7. *Biblia cosmică* în poezia românească (64-113)
8. Despre *Levantul* (114-136)

BIBLIOTECA
Teologie pentru azi

1. *Acatistul Nunții* (35 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/01/acadistul-nuntii/>
2. *Troparul, Condacul și Acatistul Fericitului Serafim Rose al Platinei* (20 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/01/troparu-lcondacul-si-acatistul-fericitului-serafim-rose-al-platinei/>
3. *Lumea postmodernă și depersonalizarea omului* (335 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/01/lumea-postmoderna-si-depersonalizarea-omului/>
4. *Viața lui Adam și a Evei* (27 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/03/viata-lui-adam-si-a-evei/>
5. *Teologia îndumnezeirii* (202 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/03/teologia-indumnezeirii/>
6. *Twitter pentru azi (vol. 1)* (32 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/04/twitter-pentru-azi-vol-1-2009/>
7. *Bucuria comuniunii (vol. 1)* (280 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/06/bucuria-comuniunii-vol-1/>
8. *Pelerina Egeria și Cultul ortodox* (60 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/07/pelerin-a-egeria-si-cultul-ortodox/>

9. *Biblia Satanică* (157 pagini), ca text auxiliar al cărții: *Lumea postmodernă și depersonalizarea omului*.

<https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/12/biblia-satanica-editie-exclusiv-online-ro/>

10. *Traduceri patristice (vol. 1)* (73 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/19/traduceri-patristice-vol-1-2009/>

11. *Bucuria comuniunii (vol. 2)* (309 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/26/bucuria-comuniunii-vol-2/>

12. *Fragmentarium (vol. 1)* (126 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/26/fragmentarium-vol-1/>

13. *Nichita Stănescu. Fenomenul limbii poezice* (disertație de master) (155 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/26/nichita-stanescu-fenomenul-limbii-poezesti/>

14. *Sfântul Sfințit Mucenic Irineu al Lyonului, Contra ereziilor (vol. 1)* (341 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2009/11/03/sfantul-sfintit-mucenic-irineu-al-lyonului-contra-ereziilor-vol-1/>

15. *Bucuria comuniunii (vol. 3)* (248 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2009/11/07/bucuria-comuniunii-vol-3/>

16. *Teologia vederii lui Dumnezeu* (252 pagini):
introducere la teza doctorală:

<https://www.teologiepentruazi.ro/2009/11/18/teologia-vederii-lui-dumnezeu/>

17. *Vederea lui Dumnezeu în teologia Sfântului Simeon Noul Teolog* (teză doctorală) (287 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2009/11/18/vederea-lui-dumnezeu-in-teologia-sfantului-simeon-noul-teolog/>

18. *Sfântul Sfințit Mucenic Irineu al Lyonului, Contra ereziilor (vol. 2)* (457 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2009/11/23/sfantul-sfintit-mucenic-irineu-al-lyonului-contra-ereziilor-vol-2/>

19. *Bucuria comuniunii (vol. 4)* (449 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2009/12/12/bucuria-comuniunii-vol-4/>

20. *Bucuria comuniunii (vol. 5)* (366 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2010/01/02/bucuria-comuniunii-vol-5/>

21. *Fragmentarium (vol. 2)* (270 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2010/01/13/fragmentarium-vol-2/>

22. *Cuvinte cu amândouă mâinile* (82 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2010/01/21/cuvinte-cu-amandoua-mainile-2010/>

23. *Bucuria comuniunii (vol. 6)* (144 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2010/02/11/bucuria-comuniunii-vol-6/>

24. *Fericitul Ilie văzătorul de Dumnezeu, Opere complete (vol. 1)* (377 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2010/03/03/fericitul-ilie-vazatorul-de-dumnezeu-opere-complete-vol-1/>

25. *Antim Ivireanul: avangarda literară a Paradisului. Viața și Opera (teză doctorală)* (561 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2010/03/10/antim-ivireanul-avangarda-literara-a-paradisului-viata-si-opera-2010/>

26. *Aspecte dogmatice ale imnologiei ortodoxe. Săptămâna Patimilor și Săptămâna Luminată (teză de licență)* (212 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2010/03/23/saptamana-patimilor-si-saptamana-luminata-teza-de-licenta-2010/>

27. *Bucuria comuniunii (vol. 7)* (315 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2010/04/01/bucuria-comuniunii-vol-7/>

28. *Fericitul Ilie văzătorul de Dumnezeu, Opere complete (vol. 2)* (128 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2010/04/12/fericitul-ilie-vazatorul-de-dumnezeu-opere-complete-vol-2/>

29. *Bucuria comuniunii (vol. 8)* (382 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2010/04/29/bucuria-comuniunii-vol-8/>

30. *Fericitul Ilie văzătorul de Dumnezeu, Opere complete (vol. 3)* (191 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2010/05/06/fericitul-ilie-vazatorul-de-dumnezeu-opere-complete-vol-3/>

31. *Epilog la lumea veche (I. 1)* (506 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2010/05/14/epilog-la-lumea-veche-i-1/>
32. *Twitter pentru azi (vol. 2)* (35 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2010/05/25/twitter-pentru-azi-vol-2-2010/>
33. *Fericitul Ilie văzătorul de Dumnezeu, Opere complete (vol. 4)* (388 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2010/05/30/fericitul-ilie-vazatorul-de-dumnezeu-opere-complete-vol-4/>
34. *Epilog la lumea veche (I. 2)* (378 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2010/06/04/epilog-la-lumea-veche-i-2/>
35. *Fericitul Ilie văzătorul de Dumnezeu, Opere complete (vol. 5)* (175 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2010/06/06/fericitul-ilie-vazatorul-de-dumnezeu-opere-complete-vol-5/>
36. *Teologia mântuirii la Sfântul Marcu Ascetul (disertație de master)* (154 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2010/06/09/teologia-mantuirii-la-sfantul-marcu-ascetul-2010/>
37. *Bucuria comuniunii (vol. 9)* (188 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2010/06/20/bucuria-comuniunii-vol-9/>
38. *Fericitul Ilie văzătorul de Dumnezeu, Opere complete (vol. 6)* (130 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2010/06/27/fericitul-ilie-vazatorul-de-dumnezeu-opere-complete-vol-6/>

39. *Fericitul Ilie văzătorul de Dumnezeu, Opere complete (vol. 7) (76 pagini)*

<https://www.teologiepentruazi.ro/2010/06/30/fericitul-ilie-vazatorul-de-dumnezeu-opere-complete-vol-7/>

40. Sfântul Epifanie al Salaminei, *Despre măsuri și greutăți și numere și alte lucruri care sunt în Dumnezeieștile Scripturi* (100 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2010/07/16/sfantul-epifanie-al-salaminei-despre-masuri-si-greutati-2010/>

41. PS. Acad. Melchisedec Ștefănescu, *Viața și Scrierile lui Grigorie Țamblac* (adaptare a textului ed. din 1884) (138 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2010/08/21/ps-acad-melchisedec-stefanescu-viata-si-scrierile-lui-grigorie-tamblac-versiune-adaptata2010/>

42. Sfântul Sfințit Mucenic Antim Ivireanul, *Sfătuiri creștine-politice* (text adaptat) (33 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2010/08/29/sfantul-antim-ivireanul-sfatuiri-crestine-politice-2010/>

43. Sfântul Varlaam al Moldovei, *Răspunsul împotriva Catehismului calvin* (text adaptat) (52 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2010/09/22/sfantul-varlaam-al-moldovei-raspunsul-impotriva-catehismului-calvin-2010/>

44. *Traduceri patristice (vol. 2) (347 pagini)*

<https://www.teologiepentruazi.ro/2010/10/06/traduceri-patristice-vol-2/>

45. PS Damaschin Dascălul, *Învățăături pentru șapte Taine* (text transliterat și adaptat) (27 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2010/10/26/ps-damaschin-dascalul-invataturi-pentru-sapte-taine-2010/>

46. Dorin Streinu, *Opere alese, vol. I, Despre mine însumi (Jurnal de scriitor. Fragmente)* (526 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2010/12/12/dorin-streinu-opere-alese-vol-i-2010/>

47. *Traduceri patristice (vol. 3)* (288 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2011/01/02/traduceri-patristice-vol-3/>

48. Dorin Streinu, *Opere alese (vol. 2)* (160 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2011/01/07/dorin-streinu-opere-alese-vol-2/>

49. *Epilog la lumea veche (I. 3)* (256 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2011/01/08/epilog-la-lumea-veche-i-3/>

50. *Studii de Teologie Dogmatică Ortodoxă (vol. 1)* (237 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2011/01/31/studii-de-teologie-dogmatica-ortodoxa-vol-1/>

51. *Cuvintele duhovnicești (vol. 1)* (390 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2011/02/12/cuvintele-duhovnicesti-vol-1/>

52. *Bucuria vine de departe* (carte dialogică cu Prof. Otilia Kloos) (55 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2011/03/21/bucuria-vine-de-departe-2011/>

53. *Cuvintele duhovnicești (vol. 2)* (558 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2011/03/26/cuvintele-duhovnicesti-vol-2/>

54. *A vedea și a fi văzut (vol. 1)* (460 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2011/04/16/a-vedea-si-a-fi-vazut-vol-1/>

55. *Fericitul Ilie văzătorul de Dumnezeu, Opere complete (vol. 8)* (549 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2011/06/06/fericitul-ilie-vazatorul-de-dumnezeu-opere-complete-vol-8/>

56. *Praedicationes (vol. 1)* (199 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2011/06/20/praedicationes-vol-1/>

57. *Twitter pentru azi (vol. 3)* (26 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2011/07/31/twitter-pentru-azi-vol-3/>

58. *Evangelhia după Matei* (112 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2011/08/11/evangelhia-dupa-matei/>

59. Dorin Streinu, *Opere alese (vol. 3)* (214 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2011/10/30/dorin-streinu-opere-alese-vol-3/>

60. Dorin Streinu, *Opere alese (vol. 4)* (129 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2011/11/05/dorin-streinu-opere-alese-vol-4/>

61. Dorin Streinu, *Opere alese* (vol. 5) (283 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2011/11/21/dorin-streinu-opere-alese-vol-5/>
62. *Studii de poezie pașoptistă* (82 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2011/11/28/studii-de-poezie-pasoptista-2011/>
63. *Fericitul Ilie văzătorul de Dumnezeu, Opere complete* (vol. 9) (225 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2011/12/16/fericitul-ilie-vazatorul-de-dumnezeu-opere-complete-vol-9/>
64. Dorin Streinu, *Opere alese* (vol. 6) (209 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2012/01/14/dorin-streinu-opere-alese-vol-6/>
65. *Statistici. Concluzii. Sublinieri. Lucruri văzute de aproape* (121 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2012/02/18/statistici-concluzii-sublinieri-lucruri-vazute-de-aproape/>
66. *Predicile din Săptămâna Mare* (25 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2012/04/13/predicile-din-saptamana-mare/>
67. *Despre omul Împărăției* (190 pagini). Este al 10-lea volum și ultimul al *Operele complete* ale Fericitului Ilie văzătorul de Dumnezeu.
<https://www.teologiepentruazi.ro/2012/05/29/despre-omul-imparatiei/>
68. *Țiganiada: tradiție și inovație. Aventura scriiturii și canonul literar românesc* (111 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2012/07/19/tiganiad-a-traditie-si-inovatie/>

69. *Praedicationes (vol. 2)* (253 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2012/08/07/praedicationes-vol-2/>

70. *Twitter pentru azi (vol. 4)* (30 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2012/10/10/twitter-pentru-azi-vol-4/>

71. *Istoria începe de oriunde o privești (vol. 1)* (251 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2012/11/21/istoria-incepe-de-oriunde-o-privesti-vol-1/>

72. *Praedicationes (vol. 3)* (337 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2012/12/10/praedicationes-vol-3/>

73. *Epilog la lumea veche (I. 4)* (247 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2012/12/22/epilog-la-lumea-veche-i-4/>

74. *Praedicationes (vol. 4)* (352 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2013/01/09/praedicationes-vol-4/>

75. *Praedicationes (vol. 5)* (366 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2013/01/27/praedicationes-vol-5/>

76. *Istoria începe de oriunde o privești (vol. 2)* (261 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2013/03/07/istoria-incepe-de-oriunde-o-privești-vol-2/>

77. *Praedicationes* (vol. 6) (308 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2013/03/29/praedicationes-vol-6/>

78. *Creatori de limbă și de viziune poetică în literatura română* (vol. 1) (228 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2013/06/15/creatori-de-limba-si-de-viziune-poetica-in-literatura-romana-vol-1/>

79. *Istoria începe de oriunde o privești* (vol. 3) (308 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2013/07/31/istoria-incepe-de-oriunde-o-privești-vol-3/>

80. *Bucuria comuniunii* (vol. 10) (356 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2013/09/21/bucuria-comuniunii-vol-10/>

81. Dorin Streinu, *Opere alese* (vol. 7) (241 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2013/09/23/dorin-streinu-opere-alese-vol-7/>

82. *Vorbiri de Facebook* (vol. 1) (508 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2013/10/20/vorbiri-de-facebook-vol-1/>

83. *Epilog la lumea veche I. 1 (ediția a doua)* (862 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2014/01/11/epilog-la-lumea-veche-i-1-editia-a-doua/>

84. *Praedicationes* (vol. 7) (619 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2014/01/16/praedicationes-vol-7/>

85. *Bucuria comuniunii (vol. 11)* (361 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2014/01/31/bucuria-comuniunii-vol-11/>

86. *Atenție teologică* (216 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2014/03/04/atentie-teologica/>

87. *Interviuri de conștiință [vol. 1]* (367 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2014/04/21/interviuri-de-constiinta-vol-1/>

88. *Twitter pentru azi (vol. 5)* (59 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2014/05/21/twitter-pentru-azi-vol-5/>

89. *Vezi ceea ce ești (vol. 1)* (80 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2014/05/24/vezi-ceea-ce-esti-vol-1/>

90. *Fragmentarium (vol. 3)* (388 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2014/05/26/fragmentarium-vol-3/>

91. *Vezi ceea ce ești (vol. 2)* (94 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2014/06/02/vezi-ceea-ce-esti-vol-2/>

92. *Trei poeți și-un început de secol* (280 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2014/06/13/trei-poeti-si-un-inceput-de-secol/>

93. *Vezi ceea ce ești (vol. 3)* (99 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2014/06/20/vezi-ceea-ce-esti-vol-3/>
94. *Studii de Teologie Dogmatică Ortodoxă (vol. 2)* (305 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2014/06/25/studii-de-teologie-dogmatica-ortodoxa-vol-2/>
95. *Studii literare (vol. 1)* (447 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2014/06/29/studii-literare-vol-1/>
96. *Vezi ceea ce ești (vol. 4)* (101 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2014/07/05/vezi-ceea-ce-esti-vol-4/>
97. *Traduceri patristice (vol. 4)* (427 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2014/07/10/traduce-ri-patristice-vol-4/>
98. *Praedicationes (vol. 8)* (510 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2014/08/15/praedicationes-vol-8/>
99. *The Sight of God in the Theology of Saint Symeon the New Theologian* (first book in english; my doctoral thesis) (499 pages)
<http://www.teologiepentruazi.ro/2014/09/15/the-sight-of-god-in-the-theology-of-saint-symeon-the-new-theologian/>
100. *Vorbiri de Facebook (vol. 2)* (393 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2014/10/07/vorbiri-de-facebook-vol-2/>

101. *Istoria începe de oriunde o privești* (vol. 4) (441 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2014/10/20/istoria-incepe-de-oriunde-o-privești-vol-4/>

102. *Mâncăruri românești cu gust* (27 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2014/10/27/mancar-uri-romanesti-cu-gust/>

103. *Acatistul Sfinților pomeniți pe 31 octombrie* (27 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2014/10/29/acatistul-sfintilor-pomeniti-pe-31-octombrie/>

104. *Studiu despre Viața Sfântului Macarie Romanul* (68 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2014/10/31/studiu-despre-viata-sfantului-macarie-romanul/>

105. *Fragmentarium* [vol. 4] (502 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2014/11/29/fragmentarium-vol-4/>

106. *Luceafărul. Comentariu literar* (156 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2014/12/18/luceafarul-comentariu-literar/>

107. Dorin Streinu, *Opere alese* (vol. 8) (216 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2014/12/30/dorin-streinu-opere-alese-vol-8/>

108. *Creatori de limbă și de viziune poetică* [vol. 2. 1] (283 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2015/01/08/creatori-de-limba-si-de-viziune-poetica-vol-2-1/>

109. Pr. Prof. Acad. Dr. Dumitru Popescu, *Dumnezeu e viu și prezent în lume prin slava Sa* (132 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2015/01/15/dumnezeu-e-viu-si-prezent-in-lume-prin-slava-sa/>

110. Sfântul Apostol Pavel, *Epistola către Efeseni* (26 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2015/01/20/epistola-catre-efeseni/>

111. *Cartea Sfântului Profet Ionas* (13 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2015/01/21/cartea-sfantului-profet-ionas/>

112. *Cele 3 Epistole catolice ale Sfântului Apostol Ioannis* (25 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2015/01/23/cele-3-epistole-catolice-ale-sfantului-apostol-ioannis/>

113. *Epistola catolică a Sfântului Apostol Iacovos, fratele Domnului* (20 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2015/01/30/epistola-catolica-a-sfantului-apostol-iacovos-fratele-domnului/>

114. *Cartea Sfântului Profet Ioil* (17 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2015/02/04/cartea-sfantului-profet-ioil/>

115. *Cărțile Sfinților Profeți Avdiu și Angheos* (16 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2015/02/10/cartile-sfintilor-profeti-avdiu-si-angheos/>

116. *Epistola către Filippeni a Sfântului Apostol Pavlos* (19 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2015/02/13/epistola-catre-filippeni-a-sfantului-apostol-pavlos/>

117. *Cântarea Cântărilor* (40 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2015/02/18/cantare-a-cantarilor/>

118. *Evanghelia după Marcos* (130 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2015/03/22/evanghelia-dupa-marcos/>

119. *Epilog la lumea veche I. 2 (ediția a doua)* (952 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2015/05/16/epilog-la-lumea-veche-i-2-editia-a-doua/>

120. *Teologia Dogmatică Ortodoxă (vol. 1)* (397 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2015/06/12/teologia-dogmatica-ortodoxa-vol-1/>

121. *Praedicationes (vol. 9)* (675 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2015/06/29/praedicationes-vol-9/>

122. *Creatori de limbă și de viziune poetică [vol. 2. 2]* (303 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2015/07/07/creatori-de-limba-si-de-viziune-poetica-vol-2-2/>

123. *Cartea Sfântului Profet Naum* (14 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2015/09/09/cartea-sfantului-profet-naum/>

124. *Epistola către Galatei* (25 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2015/10/10/epistola-catre-galatei/>

125. *Cartea Sfântului Profet Amvacum* (14 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2015/10/21/cartea-sfantului-profet-amvacum/>

126. *Epistola către Colossei* (20 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2015/11/08/epistola-catre-colossei/>

127. *Eminescu: între modernitate și tradiție. Importanța tradiției literare și spirituale românești pentru viziunea romantică eminesciană* (teză post- doctorală) (884 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2015/11/16/eminescu-intre-modernitate-si-traditie/>

128. *Traduceri patristice* (vol. 5) (455 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2015/12/06/traduceri-patristice-vol-5/>

129. *Istoria începe de oriunde o privești* (vol. 5) (289 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2016/01/12/istoria-incepe-de-oriunde-o-privesti-vol-5/>

130. *Praedicationes* (vol. 10) (627 de pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2016/01/23/praedicationes-vol-10/>

131. *Twitter pentru azi* (vol. 6) (100 de pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2016/03/22/twitter-pentru-azi-vol-6/>

132. *Vorbiri de Facebook* (vol. 3) (190 de pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2016/03/22/vorbiri-de-facebook-vol-3/>

133. *Evangelia după Ioannis* (129 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2016/05/10/evangelia-dupa-ioannis/>

134. *Cartea Sfântului Profet Sofonias* (32 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2016/05/10/cartea-sfantului-profet-sofonias/>

135. *11 elegii (comentariu literar)* (157 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2016/06/15/11-elegii-comentariu-literar/>

136. *Epistola întâia către Timoteos* (41 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2016/06/15/epistola-intaia-catre-timoteos/>

137. *Epistola a doua către Timoteos* (37 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2016/06/15/epistola-a-doua-catre-timoteos/>

138. *Despre nimic* (conferință online) (54 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2016/07/27/despre-nimic-conferinta-online/>

139. *Cântările* (57 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2016/08/12/cantarile/>

140. *Sfântul Sfințit Mucenic Antim Ivireanul, Didahiile* (prima ediție actualizată) (350 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2016/08/25/sfantul-sfintit-mucenic-antim-ivireanul-didahiile-prima-editie-actualizata/>

141. *Praedicationes* (vol. 11) (698 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2016/10/19/praedicationes-vol-11/>

142. *Parimiele lui Salomon* (117 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2016/10/29/parimiele-lui-salomon/>

143. *Studii literare* (vol. 2) (162 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2016/11/05/studii-literare-vol-2/>

144. *Epilog la lumea veche*, vol. I. 5. Emil Botta (239 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2016/11/21/epilog-la-lumea-veche-vol-i-5-emil-botta/>

145. Sfântul Împărat Salomon, *Ecclisiastis* (59 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2016/11/23/ecclisias-tis/>

146. *Mântuirea este eclesială* (conferință online) (54 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2016/12/19/mantuirea-este-eclesiala-conferinta-online/>

147. Dorin Streinu, *Opere alese* (vol. 9) (270 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2017/01/20/dorin-streinu-opere-alese-vol-9/>

148. *Praedicationes* (vol. 12) (571 pagini)

<https://www.teologiepentruazi.ro/2017/02/11/praedicationes-vol-12/>

149. *Psalmii* (ediția LXX) (329 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2017/03/04/psalmii-editia-lxx/>

150. *Psalmii liturgici* (299 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2017/03/05/psalmii-liturgici/>

151. *Epilog la lumea veche (vol. I. 6). Nichita Stănescu* (759 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2017/06/01/epilog-la-lumea-veche-vol-i-6-nichita-stanescu/>

152. *Praedicationes (vol. 13)* (530 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2017/07/10/praedicationes-vol-13/>.

153. *Twitter pentru azi (vol. 7)* (254 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2017/08/30/twitter-pentru-azi-vol-7/>

154. *Epilog la lumea veche, vol. I. 3* (ediția a doua) (699 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2017/10/02/epilog-la-lumea-veche-vol-i-3-editia-a-doua/>

155. *Cartea Sfântului Profet Iov* (144 pagini)
<https://www.teologiepentruazi.ro/2017/10/03/cartea-sfantului-profet-iov/>

Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș

© *Teologie pentru azi*
Toate drepturile rezervate